मालिका गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

दरवाङ, म्याग्दी

पर्यटन विकास गुरुयोजना

आ.व. २०७४/०७५

मालिका गाउँपालिका

म्याग्दी जिल्ला
मालिका गाउँपालिका
N
धवलागिरी गाउँपालिका
रघुगंगा गाउँपालिका
बागलुङ
मंगला गाउँपालिका
देविस्थान
५
बिम
७
ओखरबोट
४
दरबाङ
६
रूम (७-९)
३
रूम (१-६)
२
निस्कोट
१
संकेत
N वडा नम्बर
वडा सीमाना
गाउँपालिका/नगरपालिका सीमाना
जिल्ला सीमाना
Scale
0 1 2 4
Km
स्रोत: स्थलरुप नक्सा (स्केल १:२५००० /१:५००००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग
तयार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोग
Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

मालिका गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
दरवाङ, म्याग्दी
४ नं प्रदेश नेपाल

शुभकामना

मालिका गाउँपालिकाको पर्यटन विकास गुरुयोजना तयार पार्ने महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पाउनुभएकोमा श्री शुभारम्भ उद्यमशिल नेपाल प्रा.लि. लाई बधाई दिन चाहान्छु । आफुले पाएको जिम्मेवारी इमान्दारीताका साथ निर्वाह गर्नु भएको छ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

पर्यटन विकास गुरुयोजना तयार गर्नुको उद्देश्य कुनै पनि स्थानको भौगोलिक, आर्थिक,सामाजिक, साँस्कृतिक,धार्मिक, पुरातात्विक तथा वातावरणीय आयामका विभिन्न सुचकहरुको आधारमा सम्भावित पर्यटकीय स्थानहरुको पहिचान गरी सो को पर्वर्द्धन गर्नको लागि आवश्यक कार्ययोजना तयार गर्नु हो । पर्यटनले यसैपनि बहुआयामिक विषय र क्षेत्र समेट्ने हुनाले हाम्रो यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका परम्परागत कला, सँस्कृति, रहनसहन, रीतिरिवाज, पदमार्गहरु, प्राकृतिक सुन्दरता, आदीको संरक्षण र पर्वर्द्धनको लागि यस गुरुयोजनाले अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन रणनीति तय गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा लिएको छु ।

विगत लामो समय सम्म राज्य जनप्रतिनिधि विहिन अवस्थामा गुज्रेको अवस्था र राज्यको नयाँ संरचना अनुरुपको निर्वाचन भई जनप्रतिनिधिले पद वहाल भई आफ्नो क्षेत्रको विकास कार्यमा अगाडी वढिरहको अवस्थामा यो पर्यटन गुरुयोजना तयार भएको छ । नेपालको सन्दर्भमा सम्वृद्दीको एउटा भरपर्दो माध्यम पर्यटन भएको र आफ्नो क्षेत्रभित्र भएका प्राकृतिक सुन्दरता, कला, संस्कृतिहरुको जगेर्ना, प्रवर्द्धन र वजारीकरणको लागिमहत्वपुर्ण भूमीका खेली पर्यटकीय रुपमा मालिका गाउँपालिकालाई नमुना गाउँपालिकाको रुपमा विकास गर्न सहयोग पुर्याउन सकोस भन्ने शुभेच्छा प्रकट गर्न चाहान्छु ।

श्री प्रसाद रोका मगर
अध्यक्ष

मालिका गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
दरवाङ, म्याग्दी
४ नं प्रदेश नेपाल

शुभकामना

मालिका गाउँपालिकाको पर्यटन विकास गुरुयोजना तयार पार्ने महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पाउनुभएकोमा श्री शुभारम्भ उद्यमशिल नेपाल प्रा.लि. लाई बधाई दिन चाहान्छु । आफुले पाएको जिम्मेवारी इमान्दारीताका साथ समयमैब सम्पन्न गर्नुहुने छ भन्ने अपक्षा गरेको छु।

कुनै पनि स्थानको भौगोलिक, आर्थिक,सामाजिक, साँस्कृतिक,धार्मिक, क्षेत्रको पर्वर्द्धन गर्नको लागि आवश्यक कार्ययोजना तयार गर्ने उद्धेश्यका साथ तयार हुन लागेको पर्यटन गुरुयोजनाले बहुआयामिक विषय र क्षेत्र समेट्ने हुनाले हाम्रो यस गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका कला, सँस्कृति, रहनसहन, रीतिरिवाज, पदमार्गहरु, प्राकृतिक सुन्दरता, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी आदीको संरक्षण र पर्वर्द्धनको लागि यस गुरुयोजनाले सघाउ पुऱ्याउनेछ । राज्यको नयाँ संरचना पश्चात निर्वाचित भएरआएका जनप्रतिनिधिले आफ्नो क्षेत्रको विकास कार्यमा अगाडी वढिरहको अवस्थामा यो पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिएको छ । बिकासको भरपर्दो माध्यम पर्यटन भएको हुनाले स्थानिय स्तरमा रहेका कला, संस्कृतिहरुको जगेर्ना, प्रवर्द्धन र वजारीकरणको माध्यमबाट यस गाउँपालिकालाई पर्यटकिय गाउँपालिकाको रुपमा विकास गर्न सहयोग पुगोस भन्ने शुभकामना ब्यक्त गर्दछु।

खरमाया विटालु
उपाध्यक्ष

मालिका गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
दरवाङ, म्यागदी
४ नं प्रदेश नेपाल

शुभकामना

बिकासका बिभिन्न आयमहरु मध्ये पर्यटन बिकास अहिलेको परिप्रक्ष्यमा आर्थिक बिकासको मेरुदण्डको रुपमा रहेको छ। मालिका गाउँपालिकाले पनि पर्यटन बिकासको लागि आवश्यक वस्तुगत विवरण संकलन गरी प्रथम पटक तयार हुन लागेको पर्यटन बिकास गुरुयोजनाले गाउँपालिका भित्र रहेका प्रमुख पर्यटकिय स्थलहरु, स्थानीय कला संस्कृती, रीतिरिवाज, प्राकृतिक सम्पदाहरु लगायतका पर्यटकिय आकर्षणका क्षेत्रहरुको यथार्थतालाई तथ्य र तथ्याङ्क मार्फत उजागर गर्नेछ भन्ने विश्वास लिएकोछु ।

पर्यटन गुरुयोजनाको मुख्य उद्धेश्य भनेको पर्यटन विकास संग सम्बन्धित विकास योजना तथा वार्षिक वजेट तर्जुमाको आधार तयार गरि आगामी दिनमा पर्यटन क्षेत्रको बिकासको लागि मार्गचित्र तयार गर्नु हो। यसरी निर्माण गरिएको योजना कार्यान्वयनयोग्य र नतिजामुखी हुने कुरामा दुईमत छैन ।अवका दिनहरुमा गाउँपालिकाले अवलम्बन गर्ने नीति कार्यक्रम तथा वजेटलाई परिणाममुखी वनाउन यस पर्यटन बिकास गुरुयोजनाले सहयोग पुर्याउनेछ भन्ने विश्वास लिएकोछु।

मालिका गाउँपालिकाको समग्र भूगोल, पर्यटन संग सम्बन्धित गतिबिधीहरु र पर्यटन बिकासको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरुलाई समेत समेटी यस भित्रका विविध आयामहरुको माध्यमवाट पर्यटन संग सम्बन्धित योजनाहरु निर्माण गर्न सहज हुनेछ । गाउँपालिका भित्र रहेका समुदाय तथा बस्ति स्तरसम्म पुगी विकासका प्राथमिकता निर्धारण गर्न यो पर्यटन बिकास गुरुयोजनाले अहम भुमीका खेल्ने निश्चित छ।समग्र गाउँपालिकाको सन्तुलित विकासका लागि यो पर्यटन बिकास गुरुयोजना उपयोगी हुन सकोस भन्ने शुभेच्छा ब्यक्त गर्न चाहान्छु ।

छविलाल सुवेदी
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

मु.अ. कर द.नं:६०६८७२९४६ कम्पनी रजिष्टारको कार्यालय द.नं:१७६२७४/०७४/०७५

शुभारम्भ उद्यमशिल नेपाल प्रा. लि.

स्थापना - २०७४

दुइ शव्द

राज्यको पुनरसंरचना पश्चात मुख्यतया विकासको क्षेत्रमा गतिमा परिवर्तन हुनुपर्ने अपेक्षा जनसमुदायले राखेका छन् । खास गरेर हालसम्मका विकासका हरेक चरणहरुमा समान रुपले दृष्टि पुग्न नसकेको फलस्वरुप विकासले गति लिन नसक्दा जनतामा आएको वितृष्णा र जन आक्रोसले राज्य व्यवस्थाको परिवर्तन सम्म गर्ने अवस्था निम्त्यायो, परिणाम स्वरुप देश गणतन्त्रमा प्रवेश गर्यो भने विकासको दृष्टिले समान ढंगले सम्वोधन गर्न सकियोस भनेर संघीय प्रणालीमा मुलुक संचालन हुने संवैधानिक व्यवस्था लागु भयो । यो सवैको एउटै लक्ष्य मुलुक र जनता समृद्ध वनाउनु हो ।

मुलुकलाई समृद्ध वनाउन हरेक स्थानीय सरकारहरु समृद्ध हुनु जरुरी हुन्छ जसको लागि वस्तुपरक योजनाहरु निर्माण गरि तिनिहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन नै प्रमुख माध्यम हो। मुलुकलाई समृद्ध वनाउन उत्कृष्ट योजनाहरुको निर्माण गर्न जरुरी हुन्छ जसवाट तोकिएको काम समयमै सम्पन्न गर्न सहज हुन्छ । राष्ट्रिय, प्रदेश वा स्थानीय जुनसुकै तहको योजना वनाउँदा त्यस तहको सम्पुर्ण पक्षको जानकारी हुनु आवश्यक छ।

कुनै क्षेत्रको विकास गर्न सरल तरिकाले वाटो तय गर्नु जरुरी हुन्छ, जसको निम्ती सरल ढंगले वाटो वा उपायको खोजी गर्नु पर्दछ । अहिले हामी कहाँ छौं ? अव कहाँ जाने वा कहाँ पुग्ने ? र यो कसरी सम्भव छ ? यि तीन प्रश्नहरुको सरल जवाफ नै मुलुक वा समाज परिवर्तन गर्ने अचुक र सरल उपाय हुन्छन् । पहिलो प्रश्नको जवाफ वस्तुगत विवरण मार्फत प्राप्त गरिन्छ भने दोश्रो र तेश्रो प्रश्नको जवाफ आवधिक विकास योजना वा गुरु योजना मार्फत प्राप्त गरिन्छ ।

यसै कुरालाई मध्यनजर गर्दै मालिका गाउँपालिकाको समग्र पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्ने उद्धेश्यले यो पञ्चवर्षिय पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ। यसै क्रममा मालिका गाउँपालिकाले पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण गर्नका लागि सहयोगि संस्थाको रुपमा शुभारम्भ उद्यमशिल नेपाल प्रा.लि., म्याग्दी लाई छनौट गरि यो गुरुयोजना निर्माण गर्ने अवसर प्रदान गर्नु भएकोमा मालिका गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री श्री प्रसाद रोका मगर, उपाध्यक्ष श्री खरमाया विटालु र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री छविलाल सुवेदी लागायत सम्पुर्ण गाउँपालिका परिवार प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौं ।

यो पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण गर्नका लागि विभिन्न क्षेत्रवाट सवैको साथ सहयोग प्राप्त भएको छ । यस गाउँपालिका अन्तरगत रहेका सातै वटा वाडहरुमा तथ्याङ्क संकलन तथा यथार्थ वस्तुगत विवरणका वारेमा जानकारी तथा सुचना हासिल गर्न सहयोग पुर्याएको प्रति गाउँपालिका टिम, प्रत्येक वडाका अध्यक्ष, वाड सदस्यहरु समाजसेवी, वुद्धीजिवी, पर्यटन क्षेत्रसंग जानकार व्यक्तीहरु लगायत छलफल तथा सुचना संकलनमा सहयोग पुर्याउनुहुने सम्पुर्ण प्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं ।

यस गुरुयोजनालाई अधिक उपयोगी वनाउन भरपुर प्रयास गरिएको छ । जसका लागि पर्यटन विज्ञको रुपमा कार्य गर्नु हुने श्री रामचन्द्र सेडाई र श्री लक्ष्मी पुन, प्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं । यो गुरुयोजना तयार गर्न समन्वयकर्ताको रुपमा कार्य गर्नु हुने प्रा.लि.का कार्यक्रम अधिकृत श्री कुलचन्द्र रेग्मी, प्रति पनि विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं ।

गुरुयोजना तयार गरेर मात्र पुग्दैन, गुरुयोजनाको आधारमा आगामी योजनाहरुको विश्लेषण गरि सोहि अनुसार योजनाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनवाट मात्र गाउँपालिकाले सोचे अनुसारको प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्दछ । आगामी वर्षहरुमा गाउँपालिकाले पर्यटन विकासको क्षेत्रमा फट्को मार्नेछ भन्ने कामना सहित मालिका गाउँपालिकाको सर्वाङ्गीण र चौतर्फी विकासको लागि शुभकामाना व्यक्त गर्दछौं ।

२२ असार २०७५

शुभारम्भ उद्यमशिल नेपाल प्रा. लि.
म्याग्दी

प्रकाशकीय

विकास निर्माणका कार्यहरुका निर्दिष्ट लक्ष्य, उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्नका लागि योजनावद्ध तरिकाले अगाडि बढ्नुपर्ने कुरामा राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा स्थानीय लगायत जुनसुकै स्तरमा कसैको पनि दुईमत छैन। स्थानीय योजना तयारीको लागि आधारभूत खम्बाको रुपमा सम्बन्धित क्षेत्रको विस्तृत वस्तुगत सुचनाहरुको आवश्यकता जरुरी हुन्छ। तिनै वस्तुगत सूचकाङ्कले संकेत गरे अनुसार स्थानीय निकाय तथा स्थानीय सरकार अगाडी बढ्न सके त्यसबाट प्राप्त प्रतिफल दिगो र प्रभावकारी हुन्छ। यसले सुशासन प्रवर्द्धनमा समेत सहयोग पुग्नेछ। यसका लागि शुरु देखि अन्त्य सम्म स्थानीय जनसहभागिता जुट्न सक्ने पारदर्शी र दिगो विकास प्रकृयाहरुको आवश्यकता टड्कारो रुपमा देखिएको छ। नेपालको सन्दर्भमा लोकतन्त्रको स्थापनासँग नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय जनतालाई शासन सञ्चालनमा प्रत्यक्ष र नजिकको हक स्थापना गर्दै राज्यको पुन र्संरचनाको व्यबस्था गरेको छ। जस अनुसार साविकको स्थानीय निकायको रुपमा रहेका गाउँ विकास समितिहरुको सिमांकनमा हेरफेर गरी नयाँ संरचनामा स्थानीय सरकारको रुपमा अधिकार सम्पन्न गाउँपालिका र नगरपालिकाको अवधारणा अगाडी ल्याएको छ। यसै क्रममा स्थानीय निकायमा भएका आर्थिक विकासका सम्भावनाहरुलाई पहिचान गर्दै स्थानीय निकायको दीगो विकासको आधारलाई मजवुत वनाउन पर्यटन क्षेत्रले महत्वपुर्ण भुमिका खेलेको हुन्छ । त्यसका लागि पहिले गाउँपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रहरुको पहिचान गर्नु पर्ने र चरणबद्ध रुपमा बिकास गर्नुपर्ने साथसाथै पर्यटकीयस्थल तथा पदमार्गको प्रवर्धन र दिगो विकासका साथै नयाँ गन्तव्यको पहिचान गरी पर्यटकिय स्थलका रुपमा विकास गर्न भौतिक पूर्वाधारका आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गरि गाउँपालिकाको पर्यटन क्षेत्रको पहिचान गर्ने, पर्यटकीय संभावना रहेका धार्मिक, साँस्कृतिक, भौतिक, मनोरञ्जनात्मक, पैदलयात्रा, लगायत पर्यटन क्षेत्रको खोजी गर्ने र भाबि योजनाहरुका बारेमा बिस्तृत क्षेत्र समेट्ने गरि प्राथमिक र द्धितिय स्तरका सूचनाहरु संकलन गरी त्यसैको आधारमा यो गाउँपालिका स्तरको पर्यटन विकास गुरुयोजना तयार गरिएको छ । त्यस्तै मालिका गाउँपालिकाको ग्रामीण पर्यटन विकास गर्नको लागि गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय सम्भावना वोकेका स्थानहरुको पहिचान गर्नु, पर्यटकीय दृष्टिकोणले विकास गर्नुपर्ने आवश्यक पुर्वाधारहरुको वारेमा अध्ययन गर्नु, स्थानीय रहनसहन, संस्कृति, चालचलन, परम्पराहरु, धार्मिक साँस्कृतिक र पर्यावरणीय अवस्थाको वारेमा अध्ययन गरी पर्यटकीय आकर्षण गर्ने स्थानको रुपमा विकास गर्न के के गर्न सकिन्छ भनेर अध्ययन गरी सोही अनुरुप लगानी गर्दै जानकोको लागि मार्गदर्शन गर्नु नै यस गुरुयोजनाको मुख्य उद्देश्य रहेकोछ ।

संक्षिप्त रुप

गा.पा. - गाउँपालिका

न.पा. —नगरपालिका

जि.स.स. — जिल्ला समन्वय समिति

गा.वि.स - गाउँ बिकास समिति

सा. ब. — सामुदायिक बन

प्रा. लि. - प्राइभेट लिमिटेड

प्र.अ. — प्रधान अध्यापक

वि.सं — विक्रम सम्वत

कि.मी. — किलोमिटर

मा. वि. — माध्यामिक विद्यालय

उ. वा. सं. — उद्योग वाणिज्य संघ

प्र. स. नि. — प्रहरी सहायक निरिक्षक

सा. प. — सामाजिक परिचालक

का. स. — कार्यालय सहयोगी

वि. व्य. स. — विद्यालय व्यबस्थापन समिती

सा. व. उ. स. — सामुदायिक वन उपभोक्ता समिती

गै. स. स. — गैह्र सरकारी संस्था

TAAN – Tracking Agency Association of Nepal

NATTA - Nepal Association of Travel and Tour Agents

NATO - Nepal Association of Tour Operators

HAN - Hotel Association of Nepal

REBAN - Restaurant and Bar Association of Nepal

HOSAN - Homestay Association of Nepal

VITOF - Village Tourism Promotion Forum Nepal

SOTTO - Society of Travel and Tourism Organization

PPPP – Privet People Partnership

विषय सुची

परिच्छेद १: परिचय १

१.१ पृष्ठभूमी १

१.२ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय १

१.३ गुरुयोजनाको उद्धेश्य ३

१.४ योजना तर्जुमा बिधि तथा प्रकृया ३

१.५ पर्यटन योजनाको ढाँचा ४

परिच्छेद २:पर्यटन विकासको हालको अवस्था ५

२.१ पर्यटकीय आकर्षणका सम्पदाहरुः ५

२.१.१ प्राकृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाहरु ५

जमीन ५

जंगल ५

जल ६

वोटविरुवा तथा वनस्पति ६

जडीवुटी ६

स्तनधारी जनावरहरु ६

चराचुरुङ्गीहरु ६

पुतली ७

माछा ७

सरीसृपहरु ७

२.१.२ साँस्कृतिक सम्पदाहरुः ७

मुख्य मुख्य चाडपर्वहरु ७

भेषभुषाहरुः ८

कला, संगीत, लोकगीत, लोककथा, किंवदन्तीहरु/हस्तकला / परम्परागत सीपहरु / व्यवसायहरु ९

२.१.३ मुख्य धार्मिक तथा ऐतिहासिक पर्यटकिय क्षेत्रहरु १२
२.१.४ सांस्कृतिक / जनजातीय संग्रहालयहरूको विवरण १५
२.१.५ ऐतिहासिक किल्ला, महल/दरवार, खंडहर १५
२.१.६ मुख्य मुख्य दृश्यावलोकन गर्न सकिने स्थानहरु १५
२.२ हालको वजार अवस्था १६
२.३ पुर्वाधार १७
२.३.१ यातायात १७
स्रोत : गाउँपालिकाको तथ्याङ्क १८
२.३.२ खानेपानी तथा सिंचाई १८
२.३.३ विजुली तथा उर्जा १८
२.३.४ सूचना तथा संचार सेवा १८
२.३.५ उद्यम व्यवसाय १८
२.३.६ होटल / रेष्टुरेण्ट तथा चिया खाजा घरहरु १९
२.३.७ होमस्टे १९
२.३.८ स्वास्थ्य चौकी १९
२.३.९ सार्वजनिक शौचालय १९
२.३.१० सरसफाई तथा फोहोर ब्यवस्थापन १९
२.३.११ पर्यटन सूचना केन्द्र २०
२.३.१२ सुरक्षा चौकी २०
२.३.१३ हवाई सेवा २०
२.३.१४ व्यापारीक केन्द्र २०
२.४ पर्यटन विकासमा संलग्न संस्थाहरु र हाल सम्मका प्रयासहरु २१
२.५ पर्यटकीय कृयाकलापहरु २२
पदयात्रा २२
स्रोत : वडा स्तरिय छलफल तथा गाउँपालिका स्तरिय समिक्षा वैठक २३
होमस्टे (गन्तव्य गाउँ) २३

साहसिक यात्रा २३

मनोरन्जनात्मक कृयाकलापहरु (पर्व तथा मेलाहरु) २४

२.६ खनिज तथा खानीहरु २४

२.७ झरना, गल्छी गुफा तथा तालहरु..२४

स्रोत : वडा स्तरिय छलफल वैठक.. २५

२.८ सवाल, अवसर तथा चुनौतीहरु.. २६

परिच्छेद ३:पर्यटन योजनाको सोच, लक्ष्य तथा उद्धेश्यहरु...२७

३.१ पर्यटन योजनाको सोच २७

३.२ पर्यटन योजनाको लक्ष्य २७

३.३ पर्यटन योजनाको उद्धेश्यहरु २७

३.४ पर्यटन योजनाका अपेक्षित उपलव्धीहरु...२८

३.५ पर्यटन योजनाको प्रमुख रणनीतिहरु.. ३१

३.६ पर्यटन गन्तव्यको विकासका चरण अनुसार अवलम्वन गरिने रणनीतिहरु ३२

३.७ प्रमुख कार्यक्रम, क्षेत्र तथा कृयाकलापहरु ३३

३.७.१ संस्थागत संरचना सुदृढीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धी ३४

३.७.२ पर्यटन पुर्वाधारहरुको विकास, स्तरोन्नती तथा विस्तार ३६

३.७.३ पर्यटन सूचना तथा संचार ३७

३.७.४ पर्यटन गन्तव्य, प्रवर्धन तथा वजारीकरण ३७

३.७.५ पर्यटन उद्यम / व्यवसाय श्रृजना, रोजगारी अभिबृद्धी तथा स्थानीय समुदायको सहभागिता ३८

३.७.६ सांस्कृतिक, धार्मिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरुको दीगो संरक्षण तथा प्रवर्धन ४०

परिच्छेद ४ : योजना कार्यन्वयन, अनुगमन तथा मुल्यांड्कन...४१

४.१ योजना कार्यान्वयन व्यवस्था ४१

४.२ बजेट/स्रोत व्यवस्थापन...४३

४.२.१ प्रस्तावित अनुमानित वजेट...४३

४.२.२ स्रोत संभाव्यता प्रक्षेपण तथा नपुग स्रोत परिचालन..४३

४.३ योजना अनुगमन तथा मुल्याङ्कन.. ४४

४.४ प्रमुख कार्यक्रम, क्रियाकलाप, बजेट तथा कार्यान्वयन जिम्मेवारी ४५
अनुसूचीहरु ५३
अनुसूची १- पदमार्गको नक्शा ५३
अनुसूची नं २: तथ्याङ्क संकलन तथा छलफल गोष्ठीहरु र योजनाको प्रस्तुतिकरणमा सहभागिहरुको विवरण ५५
अनुसुची ३ : फोटोहरु ६१
सन्दर्भ सामाग्री ६३

तालिका सुची :

तालिका नं. १ मुख्य वस्तिहरुको विवरण २

तालिका नं. २ः प्राकृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाहरुको विवरण ५

तालिका नं. ३ः मुख्य मुख्य चाडपर्वहरुको विवरण ७

तालिका नं. ४ः मुख्य भाषा र भेषभुषाहरुको विवरण ८

तालिका नं ५ः कला, संगीत, लोकगीत, लोककथा, पुजाआजाहरुको विवरण ९

तालिका नं. ६ः मुख्य मुख्य दृश्यावलोकन गर्न सकिने स्थानहरु विवरण १५

तालिका नं. ७ गा.पा. भित्र रहेका सडकहरुको विवरण १७

तालिका नं. ८ः पर्यटन विकासमा संलग्न संस्थाहरु र हाल सम्मका प्रयासहरुको विवरण २१

तालिका नं. ९ः पर्यटन पदमार्गहरुको विवरण २२

तालिका नं. १०ः ताल, गल्छी , गुफा, तथा झरनाहरुको विवरण २५

तालिका नं. ११ः पर्यटन योजनाको अपेक्षित उपलब्धिहरु एवं प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरु ३०

तालिका नं. १२ः निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने संरचनाहरुको विवरण ३६

तालिका नं. १३ः प्रमुख कार्यक्रम तथा प्रस्तावित अनुमानित बजेट ४३

तालिका नं. १४ः पर्यटन विकास योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन तालिका ४४

तालिका नं : १५ प्रमुख कार्यक्रम, कृयाकलाप, बजेट तथा कार्यान्वयन जिम्मेवारी तालिका ४६

कार्यकारी सारांश

योजनाको नाम	मालिका गाउँपालिका म्याग्दीको पर्यटन विकास गुरुयोजना
योजना अवधी	आ.व. २०७५/०७६ देखी आ.व. २०८०/८१
दीर्घकालिन सोच	आगामी पाँच वर्षमा मालिका गाउँपालिका भित्र समुदायमा आधारित, समावेशी, संरक्षणमुखी र दीगो पर्यटन विकास प्रवर्धन र व्यवस्थापनको नमुना गन्तब्यको रुपमा विकसित हुनेछ ।
योजनाको लक्ष्य	समुदायमा आधारित दिगो पर्यटन व्यवस्थापन र विकासको माध्यमवाट जैविक विविधता, धार्मिक एवं सामाजिक सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण अहम योगदान पुग्नुका साथै गाउँपालिकाका स्थानिय समुदायहरुको जीवनस्तरमा सुधार ल्याई स्थानीय अर्थतन्त्रमा सहयोग पुर्याउने ।
योजनाका उद्देश्यहरु	१. आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटन प्रर्बधन गरि स्थानीय समुदायका मानिसहरुको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने । २. स्थानीय कला, संस्कृतिको संरक्षण र व्यवसायिकरण गर्नको लागि सहयोग गर्नु, ३. पर्यटन विकासका लागि उपयुक्त र वातावरण मैत्री भौतिक पुर्वाधारहरु निर्माण र विकासको लागि सहयोग पुराउनु, ४. स्थानीय रुपमा रहेका मौलिक तथा हस्तकला सम्वन्धी व्यवसायहरुको संरक्षण तथा प्रचार प्रसारका लागि वजार विस्तार गर्न सघाउ पुर्याउने । ५. यस गाउँपालिकाका क्षेत्र भित्र आर्थिक विकासका सम्भावनाहरुलाई उजागरगर्ने,
प्रमुख रणनितिहरु	१. पर्यटनलाई दीगो आर्थिक विकासको मेरुदण्डको रुपमा विकस गर्ने २. पर्यटन गन्तब्य, उत्पादन तथा आयआर्जनका कृयाकलापहरुको विकासमा जोड दिने ३. विभिन्न निकायहरु संग समन्यव, सहकार्य र साझेदारीको अवधारणा विकास गर्ने
प्रमुख कार्यक्रम क्षेत्रहरु	१. संस्थागत शुसासन तथा क्षमता अभिवृद्दी २. उत्पादन तथा आयआर्जनका कृयाकलापहरुमा वृद्दी ३. पर्यटन प्रवर्धनका लागि मानविय संसाधनको विकास र परिचालन ४. वातावरण तथा संस्कृति मैत्री भौतिक पुर्वाधारहरुको विकास विस्तार तथा स्तरोन्नती ५. वजारिकरण तथा प्रवर्धन ६. जैविक, सांस्कृतिक, धार्मिक, पुरातात्विक र पर्यटकिय सम्पदाहरुको दीगो संरक्षण तथा प्रवर्धन

	लक्ष्य / सुचकहरु	आधार वर्ष तथ्य	आ.व २०७९/८०
परिमाणात्मक लक्ष्यहरु	पर्यटक आगमन (आन्तरीक)	२०००	३००००
	पर्यटक आगमन (वाह्य)	७००	१०,०००
	पर्यटक वसाई अवधि (आन्तरीक)	३	७
	पर्यटक वसाई अवधी (बाह्य)	२	५
	आन्तरीक पर्यटक खर्च (दैनिक)	१५००	३०००
	बाह्य पर्यटक खर्च (दैनिक)	२५००	५०००
	पर्यटनवाट श्रृजित रोजगारी	६	५००
	प्रत्यक्ष रोजगारी	८	२००
	अप्रत्यक्ष रोजगारी	०	३००
	पर्यटकीय होटल, लज र होमस्टे	१०	२००

	आधारभुत वेटर / वेट्रेस्ट तालिम प्राप्त जनशक्ति	२	१००
	टुर गाईड	६	२०
	आधारभूत कुकिङ	२	५०
	होमस्टे व्यवस्थापन	०	१००
	आधारभूत भाषा तालिम	०	२०
	हस्तकला विक्री केन्द्र पसल	०	१
	साँस्कृतिक / जातीय संग्राहलय	०	२
	पर्यटन सूचना केन्द्र	०	३
	गाउँ पर्यटन गुरुयोजना	०	१
	पर्यटनबाट प्राप्त हुने राजश्व	०	७०००००।-

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

नेपाल विश्व मानचित्रमा सानो देश भएपनि यहाँ धेरै भौगोलिक विविधता र फरक फरक हावापानी पाईन्छ । फरक हावापानी र भूगोलमा धेरै प्रकारका जातजाती, भाषा, धर्मसंस्कृति, चालचलन र रीतिरिवाजलाई आत्मसाथ गर्ने समुदायहरुको वसोवास रहेको छ । नेपालमा कुनै पनि त्यस्तो क्षेत्र छैन जहाँ एकल भाषा धर्म र संस्कृति रहेको होस । नेपालको जनगणना २०६८ अनुसार १२६ जातजाती र १२३ प्रकारका भाषाहरु रहेको पाईन्छ ।त्यसरी नै यस मालिका गाउँपालिकामा पनि मगर, वाहुन, क्षेत्री, गुरुङ्ग, दमाई, कामी, सार्की, थकाली, नेवार, लगायतका जातीहरुको वसोवास रहेको छ । मगरको आफ्नै मातृभाषा रहेको यस स्थानमा सवै जातजातीले आ — आफ्नै प्रकारका चाडपर्वहरु मान्ने र संस्कृति अवलम्वन गर्ने गरेका छन् ।विशेष गरी समाजमा बसोबास गर्ने अनेक जातजाति र धर्म संस्कृति एवम् परम्परा मान्ने मानिसहरु पारस्परिक सद्भाव, सहयोग र सुसम्बन्ध कायम गर्न सदा तत्पर रहन्छन् | जुनसुकै भाषा वा धर्म संस्कृति मान्ने भए पनि हामी एक अर्काको सम्मान र आदर गर्ने आम नेपाली संस्कृति यहाँ पनि देख्न पाईन्छ ।

म्याग्दी जिल्ला प्राकृतिक धार्मिक, ऐतिहासिक विविधताको धनि जिल्ला हो।भौगोलिक, प्राकृतिक, धार्मिक, सास्कृतिक, भाषिक र जातिय विविधता यस जिल्लाको मुख्य बिशेषता हो।यस जिल्लामा धौलागिरी सेन्चुरी पदमार्ग, पश्चिम धौलागरी पदमार्ग, धौलागिरी आइसफल पदमार्ग, गुरिला पदमार्ग, अन्नपुर्ण चक्रिय पदमार्ग, अन्नपुर्ण धौलागिरी सामुदायिक पदमार्ग, फ्रेन्च पास, धम्पुसपास, हिडन भ्याली जस्ता पर्यटकिय स्थल र पैदल मार्गहरु रहेका छन। त्यसैगरी जलबिधुत लागि उपयुक्त म्याग्दी, कालीगण्डकी, नदिका साथै रघुगंगा, मिरिस्ती, रुप्से जस्ता अनेकौ खोलाहरु, बिबिधता युक्त प्राकृतिक सम्पदाहरु, जिल्लाको हिमाली तथा पहाडी जंगलमा पाईने लालीगुराँस एवम पाँचऔले, यार्सागुम्बा, सुगन्धवाल, जटामसी , निरमसी, टिमुर, सिल्तिमुर, लौठसल्ला जस्ता औसधिजन्य महत्वपुर्ण जडिबुटिहरु र महत्वपुर्ण बनस्पति अर्गेली, लोक्ता, चाल्ने सिस्नो जस्ता गैरकाष्ठ वन पैदावारहरु लगायतका यस जिल्लाका मुख्य भौगोलिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक र पौराणिक विशेषताहरु हुन।

मगर जातिको बाहुल्यता रहेको यस जिल्लामा ब्रामण, क्षेत्री, बिश्वकर्मा, दर्जी, छन्त्याल, चर्मकार, ठकुरी, नेवार, गुरुङ्ग, थकाली, किसान तामाङ, सन्यासी/दशनामी, मुसलमान जस्ता जातजातीहरुको बसिवास भएको हुनाले म्याग्दीमा उत्पत्ती भएको मगर, छन्त्याल समुदायको पुख्यौंली नाच, थालीनाँच, घोडेनाँच, नेवार समुदायको हनुमान, जोगी, लाखेनाँच, ब्रमण क्षेत्रीको चुड्का भजन लगायतका नाँचहरु तथा नेवार, थकाली, छन्यत्याल, बिश्वकर्मा लगायतका जातजातीका भेषभुसाहरु समेत पर्यटकीय आकर्षक बन्न सक्दछन।

१.२ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

मालिका गाउँपालिका म्याग्दी जिल्लामा रहेका ६ वटा स्थानीय निकाय मध्ये एक हो । नेपालको पुनर्संरचना हुनुभन्दा अगाडीका तत्कालिन ६ वटा गा.वि.स हरु (निस्कोट, रुम, ओखरवोट, देविस्थान, दरवाङ र विम) मिलेर ७ वडा सहितको यो गाउँपालिका वनेको छ । यसको सिमाना पुर्वमा रघुगंगा र मंगला गाउँपालिका पश्चिममा वाग्लुङ जिल्ला उत्तरमा धवलागिरी गाउँपालिका दक्षिण मंगला गाउँपालिका र वाग्लुङ जिल्ला सँग जोडिएको यस गाउँपालिकाको कुल

क्षेत्रफल १४७ वर्ग कि.मि. रहेको यस मालिका गाउँपालिका विश्व मानचित्रमा २८ डिग्री २५ मिनेट उत्तरी अक्षांश देखि २८ डिग्री ४२ मिनेट उत्तरी अक्षांश सम्म सम्म र ८३ डिग्री २५ मिनेट पूर्वि देशान्तर देखि ८३ डिग्री ४१ डिग्री पूर्वि देशान्तर सम्म सम्म फैलिएको छ । कुल क्षेत्रफल मध्ये ६०% भुभाग जंगलले र ८.९८% बुट्यान तथा चरण क्षेत्रले २५% खेतीयोग्य जमीन र ६.०२% अन्य क्षेत्र रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको जनसंख्या १९४५९ रहेकोमा महिला ५४ %, पुरुष ४६% छ । मुख्यरुपमा मगर समुदायको वसोवास रहेको यस गा.पा मा वाहुन, क्षेत्री, गुरुङ, नेवार, दमाई, कामी, सार्की लगायतका जातजातीहरुको वसोवास रहेको छ। यस गाउँपालिकाको मुख्यवालीको रुपमा आलु, कोदो, मकै, धान, जौ, फापर उत्पादन हुने गर्दछ । यस ठाउँका मानिसहरुले जनै पुर्णिमा, हरेलो मेला, दशैं, तिहार, माघे संक्रान्ती, साउने सक्रान्ती, उधौली, उभौंली, ल्होसार, तीज, कृष्णाष्टमी, फागुपुर्णिमा, चैतेदशैं लगायतका चाडपर्वहरु मनाउने गर्दछन् । अधिकांश वस्तीमा नेपाली भाषा बोल्ने भएपनि मातृभाषाको रुपमा मगर भाषा भाषा चलनचल्तीमा रहेको छ । यहाँ वसोवास गर्ने व्यक्तिहरुले मुख्यतया हिन्दु, वौद्द, क्रिश्चियन धर्म प्रति विश्वास गर्दछन् भने पूजाआजाका लागि विभिन्न स्थानहरुमा मठमन्दिर, गुम्वा, चर्च, थानहरु र मेला लाग्ने स्थानहरु रहेका छन् ।

मालिका गाउँपालिकामा ७ वटा वडाहरु रहेका छन् । ती सवै वडाहरुमा सघन वसोवास भएका वस्तीहरु र छरिएर रहेका वस्तीहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका मुख्य मुख्य सघन वस्तीहरु विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १ मुख्य वस्तिहरुको विवरण

क्र.स	वार्ड नं	मुख्य मुख्य वस्तीहरु
१.	वार्ड नं १ — निस्कोट	कोदालीवाङ्ग, हास, साउदी, खिसी, रिठीचौर, घोर्सी, महरवाङ्ग, दारबोट, केरा, गाउँफाँट, खवाङ्ग, सेन्जुकखोला, ओखरबोट
२.	वडा नं २, रुम	पल्लो विलवाङ, बेशी, सेरेधारा, खवाङ, दारखोला, धुलवाङ्ग, रेगाउँ, पन्थोक, मोहरछिमेक, तामेङ, धारापानी, डिर्लीवाङ, कलात, घर्तीथोक, कामीछिमेक, रोकाथोक, नमाल, बेली, जेम, पुलवाङ
३.	वडा नं ३ , रुम (डाडाँगाउँ)	लुकीसपार, सुधारखाल, किटिनी, सागेओखरबोट, सिस्ने खतेन, सेकलुङ, डाँडागाँउ, अदिभारा,
४.	वडा नं ४, ओखरवोट	फुलबारी महभिर, मट्खिना, दासवाङ, डाँडाकटेरी, च्युरीबोट, सिस्नेरी खवाङ, छाप, छिपछिपे, ओखरबोट, महटौका
५.	वडा नं ५, देविस्थान	जुग्जा, राजदाङ, मगरदाङ, घरिथोक, रुन्मा, थापाचौर, गर्जरा
६.	वडा नं ६, दरवाङ्ग	दरवाङ्ग, उपल्लो दरवाङ्ग, ढाँडखर्क, लामेले खोरिया, तालवाङ्ग, रातोढुङ्गा, दुखुवेसी, हिलीछपली, पुर्वगाउँ, धुबिबोट दुखु, बास्कोट दुखु, गोगनपानी, दिच्याम, काफलडाँडा
७.	वडा नं ७, विम	वाइन्नाफाँट, डाडागाउँ,तल्लोगाउँ, नौमाने ,धुनत

स्रोत : गा.वि.स. हरुको वस्तुगत विवरण २०६७

१.३ गुरुयोजनाको उद्धेश्य

नेपाल गाउँ नै गाउँले भरिएको प्राकृतिक रुपमा मनोरम स्थानहरुले भरिपुर्ण देश हो । पर्यटनको कुरा गर्दा बित्तिकै नेपालमा ग्रामीण पर्यटन विकासको कुरा सवैभन्दा अगाडी आउँछ । पर्यटन भनेको बहुआयामिक क्षेत्र ओगटेको व्यवसाय हो । कुनै पनि कार्यको शुरुवात गर्नुभन्दा पहिला त्यस कार्य सँग सम्वन्धित सम्पुर्ण पक्षको अध्ययन गर्न जरुरी हुन्छ । त्यस्तै मालिका गाउँपालिकाको ग्रामीण पर्यटन विकास गर्नको लागि गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय सम्भावना वोकेका स्थानहरुको पहिचान गर्नु, पर्यटकीय दृष्टिकोणले विकास गर्नुपर्ने आवश्यक पुर्वाधारहरुको वारेमा अध्ययन गर्नु, स्थानीय रहनसहन, संस्कृति, चालचलन, परम्पराहरु, धार्मिक साँस्कृतिक र पर्यावरणीय अवस्थाको वारेमा अध्ययन गरी पर्यटकीय आकर्षण गर्ने स्थानको रुपमा विकास गर्न के के गर्न सकिन्छ भनेर अध्ययन गरी सोही अनुरुप लगानी गर्दै जानकोको लागि मार्गदर्शन गर्नु नै यस गुरुयोजनाको मुख्य उद्देश्य हो । यसको साथै

१. आन्तरिक पर्यटनको प्रर्बदनको लागि उपयुक्त स्थलहरुको पहिचान गर्नु,
२. स्थानीय कला, संस्कृतिको संरक्षण र व्यवसायिकरण गर्नको लागि सहयोग गर्नु,
३. पदमार्गहरुमा उपयुक्त भौतिक पुर्वाधारहरु निर्माण र विकासको लागि सहयोग पुराउनु,
४. स्थानीय रुपमा रहेका मौलिक तथा हस्तकला सम्वन्धी व्यवसायहरुको संरक्षण गर्ने,
५. यस गाउँपालिकाका क्षेत्र भित्र आर्थिक विकासका सम्भावनाहरुलाई फराकिलो पार्ने,
६. स्थानिय निकाय मार्फत पर्यटन क्षेत्रमा लगानिका लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने,
७. पर्यटकिय सम्पदा तथा उत्पादनहरुको विकास र प्रर्बद्धनका माध्यमवाट स्थानिय समुदायको जीवनोस्तरमा सुधार गर्नु,

१.४ योजना तर्जुमा बिधि तथा प्रकृया

यस पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण गर्ने क्रममा मुख्य रुपमा प्रारम्भिक तथ्याङ्कहरु संकलनमा जोड दिईएको थियो । सन् २०१३ मा जिल्ला तहको पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण भएको पाईयो ।अहिलेको वर्तमान राज्यको संरचना बमोजिम सो स्थानीय सरकारले आफ्नो भौगोलिक क्षेत्रभित्र विभिन्न किसिमका कार्यहरु गर्नको लागि प्रयास गरिरहेको र सो मध्ये पर्यटन बिकास सम्बन्धी कार्यकहरु गर्नको लागि गुरुयोजना वनाई क्रमश कार्यान्वयन गर्दै लाने उद्देश्यले यो पर्यटन विकास गुरुयोजना तयार गरिएको हो । यो पर्यटन विकास गुरुयोजना तयार गर्दा

१. गाउँपालिकाको प्रत्येक वार्डहरुमा गई निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु, समाजसेवीहरु, समुदायका अगुवा व्यक्तिहरु, विद्यालयका प्र.अ हरु सँग छलफल तथा अन्तरक्रिया गरी तथ्याङ्कहरु संकलन गरिएको,
२. तथ्याङ्क संकलन गर्नु अगाडी गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सँग फिल्ड लेभलबाट संकलन गरिने तथ्याङ्कहरुको वारेमा छलफल गरिएको,
३. भौगोलिक सूचना प्रणाली विज्ञको सहयोगमा आवश्यक श्रोत नक्साहरु तयार गरिएको,
४. पर्यटन क्षेत्रमा काम गरेका विज्ञहरुको सहयोगमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरिएको,

५. प्रारम्भिक प्रतिवेदनलाई गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिहरुको विचमा प्रस्तुत गरी छुटेका कुराहरुको वारेमा राय सल्लाह र सुझावहरु संकलन गरिएको,
६. श्रोत सामाग्रीको रुपमा जिल्ला तहको पर्यटन विकास गुरुयोजना, पर्यटन सूचना केन्द्रबाट प्राप्त ब्रोसर, विभिन्न अनलाईन तथा पत्रिकामा प्रकाशित सामाग्रीहरुलाई समेत सन्दर्भ सामाग्रीको रुपमा प्रयोग गरिएको,
७. प्राप्त सुझावहरुलाई समेटी अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरीएको ।

१.५ पर्यटन योजनाको ढाँचा

यस पर्यटन योजनालाई ४ परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ । **परिच्छेद १ मा** गाउँपालिका क्षेत्रको पृष्ठभूमिका साथै गाउँपालिका संक्षिप्त परिचय, गुरुयोजनाको उद्धेश्य, योजना तर्जुमा विधि प्रकृया र पर्यटन योजनाको ढाँचा यस परिच्छेदमा व्याख्या गरिएकोछ ।

परिच्छेद २ मा गाउँपालिका क्षेत्रको पर्यटन विकासको विद्यमान स्थिति प्रस्तुत गरिएको छ जसमा पर्यटन विकासको हालको अवस्थाको वारेमा चर्चा गरिएको छ । जस अन्तरगत पर्यटकीय आकर्षणका प्राकृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाहरु सांस्कृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक सम्पदाहरु, संग्रहालयको विवरण, ऐतिहासिक किल्ला र दरवारहरु, मुख्य दृश्यावलोकन गर्न सकिने स्थानहरु, हालको वजार अवस्था, पुर्वाधारहरु, पर्यटन विकसमा संलग्न संस्थाहरु र हालसम्म गरिएका प्रयासहरु, पर्यटकिय कृयाकलापहरु र पर्यटन क्षेत्रसंग सम्वन्धित सवाल अवसर तथा चुनौतिहरुको वारेमा यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

परिच्छेद नं. ३ मा पर्यटन योजनाको सोच, लक्ष्य र उद्धेश्य अन्तरगत मालिका गाउँपालिका क्षेत्रको आगामी ५ वर्षका लागि तयार गरिने पर्यटन योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, अपेक्षित उपलव्धीहरु, प्रमुख रणनितीहरु मुख्य कार्यक्रमका क्षेत्रहरु र मुख्य क्रियाकलापहरु प्रस्तुत गरिएकोछ ।

परिच्छेद ४ मा योजना कार्यान्वयन, अनुगमन र मुल्याङकन अन्तरगत पर्यटन योजना तर्जुमाको कार्यान्वयन, स्रोत व्यवस्थापन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका विधिहरु र कार्यक्रम, बजेट तथा जिम्मेवारी सहितको तालिका/ फ्रेम प्रस्तुत गरिएको छ । योजनासँग सम्बन्धित अनुसूचीहरु योजनाको अन्तिम खण्डमा समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद २ःपर्यटन विकासको हालको अवस्था

२.१ पर्यटकीय आकर्षणका सम्पदाहरुः

२.१.१ प्राकृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाहरु

जमीन

यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १४८९८.५२ हेक्टर रहेकोमा भुउपयोगको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २ः प्राकृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाहरुको विवरण

क्र.स	जमीनको प्रकार	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	प्रतिशतमा
१.	कृषि	३८७१.४८	२५.९८
२.	बन	९०६०.१९	६०.८१
३.	झाडी बुट्यान	४८२.९१	३.२४
४.	चरन क्षेत्र	८५५.५८	५.७४
५.	चट्टानी क्षेत्र	६.३८	०.०४
६.	नदी किनार	२६.९३	०.१८
७.	बालुवा क्षेत्र	१२२.३५	०.८२
८.	ताल पोखरी	३.००	०.०२
९.	भिर, पहिरो	४६९.७०	३.१५

श्रोतः सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहहरुको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रतिवेदन २०७३/७४, जिल्ला बन कार्यालय म्याग्दी

माथि उल्लेखित जमीनको प्रकारहरुको अध्ययन गर्दा समेत यस गाउँपालिकाको भौगोलिक विविधता तथा प्राकृतिक श्रोतको अवस्थाको वारेमा स्पष्ट हुन मद्दत पुग्ने देखिन्छ ।

जंगल

यस गाउँपालिकाको कुल भुभागको ६०% भुभाग जंगलले र ८.९८% वुट्यान तथा चरण क्षेत्रले ओगटेको पाईन्छ जसमध्ये ३८ वटा सामुदायिक वनहरु रहेको र तिनले कुल ९०६०.१९ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ ।वाँकी बन क्षेत्रमा राष्ट्रिय वन रहेकोछ । अधिकांश क्षेत्र घाँसे मैदान तथा चरन क्षेत्र रहेकाले पशुपालन व्यवसायको लागि उपयुक्त रहेकोछ । साथै यस गाउँपालिका भित्रका पदमार्गहरुको अधिकांश क्षेत्र जंगलको मार्ग भएकाले जङ्गली जनावर, चराचुरुङ्गी, जडिवुटी तथा वनस्पतिहरु, देख्न पाईन्छ । दृश्यावलोकनाका रुपमा मनोरम स्थान हरु मालिकाधुरी, सोले डाँडा, दह धुरी, हप्लाङ डाँडा, दुर लेक, किटेनी डाँडा, गुफा धुरी, जस्ता स्थानहरु पर्ने र ति स्थानहरुवाट माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन साथै म्याग्दी जिल्लाका साबिकका केही गा.बि.स. हरु र पर्वत बाग्लुङ्गका केहि भू-भागहरुको दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ ।

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा भएका जंगलहरु मध्ये विशेष गरी स्यानोचुली धुरी, सोलेडाडाँ, सुली, पटकनी, सागवारी, मुर्चुला, मालिका वन, दुम्सिलेक, कुकुरखोरिया, दुरलेक, कालडाडाँ, फापरखोरिया, पाखापानी वन आदीमा वसन्त ऋतुमा ४ /५ प्रकारका गुँरासहरु फुलेको देख्न सकिन्छ । त्यस्तै यस गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र जंगल, वुट्यान तथा पाखोवारीले ढाकिएकोले पशुपालनको लागि हेपुपातल, रामगोठ, दहगर्जिङ, रानिबास, रसुर, सरबारी वारण्डे, चित्रेघर, गोबर्नी, धारखर्क, भेडारगोठ, गाईखर्क, नागिढाला, सोर्वाङ्ग, दुम्सिलेक, गामखर्क, कुकुर खोरिया, स्यान्जिवाङ्ग खर्क, आगोफुक्ने, तालबोट, सिम खर्क, हिउदे खर्क, नयाबन, देउराली खर्क, चेम्बाङ्ग खर्क, गजावाङ्ग, नागी खर्क जस्ता स्थानहरु प्रसिद्ध रहेका छन् ।

जल

यस गाउँपालिकामा रहेका पानीका मुख्य स्रोतहरुमा म्याग्दी खोला, दुखु खोला, दुर्लेक खोला, बेली खोला, खहरे खोला, मराङ्ग खोला, दाङ्ग खोला, दाजुङ्ग खोला, लगायतका खोलाहरु रहेका छन् ।

वोटविरुवा तथा वनस्पति

यस गाउँपालाकमा विशेष गरि चिलाउने, सल्ला, ओखर, कटुस, तिजु, उत्तीस, फलाँट, खसु, बाँझ, पाङ्ग्रा, टुनी, गुराँस, काउलो, गावा, पैयौ, झिगनु, वर, पिपल, समि, काफल, मौवा, सिमल, लेकसल्ला, जामुन, गुयलो, वाँसआदी जातका वनस्पतीहरु पाईन्छन ।

जडीवुटी

यस गाउँपालिकाको जंगल, वुट्यान तथा झाडी क्षेत्रमा लोक्ता, अल्लो, चिराईतो, सुनगाभा, सुगन्धवाल, झ्याउ, शिलाजीत, लौठसल्ला, बनतरुल, सुगन्धकोकीला, तालिसपत्र, कटुकी, तेजपत्ता,दालवचिनी, केतुकी, चावो, ओखर, यसर्सागुम्वा, टिमुर, पँचऔले, कुरिलो, डालेचुक, ओखर, सत्तुवा, लौठसल्लो, कुरिलो, वनतरुल, जटामसी, बोधो, बिष, गुचिच्याउ, अमृसो, यार्सागुम्बा, निरमसी, टुसा, निउरो, ढकायो आदी जडिवुटीहरु पाईन्छ ।

स्तनधारी जनावरहरु

यस गाउँपालिकाको जंगल क्षेत्रमा चितुवा, मृग, भालु, घोरल, झारल, व्वाँसो, बनविरालो, रतुवा, स्याल, फ्याउरो, मलसाप्रो, न्याउरी मुसा, वाँदर, आदी जंगली जनावरहरु पाईन्छन् ।

चराचुरुङ्गीहरु

मुनाल, डाफे, चील, गिद्द, कालिज, काग, न्याउली, कोईली, बौडाई, ढुकुर, चित्रा, सुगा, भँगेरा, गौंथली, फिस्टो, जुरेली, लामपुच्छ्रे, कोकले, रानीचरी, भद्राई, धोविनी, आदी चराचुरुङ्गीहरुको वासस्थान रहेको छ ।

पुतली

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा कागती पुतली, गौंथलीपुच्छ्रे पुतली, सेतो पुतली, सेतो धर्के पुतली, कैलो पुतली आदी पुतलीहरु पाईने गर्दछन् ।

माछा

यस क्षेत्रमा वग्ने खोला तथा नदीहरुमा बिभन्न प्रजातीहरुका माछाहरु जस्तै शहर माछा, चुच्चे वाम माछा, असला माछा, कत्ले माछा, गडेलामाछा, बुदुना माछा, फगटेमाछा, गुर्दीमाछा, रहुमाछा, बाघी माछा, चेपामाछा, राजबाम माछा पाईने गर्दछन् ।

सरीसृपहरु

सर्प, धामन, हरेउ, ओरीगाँठ, हिमाली कालो सर्प, छेपारो, माउसुली, भ्यागुता, खर्सेभ्यागुता जस्ता जीवहरु पाईने ।

२.१.२ साँस्कृतिक सम्पदाहरुः

मुख्य मुख्य चाडपर्वहरु

यस गाउँपालिकामा मुख्यतया हिन्दु, वौद्ध तथा क्रिश्चियन धर्म मान्ने समुदायहरु / व्यक्तिहरु रहेकोले आफ्नो आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसारका चाडपर्वहरु मनाउने गर्दछन् । चाडपर्वहरुलाई लक्षित गरी विभिन्न किसिमका मेलाहरु आयोजना गर्ने पनि गर्दछन् ।यस्ता मेलाहरुलाई अलि व्यवस्थित र नियमित गर्न सके आन्तरीक पर्यटन पर्वर्द्धनमा ठूलो टेवा पुग्ने देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा मनाईने मुख्य मुख्य चाडपर्वहरु र मेलाहरु यसप्रकार रहेका छन् ।

तालिका नं. ३ः मुख्य मुख्य चाडपर्वहरुको विवरण

क.स	मुख्य मुख्य चाडपर्वहरु	चाडपर्व पर्ने / मनाईने समय	बिशेषताहरु
१	दशैं	असोज / कार्तिक	मठ मन्दिरहरु सिगार्ने, धार्मिक विधि पुर्वक देवीको पुजा अर्चना गर्ने, हिन्दु संस्कृति अनुसार मान्यजनहरुबाट टीका, जमरा र आशिर्वाद ग्रहण गर्ने
२	तिहार	असोज / कार्तिक	दाजुभाईले दिदी बहिनीबाट सप्तरङ्गी टीका तथा आशिर्बाद लिने / दिने देउसी , भैलो कार्यक्रम सहित मनोरन्जनपुर्ण तरीकाले मनाईने
३	माघेसक्रान्ती	माघ	तरुल / चाकु खाने, माघेसक्रान्तीको उपलक्ष्यमा मेलाहरुको आयोजना गरिने ।
४	मालिका पुजा	बैशाख, जेष्ठ, भाईपुजा	मनिकांक्षा पुरा हुने जनविश्वास
५	जनै पुर्णिमा	साउन / भदौ	जनै पुर्णिमाको दिन बराह पुजा गरिने, नौली वराहमा मेला लाग्ने, ठाउँठाउँमा मेलाहरु आयोजना गरी मनाईने ।
६	तीज	भदौ	शिव मन्दिरहरुमा पुजाअर्चना, महिलाहरु वर्त वस्ने, नाचगान गर्ने, लाखेनाच, मेलाहरु आयोजना गर्ने ।

७	चैतेदशैं पुजा	चैत्र	शक्तिको स्वरुपको रुपमा देवी भगवतीको पूजा गर्ने, मेलापर्वहरुको आयोजना गर्ने
८	हरेलो पुजा	भदौ	कृषिबालीमा रोगव्याधी नलागोस भनेर पुजा गर्ने, खेलकुद मेलाहरु संचालन गर्ने,
९	साउने सक्रांती	साउन	लुतो फाल्ने,
१०	शिवरात्री	माघ / फाल्गुण	शिवमन्दिरहरुमा विशेष पुजा गर्ने, बर्त वस्ने, शिव धुनी जगाउने, भजन किर्तन गर्ने, शिवरात्री मेला संचालन हुने
११	कुलपुजा	जेष्ठ / असार र दशैं	विभिन्न जातजातिका कुल मन्दिर तथा थानहरुमा विशेष पुजा आजा हुने,

स्रोत : वडा स्तरिय तथ्याङक संकलन तथा छलफल वैठक

भेषभुषाहरुः

यस गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न समुदायहरुका आ-आफ्नो परम्परा, सँस्कृति र चालचलन अनुसार फरकफरक भेषभुषाहरु रहेको पाईन्छ । मुख्य रुपमा मगर समुदायको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा रहेको भेषभुषाहरु निम्न छन् ।

तालिका नं. ४: मुख्य भाषा र भेषभुषाहरुको विवरण

क.स	**मुख्य समुदायहरु**	**भाषा र भेषभुषाहरु**
१.	मगर समुदाय	भाषाः मातृभाषा मगर र बोलीचालीको भाषा नेपाली पुरुषः खादी, भाङ्ग्रा, आस्कोट र नेपाली टोपी महिलाः गुन्यूचोली, घलेक र पटुकी
२.	गुरुङ समुदाय	भाषाः मातृभाषा गुरुङ र बोलीचालीको भाषा नेपाली पुरुषः भोटोकछाड, ढाकाटोपी कोट / आस्कोट खादी महिलाः गुन्योचोली,
३.	नेवार समुदाय	भाषाः मातृभाषा नेवारी र बोलीचालीको भाषा नेवारी / नेपाली पुरुषः दौरा सुरुवाल, आस्कोट र नेपाली टोपी महिलाः गुन्यूचोली र पटुकी (हाकुपटासी)
४.	ब्राहमण, क्षेत्री र अन्य	भाषाः नेपाली पुरुषः दौरा सुरुवाल, कोट / आस्कोट र नेपाली टोपी महिलाः चोलो, साडी

स्रोत : वडा स्तरिय तथ्याङक संकलन तथा छलफल वैठक

कला, संगीत, लोकगीत, लोककथा, किंवदन्तीहरु/हस्तकला / परम्परागत सीपहरु / व्यवसायहरु

यस गाउँपालिकामा वसोवास गर्ने बिभिन्न जातजाती तथा समुदायहरुको आ-आफ्नै मौलिक कला, संगीत, संस्कृति, विश्वास, किंवदन्ती र परम्परागत सीप तथा व्यवसाय रहेका छन् । मगर समुदायको वाहुल्य रहेको यस क्षेत्रमा यानीमाया, सालैजो, शिरमा फूल जस्ता लोकभाकाहरु र खेली, सोरठी नृत्यहरु मुख्य मानिन्छन् ।

तालिका नं ५: कला, संगीत, लोकगीत, लोककथा, पुजाआजाहरुको विवरण

क्र.स	वार्ड	मुख्य वस्तीहरु	कला, संगीत, लोकगीत, लोककथा, पुजाआजाहरु	हस्तकला / परम्परागत सीपहरु / व्यवसायहरु
१.	वार्ड नं १, निस्कोट	कोदालीवाङ्ग, हास, साउदी, खिसी, रिठीचौर, घोर्सी, महरवाङ्ग, दारबोट, केरा, गाउँफाँट, खवाङ्ग, सेन्जुकखोला, ओखरबोट	- खेली, मारुनी नृत्य, सोरठी नृत्य र नौमती वाजा - यानीमाया, शिरमा फूल, सालैजो, - सिद्ध पुजा, बराह पुजा, कलाद पुजा (पानि बोलाउने पुजा), भुमे पुजा (बालिनाली सप्रीने), देवि पुजा (बैशाख १५सम्म बाजा नबजाउने) - देवी मन्दिरमा दशैमा मेला लाग्ने तथा पुर्खेउली हतियार पुज्ने	भाङ्ग्रा बुन्ने, डोको, थुन्से वुनाई,
२.	वार्ड नं २, रुम	पल्लो विलवाङ, बेशी, सेरेधारा, खवाङ, दारखोला, धुलवाङ्ग, रेगाउँ, पन्थोक, मोहरछिमेक, तामेङ, धारापानी, डिर्लीवाङ, कलात, घर्तीथोक, कामीछिमेक, रोकाथोक, नमाल, बेली, जेम, पुलवाङ	- मारुनी नृत्य, सोरठी नृत्य र नौमती वाजा, यानीमाया, शिरमा फूल, घोडेनाँच, - कोटघर — बिजयदशैमा पुजा हुने, बाइसे-चौबिसे राज्यका पालामा लडाँइमा छाडेका तरवार, खुँडा, भाला, ढाल, शुरक्षाकोलागि छातिमा लगाउन प्रयोग गरिने सर-सामानहरुको पुजा गर्ने। - देवी पुजा- देउरालीथानमा उधौली, उभौली पर्वमा पुजाआजागरिने। - माईपुजा — माईथानमा चैतेदशैमा पञ्चबली सहित पुजागरिने तथा पुर्खेउलि नाच नाच्ने प्रचलन रहेको। - सिद्दबाबा पुजा — मनकामना पुराहुने बिस्वास, - शिवालय मन्दिर - मनकामना पुराहुने बिस्वास रहेकोले बाग्लुङ बाट समेत पुजाको लागी भक्तजनहरु आउने।	- डोका, डाला, मोढा, झोला,अल्लो कपडा, भांग्रा, राडिपाखी, नागासल, स्विटर लगायतका हस्तकलाका सामानहरु

३.	वार्ड नं ३, रुम (डाँडागाउँ)	लुकीसपार, सुधारखाल, किटिनी, सागेओखरबोट, सिस्ने खतेन, सेकलुङ, डाँडागाँउ, अदिभारा,	- मारुनी नृत्य, नौमती वाजा, यानीमाया, , शिरमा फूल, सालैजो जस्ता लोक संस्कृती - देवी मन्दर- दशैमा पुजाआजा हुने - सरस्वती मन्दिर	- अल्लो कपडा, बाँस निगालाका सामानहर , झोला, भांग्रा, राडीपाखी, स्विटर लगायतका हस्तकलाका सामानहरु
४.	वार्ड नं ४, ओखरबोट	फुलबारी महभिर, मट्खिना, दासवाङ, डाँडाकटेरी, च्युरीबोट, सिस्नेरी खवाङ, छाप, छिपछिपे, ओखरबोट, महटौका	- खेली, सोरठी, मारुनी नृत्य, नौमती वाजा, यानीमाया, शिरमा फूल, सालैजो जस्ता लोक संस्कृती - सिद्धबराह- चैत्र र बैशाखमा पुजा गरिने, मनोकामना पुरा हुने विस्वास, - माईपुजा — चैते दशैमा देवी मन्दिरमा पुजा हुने, - भुमे पुजा — मंसिर महिनामा खेतिबाली राम्रोहोस भनेर पुजा गरिने - पुथा पुजा	- हर्दुलो, राडीपाखी, काम्लो, भांग्रा, झोला - डोको, नाम्लो, सेखु, सोली, थुन्से, लगायतका हस्तकलाका सामानहरु
५.	वार्ड नं ५, देविस्थान	जुग्जा, राजदाङ, मगरदाङ, घरिथोक, रुन्मा, थापाचौर, गर्जरा	- खेली, सोरठी, मारुनी नृत्य, नौमती वाजा, यानीमाया, शिरमा फूल, सालैजो जस्ता लोक संस्कृती - देवी भगवती मन्दिर — वडा दशैमा पंचौल सहित पुजा गरिने - देउता भिर गुफा — जेष्ठी पुर्णीमामा पुजा गरिने, भाकल पुरा हुने विस्वास - भुमेथान पुजा — मंसिर र बैशाखमा पुजा गरिने - सिद्धपुजा — अषाढमा पुजा गरिने, - माईपुजा — चैत्र महिनामा पुजा गरिने - कलटा देवता पुजा — मंसिर महिनामा पुजा गरिने , मनोकामना पुरा हुने विस्वास	- राडीपाखी, काम्लो, भांग्रा, झोला - डोको, नाम्लो, सेखु, सोली, थुन्से, लगायतका हस्तकलाका सामानहरु - नेपाली कागज
६.	वार्ड नं ६, दरवाङ्ग	दरवाङ्ग, उपल्लो दरवाङ्ग, ढाँडखर्क, लामेले खोरिया,	- खेली, सोरठी, मारुनी नृत्य, नौमती वाजा, यानीमाया, शिरमा फूल, सालैजो जस्ता लोक संस्कृती	बाँस तथा निगालाका सामाग्री हरु निर्माण, भाँग्रा बुनाई, अल्लोकपडा

		तालवाङ्ग, रातोढुङ्गा, दुखुवेसी, हिलीछपली, पुर्वगाउँ, धुबिबोट दुखु, बास्कोट दुखु, गोगनपानी, दिच्याम, काफलडाँडा	- कालीका, मालीका, जालीका देविको उधौली, उभौली पर्वमा पुजा - शिवालय मन्दिर - शिवरत्री र तिजमा बिशेष पुजाआजा हुने - भुमेथान - भगवती मन्दिर — दशैमा बिशेष पजा गरिने - धोवे धोविनी पुजा- पहरामा पुजा गरिने	बुनाई, ढाका कपडा तथा सल बुनाई
७.	वार्ड नं ७, बिम	वाइन्नाफाँट, डाडागाउँ,तल्लोगाउँ, नौमाने ,धुनत,	- सोरठी, मारुनी नृत्य, नौमती वाजा, यानीमाया, शिरमा फूल, सालैजो जस्ता लोक संस्कृती - बराहा ताल पुजा - उधौली, उभौली पर्वमा पुजा, पशु चौपायलाइ राम्रो हुने मन्यता, तालमा ढुङ्गा हान्दा असिना पर्छ भन्ने मान्यता, - शिव मन्दिर — शिवरात्रीमा मेला लाग्ने	भाङ्ग्रा, डोको, नाम्लो, स्याखु, थुन्से, नाङ्ग्लो, चाल्नो, डाली, अल्लो धागो उत्पादन आदी

स्रोत : वडा स्तरिय तथ्याङ्क संकलन तथा छलफल बैठक

२.१.३ मुख्य धार्मिक तथा ऐतिहासिक पर्यटकिय क्षेत्रहरु

नेपाल यसै पनि धार्मिक, साँस्कृतिक बिबिधताले भरिएको देश हो । हामी अधिकांश व्यक्तिहरु धर्म प्रति आस्था, श्रद्दा र विश्वास गर्दछौं। यस गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा विभिन्न अवसरमा पुजा आजा गरिने ५० भन्दा वढी साना ठूला धार्मीक स्थलहरु, प्राकृतिक तालहरु, झरना तथा गुफाहरु अग्ला अग्ला पहाडहरु रहेका छन् । ती मध्ये पर्यटकीय रुपमा सम्भावना बोकेका र मानिसहरुको अलि वढी आवतजावत हुने स्थलहरु निम्न छन् ।

१. मालिका मन्दिर

धर्मिक तथा पर्यटकिय हिसावले प्रशस्त सम्भावना वोकेको मालिका धुरी यस गाउँपालिकाको वडा नं ६ र ७ तथा रघुगंगा गाउँपालिका ६ पाखापानीको शिरमा रहेको छ । समुन्द्र सतहदेखी करिव ३४०० मिटर उचाईमा रहेको यस धुरीवाट २० भन्दा वढी हिमाश्रृङखला, म्याग्दीका ३५ भन्दा वढी गाउँहरु सुर्योदय तथा सुर्यास्त, ३/४ प्रकारका गुराँस फुल्ने जंगल वन्यजन्तु तथा पन्छीहरुको अवलोकन गर्न सकिन्छ । धार्मिक महत्व वोकेको यस मन्दिरमा चण्डी पुर्णिमा,जेष्ठी पुर्णिमा, भाईटिका र वाला चतुर्दशीका विशेष पुजाआजा तथा मेला लाग्ने गर्दछ। मालिका, कालिका र जाल्पादेवीको मूर्ति रहेको मालिका मन्दिरमा सन्तान प्राप्ति, रोजगारी, धन आर्जन, पारिवारिक सुख, आदिको कामना गरेर पुजाआजा तथा भाकल गर्दा मनोकामना पुरा हुने विश्वास गरिन्छ । मालिका मन्दिर सम्म पुग्नका लागि वाड नं ७ विम हुँदै मोटरवाटो निर्माणकार्य थालनी गरिएको छ ।जसवाट विम गाउँलाई होमस्टे गाउँ गन्तव्यको रुपमा विकास गरिएमा स्थानीय कला तथा संस्कृतिको प्रचार प्रसार, आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटन प्रवर्धनमा सघाउ पुग्नेछ । यसका साथ साथै यस स्थानलाई तिर्थटनका रुपमा विकास गर्न वेनी पुलाश्रम टोड्के हुदै मालिका आउने पदमार्ग र मालिका देखी भालेवास्ने ताल हुदै रातोढुंगा (बेनी दरवाङ सडक) निस्किने पदमार्गको विकास गरि यस क्षेत्रलाई महत्वपुर्ण धार्मिक तिर्थाटन तथा पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

२. वराह ताल (निष्कोट)

यो ताल मालिका गाउँपालिका वाड नं १ निस्कोटमा रहेको छ।वाह्रै महिना पानि रहने यस तालमा हिमालको प्रतिविम्व देखिने भएकोले पर्यटकिय रुपले महत्वपुर्ण रहेको छ । खुला तथा फराकिलो स्थानमा रहेको यस ताल पर्यटकीय रुपमा आकर्षक वन्न सक्ने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । यस तालको नजिकै रहेको सिद्धथान धार्मिक तथा पर्यटकिय रुपमा महत्वपुर्ण रहेको छ। यस थानमा पुजाआजा तथा भाकल गरेमा मनोकांक्षा पुरा हुने जनविश्वास रहेको छ। निस्कोट गाउँदेखी यस स्थानमा पुग्नका लागि पदमार्ग निर्माण

गरिएकोछ । आगामी दिनमा वराहताललाई आकर्षक पर्यटकिय गन्तब्यका रुपमा विकास गर्न ताल नजिक पार्क निर्माण र नजिकै रहेको गाउँफाँटमा होमस्टेहरु संचालन गर्ने, यस तालको संरक्षण तथा प्रवर्धन गरी आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरुलाई छोटो पर्यटन प्यकेजको रुपमा आकर्षक पर्यटकीय गनतब्यको रुपमा बिकास गर्न सकिन्छ।

३. **वराह ताल (विम)**

यो ताल मालिका गाउँपालिका वाड नं ७ विम रहेको छ । वाह्रै महिना पानि रहने यस तालमा हिमालको प्रतिविम्व देखिन्छ । खुला तथा फराकिलो स्थानमा रहेको यस ताल पर्यटकीय रुपमा आकर्षक वन्न सक्ने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ। करिव आधा रोपनि क्षेत्रफलमा फैलिएको यो तालमा प्रशिद्ध धार्मीक स्थल मालिका मन्दिर र धौलागिरी हिमालको प्रतिविम्ब अवलोकन गर्न सकिन्छ। समुन्द्र सतहदेखी करिव २३०० मिटर उचाईमा रहेको तालको नजिकै बराह थान पनि रहेको छ। यस तालमा रहेको जल बराहको पुजाआजा तथा भाकल गरेमा मनोकांक्षा पुरा हुने जनविस्वास रहेको छ। यस तालको वाटो हुँदै प्रसिद्ध धार्मिक स्थल मालिका जाने वाटो निर्माणका क्रममा रहेको र विम गाउँलाई आगामी दिनमा होमस्टे गाउँको रुपमा विकास गरी यस ताल संगसंगै नजिकै रहेका मठ मन्दिरहरुको संरक्षण एवं प्रचार प्रसार गरिएमा पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ ।

४. **भालेवास्ने ताल (दरवाङ)**

म्याग्दी जिल्लाकै पहिचान वोकेको मालिका गाउँपालिका वाड नं ६ मा रहेको एक सुन्दर र सम्भावनायुक्त पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा भाले बास्ने ताल रहेकोछ । घना जंगलको बीचमा रहेको पहाडबाट झर्ने आकर्षक झरनाको फेदीमा करिब २२ वर्ग मिटर क्षेत्रफलमा फैलिएको यस तालको संरक्षणका लागि विभिन्न प्रयासहरु भएको पाईएतापनि अझै सम्म ओझेलमा परेको छ। बिहानी समयमा भाले बास्ने किम्मदन्ती रहेको हुनाले पनि यसको महत्वलाई थप उजागर गरेको पाईन्छ। यो तालमा रहेको गल्छी र झरनाले यसको सुन्दरता बढाउनुको साथै झरनाको आवाज र गल्छीले यसलाई थप मनमोहक बनाएको छ । यस तालको नजिकै रहेको मन्दिरमा पुजाआजा गर्दा मनोकामना पुरा हुने जनविश्वास रहिआएको पाईन्छ। भौगोलिक रुपमा पहाडको खोचमा रहेको यो तालमा पुग्ने वाटो अप्ठ्यारो रहेको र आगामी दिनमा दुखुबाट भाले बास्ने ताल हुदै मालिका मन्दिर जाने पदमार्गको निर्माण, दुखुखोलामा झोलुङ्गे पुल निर्माण, गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५. **देउताभिर गुफा (देविस्थान)**

मालिका गाउँपालिका वाड नं ५ देविस्थानमा रहेको देउताभिर गुफा पर्यटकिय रुपमा महत्वपुर्ण पर्यटकिय स्थलको रुपमा रहेकोछ । गुफा भित्र रहेका विभिन्न प्रकारका आकृतीहरुले यस गुफालाई थप आकर्षक बनाएको छ । यो गुफा धार्मीक रुपमा पनी महत्वपुर्ण रहेको हुनाले गुफामा जेष्ठी पुर्णिमामा विशेष पुजाआजा गर्ने प्रचलन रहिआएको छ । यहाँ पुजा आजा गर्दा भाकल तथा मनोकामना पुरा हुने जनविश्वास रहेको पाईन्छ । यस स्थानमा पुग्नका लागि पदमार्गको निर्माण तथा झोलुङ्गेपुल निर्माण गरि गुफाको प्रचार प्रसार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६. **सोलेडाँडा**

यस गाउँपालिकाको वडा नं ३ रुम र ४ ओखरबोट, मा पर्ने सोलेडाँडामा पर्यटकीय आकर्षणको केन्द्रका रुपमा बिकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको स्थान हो । म्याग्दीको ओखरवोट, रुम र वाग्लुङको तमानको सिमानामा पर्ने यस स्थानबाट म्याग्दी तथा वाग्लुङ जिल्लाका भुभागहरु देख्न सकिन्छ । समुद्री सतहदेखि करिब तीन हजार मिटर उचाइमा अवस्थित यस डाँडावाट ढकमक्क फुलेको विभिन्न प्रजातिका लालीगुराँस, प्राकृतिक सुन्दरता, धौलागिरि अञ्चलमै सोलेडाँडाबाट देखिने धौलागिरी, गुर्जा, चुरेन, अन्नपुर्ण, निलगिरी, माछापुच्छ्रे लगायत आधा दर्जन हिमशृङ्खला देख्न सक्छन् । चैत, वैशाखमा राताम्मे लालीगुराँस र पुस, माघमा सेताम्मे हिउँ देखिन्छ । गाउँपालिकाको केन्द्र दरवाङ हुँदै वाग्लुङको ढोरपाटन, रुकुम हुँदै रोल्पा पुग्ने गुरिल्ला पदमार्ग सोलेडाँडा हुँदै जानुपर्ने भएकाले पनि यस स्थानलाई पर्यटकिय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । दरवाङ, ओखरवोट, डाँडागाउँ, सोलेडाँडा हुँदै छिमेकि जिल्ला वाग्लुङको लाम्मेला , तमान देखी वुर्तिवाङ सम्म मोटरवाटोको पुगिसकेको हुनेले यस डाँडालाई दृश्यावलोकन तथा पिकनिक स्थलको रुपमा विकास गरि सोलेडाँडाको सुन्दरता अवलोकन गर्न आउने पर्यटकलाई खानेपानी, शौचालय, टेन्टलगायतका पूर्वाधारको निर्माण गर्नु आवश्यक रहेकोछ ।

७. **दुरलेक**

म्याग्दीको मालिका गाउँपालिकाको रुम र छिमेकी बागलुङको ताराखोलाको सिमानामा अवस्थित दुरलेक प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरिपूर्ण लेकको रुपमा रहेको छ। यस लेकको चुचुरोको प्रचुर पर्यटकीय सम्भावना भएपनि आवश्यक पूर्वाधार र प्रचारप्रचार हुन सकेको छैन। गाउँपालिकाको वडा नम्बर २ रुमको बेलीगाउँबाट करीब पाँच घण्टाको दूरीमा रहेको दुरलेकबाट विभिन्न हिमश्रंखला, मालिका गाउँपालिकाको अधिकांश भूभागका साथै मंगला गाउँपालिका र बागलुङ जिल्लाका विभिन्न बस्ती समेत देखिन्छन् ।चैत वैशाख महिनामा ४/५ प्रकारका गुरास फुल्ने यस स्थानमा विशेष गरि नेपाली नयाँ वर्षका दिन दुरलेकमा

भ्रमण जाने तथा मनोरञ्जन गर्ने प्रचलन रहेकोछ ।साथै दुरलेकमा रहेको शिद्दवावा थानमा पुर्णीमाको दिन पुजाआजा गर्दा मनोकामना पुरा हुने विश्वास रहिआएको पाईन्छ । वाग्लुङका व्राह्मण समुदायले पुजा गर्ने शिवालय मन्दिर, विजया दशमीमा कोटघरमा देखाईने घोडेनाच, वाईसे चैविसे राज्यका पालामा लडाइँ हुदा छाडेका तरवार, भाला, खुडा, ढाल लगायतका सामाग्रीहरु, र रुमकै पहिचान वोकेको स्लेट ढुंगाखानी जस्ता पक्षहरुलाई समेटेर पर्यटकीय आकर्षणका रुपमा रुम गाउँमा होमस्टे संचालन गरि गाउँ गन्तव्यका रुपमा विकास गर्नु आवश्यक रहेको छ । यस स्थान सम्म पुग्ने पर्यटकका लागि पदमार्ग, खानेपानी, शौचालय, सत्तल लगायतका पूर्वाधारको निर्माण निर्माण गरि दृश्यावलोकन तथा पिकनिक स्थलको रुपमा विकास गर्नु आवश्यक रहेकोछ ।

२.१.४ सांस्कृतिक / जनजातीय संग्रहालयहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा मुख्यतया मगर समुदायको वसोवास भएकोले उनीहरुले आफ्नो कला, संस्कृति, भेषभुषा, पुख्यौंली रहनसहन र परम्पराहरुको संरक्षण गर्नको लागि गरिएका प्रयासहरुको वारेमा सूचना संकलनका क्रममा अध्ययन गरिएको थियो । यस गाउँपालिकाको वडा नं ३ रुमको दुरलेकमा बाइसे-चौबिसे राज्यका पालामा लडाँइमा छाडेका तरवार, खुँडा, भाला, ढाल, सुरक्षाको लागि छातिमा लगाउन प्रयोग गरिने सर-सामानहरु कोटमा राखिएको त्यस्तै वाड नं ६ दरवाङमा परम्परगत सामाग्रीहरु दुखु गाउँको सामुदायिक भवनमा सुरक्षित राखिएको छ ।

२.१.५ ऐतिहासिक किल्ला, महल/दरवार, खंडहर

ऐतिहासिक किल्ला महल भन्नाले नेपालको एकीकरण हुनुभन्दा पहिले त्यसवेलाका राजारजौटाहरुले बनाएका दरवारहरु, राज्यको सुरक्षाको लागि निर्माण गरेका पर्खाल, सुरुङ लगायतका ऐतिहासिक कुराहरु ठाउँ वा वस्तुहरु हुन । यस्ता स्थानहरु भत्केकै अवस्थामा भएपनि पुरातात्वीक महत्वका संरक्षण गर्नुपर्ने सम्पदाका रुपमा रहेका हुन्छन् । यस गाउँपालिको दुरलेकमा झण्डी गाडिएको किल्ला रहेको जुन वाईसे चौविसे राज्यको पालाको सिमाना हुनसक्ने मान्यता रहदैं आएको मानिएको छ । सँग सँगै ऐतिहासिक स्थानको रुपमा यहाँ बाइसे चौविसे राज्य कालिन कोत हतियार राख्ने ठाउँ) हरुका अवशेषहरु अझै पाइन्छन् । त्यस्तै वाड नं ७ विममा रहेको देउराली कोटमा वाईसे चौविसे राज्यको पालामा स्थापना गरेको गुठी रहेको पाईन्छ।

२.१.६ मुख्य मुख्य दृश्यावलोकन गर्न सकिने स्थानहरु

तालिका नं. ६: मुख्य मुख्य दृश्यावलोकन गर्न सकिने स्थानहरु विवरण

क.स	दृश्यावलोकनको स्थान	मुख्य मुख्य दृश्यावलोकन गर्न सकिने स्थानहरु	कैफियत
धुरी तथा डाँडाहरु			
१.	थमडाँडा	माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी, गुर्जा, पुथा लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, म्याग्दी जिल्लाको अधिकांश भुभागहरु देख्न सकिने	निस्कोट

२.	चुली	माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी, गुर्जा, पुथा लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, म्याग्दी, पर्वत, बाग्लुङ्ग जिल्लाको अधिकांश भुभागहरु देख्न सकिने	निस्कोट
३.	दुरलेक	लालिगुराँसका बनहरु, माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, सुर्योदय तथा सुर्यअस्तको दृश्यावलोकन म्याग्दी, पर्वत, बाग्लुङ्ग, जिल्लाहरुको केही भुभागको दृश्यावलोकन	रुम
४.	किटेनी डाँडा	माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी, लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, म्याग्दी जिल्लाको पश्चिमी क्षेत्रका केही भुभागहरु देख्न सकिने	रुम डाँडागाउँ
५.	गुफा धुरी	दृश्य अवलोकनको लागी प्रसिद्ध लालिगुराँस का बनहरु, माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, हिमश्रृंखलाहरु म्याग्दी, पर्वत, बाग्लुङ्ग जिल्लाको अधिकांश भुभागहरु देख्न सकिने	रुम डाँडागाउँ
६.	सोले डाँडा	घोरेपानी, माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी लगायतका हिमश्रृंखलाहरु र बाग्लुङ्ग जिल्लाको केही भुभागको दृश्यावलोकन,	ओखरबोट
७.	मालिका धुरी	पञ्चासे, कास्की जिल्लाको लुम्ले, काँडे, लगायत बाग्लुङ्ग जिल्लाका केही भुभाग र पश्चिम म्याग्दीको दृश्यावलोकन माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी लगायतका हिमश्रृंखलाहरु दृश्यावलोकन	ओखरबोट
८.	गढीधुरी	माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी, लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, म्याग्दी जिल्लाको पश्चिमी क्षेत्रका केही भुभागहरु देख्न सकिने	ओखरबोट
९.	मालिका धुरी	माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी, चुरेन, पुथा, गुर्जा, मानापाथी, लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, पञ्चासे, पोखरा, कार्कीनेटा, स्याङ्जा लगायत बाग्लुङ्ग जिल्लाका केही भुभाग र म्याग्दी जिल्लाका अधिकांस ठाँउहरुको दृश्यावलोकन	देविस्थान
१०.	हग्लाङ डाँडा	माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी, लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, म्याग्दी जिल्लाको पश्चिमी क्षेत्रका केही भुभागहरु देख्न सकिने	देविस्थान
११.	मालिका धुरी	- माछापुच्छ्रे, अन्नपुर्ण, धौलागिरी, निलगिरी लगायतका हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन, पर्वत, बाग्लुङ्ग, कास्की म्याग्दी जिल्लाका केही भुभागहरु देख्न सकिने	दरवाङ्ग/बिम

स्रोत : वडा स्तरिय तथ्याङक संकलन तथा छलफल बैठक

२.२ हालको वजार अवस्था

यस मालिका गाउपालिकामा रहेका धार्मीक स्थल मालिका मन्दिर छिमेकी गाउँपालिका तथा जिल्लाहरु बाट पुजाआजा गर्नको लागि बिभिन्न समयमा भक्तजनहरु आउने गरेको पाईएता पनि कुनै आधिकारिक तथ्याङ्क प्राप्त हुन सकेन। त्यस्तै

यही गाउँपालिकाकोबाटो हुदै धौलागीरी वेसक्याम्प, मुस्ताङ तथा मुक्तीनाथ जाने र गुरिला पदमार्ग हुदै बाग्लुङ, रोल्पा, रुकुम सम्म जाने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरु हिड्ने गरेको पाईन्छ। साथै बिभिन्न समयमा आयोजना हुने मेला महोत्सवहरुले पनि पर्यटक हरु आकर्षण गरेको पाइन्छ।वार्डस्तरको तथ्याङ्क संकलन तथा छलफलका आधारमा प्राप्त सुचनालाई हेर्दा गाउँपालिका भित्र पर्यटन वजारको हालको अवस्था यसप्रकार रहेको देखिन्छ ।

पर्यटकका प्रकार / **पर्यटनको किसिम**	आन्तरिक पर्यटक (अनुमानित)	वाह्य पर्यटक (अनुमानित)
धर्म, तथा तिर्थाटन	५००	-
मेला महोत्सव	१०००	-
पैदलयात्रा तथा घुमफिर	५००	७००

श्रोतः गाउँपालिका स्तरीय समुह छलफल तथा प्रस्तुतीकरण

२.३ पुर्वाधार

२.३.१ यातायात

मालिका गाउँपालिका म्यागदी जिल्लाको दुर्गम गाउँपालिका हो । भौतिक पुर्वाधार विकासको हिसावले सडक संञ्जालमा यो गाउँपालिका जोडिएको भएपनि सबै सडक कच्ची भएको हुदा सवै मौसममा सबै वडाहरुमा गाडी जाने संभावना छैन । अन्य क्षेत्रहरुमा जस्तै यो गाउँपालिकामा पनि कच्ची वाटो निर्माणले तिव्रता पाएकोछ । हाल सम्म यो गाउँपलिका भित्र करिव ८० कि.मि. कच्ची वाटो निर्माण भएकोछ ।यस गाउँपालिका वाट सदरमुकाम आउन जानका लागि गाउँपालिका भित्र व्यवस्थित वसपार्क निर्माण भएको छैन।

मालिका गाउँपालिका भित्र निर्माण भएका सडक संजालको विवरण तल प्रस्तुत गरिएकोछः

तालिका नं. ७ गा.पा. भित्र रहेका सडकहरुको विवरण

क स	सडकको नाम	गाउँपालिकाभित्र सडकको अवस्थिति		गाउँपालिका भित्रको दुरी	हालकोअवस्था
		देखि	सम्म		
१	बेनी दरवाङ सडक	रातोढुंगा	दरवाङ	५ कि.मि.	कच्ची
२	दरवाङ निस्कोट सडक	दरवाङ	निस्कोट गाउँफाँट	१० कि.मि.	कच्ची
३	दरवाङ अधिभारा रुम सडक	दरवाङ	रुम गाउँ	१६ कि.मि.	कच्ची
४	दरवाङ अधिभारा डाँडागाउँ किटेनी सडक	दरवाङ	किटेनी	२० कि.मि.	कच्ची
५	दरवाङ फुलवारी ओखरवोट सडक	दरवाङ	ओखरवोट	१३ कि.मि.	कच्ची

क्र स	सडकको नाम	गाउँपालिकाभित्र सडकको अवस्थिति		गाउँपालिका भित्रको दुरी	हालकोअवस्था
		देखि	सम्म		
६	दरवाङ दुखु सडक	दरवाङ	दुखु	७ कि.मि.	कच्ची
७	दरवाङ विम सडक	दरवाङ	विम	९ कि.मि.	कच्ची

स्रोत : गाउँपालिकाको तथ्याङक

२.३.२ खानेपानी तथा सिंचाई

मालिका गाउँपालिकाका घरधुरीमा खानेपानीको मुख्य श्रोतको रुपमा पाइप धाराको पानी उपयोग गर्दछन भने सहायक स्रोतहरुको रुपमा कुवा, मुल,जरुवा को पानी प्रयोग गर्ने गरेको पाईन्छ। भौगोलिक रुपमा दुर्गम भएपनि खानेपानीको श्रोतका हिसावले यो गाउँपालिका केहि वडाहरुमा वाहेक अन्य वाडमा खानेपानीको सुविधा सुगम रहेको छ । पर्यटन पदमार्गहरुमा समेत खानेपानीको लागि प्रयाप्त स्रोतहरु रहेकाले खानेपानीको सुविधालाई सहज रुपमा लिन सकिन्छ।यस गाउँपालिकाका अधिकांश वडाहरुमा व्यवसायिक रुपमा कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय संचालन गर्न सिकने खालको भुवनोट रहेको पाईन्छ । कृषि व्यवसायलाई आवश्यक पर्ने सिचाई सुविधाको लागि यस गाउँपालिका भित्ररहेका मुहानहरुलाई संरक्षण तथा ब्यवस्थित गरी स्थानीय उत्पादनलाई वढावा दिन र अर्गानिक कृषि खेती मार्फत कृषि उपज उत्पादन गरि आयआर्जनका कृयाकलाप संचालन गर्न सकेको खण्डमा गरिवी न्युनीकरणमा टेवा पुर्याउन सकिने देखिन्छ ।

२.३.३ विजुली तथा उर्जा

यस गाउँपालिकाका सवै वडाहरुमा अझैपनि केन्द्रिय विद्युत पुगेको छैन विजुलीको तथा उर्जाको स्रोतको रुपमा लघु जलविद्युत र सौर्य उर्जा उज्यालोको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहेकोछ।

२.३.४ सूचना तथा संचार सेवा

मालिका गाउँपालिकाको सुचनाको प्रमुख स्रोतको रुपमा रेडीयो टेलिभिजनलाई नै लिन सकिन्छ । भौगोलिक रुपमा विकट केहि क्षेत्रहरुमा भने सुचनाका स्रोतहरुको उपलव्धता सहज नभएको पाईन्छ ।त्यस्तै पत्रपत्रिका, ईमेल, ईन्टरनेट जस्ता सुचनाका स्रोतहरुलाई सहायक स्रोतको रुपमा लिन सकिन्छ। यस गाउँपालिकाका सवै वडाहरुमा संचार सेवा अन्तरगत मोवाईल फोन पुगेको पाईन्छ । ईन्टरनेटको सुविधाका लागि गाउँपालिकाको केन्द्र दरवाङमा ईन्टनेट सेवा पुगेको र अन्य स्थानहरुमा मोवाईल डाटा नै प्रयोग गर्ने गरिएको पाईन्छ।

२.३.५ उद्यम व्यवसाय

यस गाउँपालिकामा मुख्य व्यवसायको रुपका कृषि तथा पशुपालन रहेको पाईन्छ । परम्परागत रुपमा संचालन गरिदै आएका परम्परागत व्यवसायहरु जस्तै राडीपाखी वुन्ने, काम्लो, हर्दुलो, भाङग्रा, खादी, उनिझोला, ढाकासल तथा साडीहरु, च्याउ खेती, अल्लो कपडा वुन्ने, नेपाली कागज वनाउने, जस्ता उद्यम व्यसायहरु

संचालित भएपनी व्यवसायिक रुपमा संचालन हुन नसकेको र परम्परागत घरेलु लघु व्यवसायको रुपमा संचालन गर्दैआएका छन् । यसका साथसाथै होटेल व्यवसाय, फर्निचर व्यवसाय, माछापालन, कुखुरा फारम, तरकारी खेती, केरा खेती, सुन्तला खेती जस्ता व्यवसायहरु पनि संचालन गरेको पाईन्छ ।

२.३.६ होटल / रेष्टुरेण्ट तथा चिया खाजा घरहरु

सवै वडाहरुमा मोटरबाटो पुगेतापनि आन्तरीक तथा बाह्य स्थानहरुबाट आउने पर्यटकको चाप नभएकोले यस गाउँपालिकाको केन्द्रमा व्यवस्थित १० ओटा होटल तथा रेष्टुरेण्टहरु संचालनमा रहेता पनि अन्य वाडहरुमा साधारण होटलहरु/ चिया तथा खाजा घर संचालनमा रहेका छन। यस गाउँपालिकाका केही व्यक्तिहरुले होटल/रेष्टुरेण्टको लागि आधारभुत कुकिङ तालिम लिएको सूचना प्राप्त भएता पनि नीजहरु वैदेशिक रोजगारीमा गईसकेको देखिन्छ । होटल / रेष्टुरेण्ट व्यवस्थापन तालिम मुख्यतया वैदेशिक रोजगारमुखी रहेको छ ।

२.३.७ होमस्टे

यस गाउँपालिकाको कुनैपनि वडाहरुमा व्यवस्थित होमस्टे संचालनमा रहेका छैनन् ।पश्चिम धौलागिरी पदमार्ग र गुरिला पदमार्ग यस गाउँपालिका हुदै जानुपर्ने भएपनि आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटनको खासै चाप नरहेको हुनाले होमस्टेहरु व्यवस्थित तवरले संचालनमा रहेका छैनन्। बिम, निस्कोट, ओखरबोट र रुम जस्ता गाउँहरुमा घरबास/ होमस्टेको प्रचुर सम्भावना रहेको हुनाले यि गाँउहरुलाई गाउँ गन्तब्यको रुपमा बिकास गरी आयआर्जनका कृयाकलापहरु संचालन गर्न सकिन्छ।

२.३.८ स्वास्थ्य चौकी

यस गाउँपालिकाका ७ वटा वडा मध्ये वडा न ३ रुम डाँडागाउँमा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई र अरु सबै वाडहरुमा एउटा/एउटा स्वास्थ चौकी रहेका छन।भौगोलिक रुपमा विकटरहेका केही वडाहरुमा स्वास्थचौकी सम्म पुग्न पनि घन्टौं समय लाग्ने गर्दछ। स्थानीय मानिसहरु सामान्यखालका रोगहरुको स्थानीय स्वास्थ चौकीमै उपचार गारउँदछन भने थप उपचारका लागी सदरमुकाम, पोखरा, काठमाण्डौ जाने गरेको पाईन्छ ।

२.३.९ सार्वजनिक शौचालय

म्यागदी जिल्ला नै समग्रमा खुल्ला दिशा मुक्त जिल्ला घोषणा भईसकेको जिल्ला हो । यस गाउँपालिकाका वाडहरु निस्कोट १ र रुममा २ गरि जम्मा ३ वटा सार्वजनिक शौचालय रहेको भएता पनि आवश्यक मात्रामा सार्वजनिक शौचालय रहेका छैनन्। हामीले विकास गर्न खोजेको पर्यटन पदमार्ग, पिकनिक स्पट, क्याम्पिङ साईटहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरुको निर्माण गर्न जरुरी देखिन्छ ।

२.३.१० सरसफाई तथा फोहोर ब्यवस्थापन

सरसफाई तथा फोहोर व्यवस्थापनका लागि यस गाउपालिकामा सार्वजानिक शौचालय,फोहोर संकलन गर्ने तथा फाल्ने ठाउँहरु व्यवस्थित नभएको भएतापनि टोल तथा वाटोहरुमा फोहोर मलाई लेखेका डस्टविनहरु राखिएको र सड्ने तथा नसड्ने खालका फोहोरहरु छुट्टाएर फाल्ने गरेको पाईयो । प्राय सवै घरहरुमा स्थायी शौचालयहरु रहेको छ भने गाउँटोलहरुमा आमासमुह स्थानीय टोल सुधार समितिहरुको अगुवाईहरुमा समय

समयमा वाटोघाटो तथा वस्ति टोलहरु सफा गर्ने गरिएको छ। गाउँघरमा व्यक्तिगत सरसफाई तथा सरसफाई युक्त वानी व्यवहारमा पनि अपेक्षाकृत सुधार हुँदै गएको पाईन्छ

२.३.११ पर्यटन सूचना केन्द्र

जिल्ला भित्र आउने तथा वाहिरिने आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकका लागि जिल्ला स्तरमा पर्यटन सुचना केन्द्रको स्थापना भएको छ । म्याग्दी प्रवेशद्वारको रूपमा रहेको कालिपुल बसपार्कमा विद्युतीय (डिजिटल) सूचना केन्द्र स्थापना भएको छ । जिल्लामा भित्रिने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकको तथ्यांक राख्ने र धार्मिक तथा पर्यटकीयस्थलको बारेमा जानकारी प्रदान गर्ने उद्देश्यले म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघले सूचना केन्द्रकोस्थापना गरेको हो ।बेनी नगरपालिका र नेपाल पर्यटन बोर्डको सहयोगमा स्थापित सूचना केन्द्रमा समग्र म्याग्दीलाई हेर्न र बुझ्न सकिने खालका सुचनाहरु राखिएको छ ।मिति २०७५।०१।३० गते म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघको पहलमा संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्री श्री रविन्द्र अधिकारी वाट उदघाटन भएको सुचना केन्द्रमा जिल्लाका सम्पुर्ण स्थानिय निकायहरुमा पर्ने पर्यटकिय स्थल हरुको फोटो सहितको विवरण राखिएको छ । जसवाट पर्यटकहरुलाई जिल्लास्थित पर्यटकिय गन्तब्यहरुको वारेमा बुझ्न तथा आवश्यक जानकारी प्राप्त गर्न सहज भएको छ ।

२.३.१२ सुरक्षा चौकी

मालिका गाउँपालिकामा सुरक्षाका हिसावले वार्ड न ६ मा ईलाका प्रहरी कार्यालय रहेको छ। भौगोलिक रुपमा विकट रहेको यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा गाउँपालिकाको केन्द्र दरवाङ्ग बाटनै सेवा तथा सुरक्षा प्रदान गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ।

२.३.१३ हवाई सेवा

मालिका गाउँपालिकामा हवाईसेवा सुविधा उपलव्ध छैन । यो गाउँपालिका मात्र नभई यो जिल्लामा नै विमान स्थल छैन । फाट्ट फुट रुपमा रिजर्भ गरेर ल्याइने हेलिकप्टर पनि वस्ने व्यवस्थित हेलिप्याड छैन । यहाँ आउने आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटक विशेषत काठमाडौ पोखरा हवाई मार्गवाट आउने जाने गर्छन ।अन्यथा वस, जिप, ट्याक्सी जस्ता सवारीका साधन वाट वेनी हुदै अन्य जिल्ला जाने गर्दछन । यो गाउँपालिकाको सवै भन्दा नजिकको विमानस्थल वलेवा विमान स्थल हो जुन गाउँपालिका देखी चार घण्टाको सवारी दुरीमा रहेको छ ।

२.३.१४ व्यापारीक केन्द्र

म्याग्दीको पुरानो सदरमुकामका रुपमा चिनिने मालिका गाउँपालिकाको केन्द्र दरवाङ्ग व्यपारिक केन्द्रका हिसावले पनि परिचित छ। गाँउपालिकाका सबै वडाहरु र छिमेकी गाउपालिकाहरको समेत केन्द्र रहेको दरवाङ्ग बजारमा, होटल, किराना पसल, कपडा पसल, वाणिज्य तथा बिकास बैंकहरु र लघुबित्त संस्थाहरुले समेत बित्तिय सेवा प्रदान गर्दै आइरहेका छन। पश्चिम म्याग्दीको ब्यपारिक केन्द्रको रुपमा रहेको दरवाङ्ग बजारको साथै म्याग्दी जिल्लाको सदरमुकाम वेनी वजार पनि ब्यपारीककेन्द्रको रुपमा रहेको छ।

२.४ पर्यटन विकासमा संलग्न संस्थाहरु र हाल सम्मका प्रयासहरु

यस मालिका गाउँपालिकामा पर्यटन बिकासको क्षेत्रमा विभिन्न सरकारी तथा गैह्रसरकारी संघ संस्थाहरुले कार्य गर्दै आईरहेका छन् । ति संलग्न संस्थाहरुले हाल सम्मका गरेका प्रयासहरुलाई निम्न अनुसार उल्लेख गरिएकोछ।

तालिका नं. ८ः पर्यटन विकासमा संलग्न संस्थाहरु र हाल सम्मका प्रयासहरुको विवरण

क्र.स.	संलग्न संस्थाहरु	हाल सम्मका प्रयासहरु
१	जि. स. स.	- समग्र म्याग्दी जिल्लाको पर्यटन गुरुयोजना तयार भएको - विभिन्न स्थानमा पदमार्ग तथा भौतिक पुर्वाधारहरु निर्माणमा सहयोग गरेको
२	म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ	- म्याग्दी भ्रमण वर्ष २०७५ मनाईरहेको (गत आव २०७३/७४ मा ७० हजार विदेशी पर्यटकले भ्रमण गरेको म्याग्दीमा भ्रमण वर्षको अवसरमा दोब्बर पर्यटक भित्र्याउने लक्ष्य राखिएको) - आन्तरीक तथा वाह्य पर्यटक आकर्षण गर्नको लागि समय समयमा मेला महोत्सवहरु आयोजना गरिरहेको, - स्थानीय उत्पादनहरुको वजारीकरणमा सहयोग गरिरहेको, पर्यटन सँग सम्वन्धित दक्ष जनशक्ति उत्पादनको लागि सीपमूलक तालिमहरु संचालन गरेको, - नेपाल पर्यटन बोर्ड, TAAN र स्थानीय निकायहरु सँग मिली नयाँ पर्यटकीय गन्तव्य तथा पदमार्गको खोज तथा प्रचार प्रसार गर्ने कार्य गरेको
३	म्याग्दी जेसिज	- आन्तरीक तथा बाह्य पर्यटक आकर्षण गर्नको लागि बिभिन्न किसिमका सभा सम्मेलनहरु आयोजना गर्ने, पदमार्गको विकासमा सहयोग तथा प्रचार प्रसार गर्ने, आदी
४	ट्रेकिङ एजेन्सिज एशोसियसन अफ नेपाल)TAAN(,	- स्थानीय संघसंस्था सँग मिलेर नयाँ तथा वैकल्पिक पदमार्गहरुको पहिचान, खोजी / प्रवर्द्धन तथा वजारीकरण गर्ने
५	धौलागिरी पर्यटन परिषद	- पर्यटन क्षेत्रमा कार्य गर्ने गैह्र सरकारी संस्था
६	नेपाल पर्यटन बोर्ड,	- स्थानीय निकायहरु सँग मिली नयाँ पर्यटकीय गन्तव्य तथा पदमार्गको खोज तथा प्रचार प्रसार गर्ने कार्य गरेको - पदमार्ग निर्माणमा सहयोग
७	गैरआवासीय म्याग्देलीको संस्था मोना,	- आन्तरीक तथा बाह्य पर्यटक आकर्षण गर्नको लागि बिभिन्न किसिमका सभा सम्मेलनहरु आयोजना गर्ने, पदमार्गको विकासमा सहयोग तथा प्रचार प्रसार गर्ने, आदी
८	हिमालयन म्याप हाउस	- पदमार्गहरुको पहिचान तथा नक्सा तयारमा सहयोग

२.५ पर्यटकीय कृयाकलापहरु

पदयात्रा

म्याग्दी जिल्ला प्राकृतिक धार्मिक, ऐतिहासिक विविधताको धनि जिल्ला हो । यस जिल्लामा धौलागिरी सेन्चुरी पदमार्ग, पश्चिम धौलागरी पदमार्ग, धौलागिरी आइसफल पदमार्ग, गुरिला पदमार्ग, अन्नपुर्ण चक्रिय पदमार्ग, अन्नपुर्ण धौलागिरी सामुदायिक पदमार्ग, जस्ता पैदल मार्गहरु रहेका छन।जिल्ला भित्र रहेका अधिकांश पदमार्गहरुले यस गाउँपालिकालाई समेटेको पाईन्छ धौलागिरी वेस क्याम्प जाने पश्चिम धौलागरी पदमार्ग, र गुरिल्ला पदमार्गहरु यहि गाउँपालिका हुदै जानुपर्ने भएकाले पनि पदयात्रका लागि प्रवेश केन्द्रको रुपमा लिन सकिन्छ ।यो गाउँपालिका हुँदै धवलागिरी वेस क्याम्प जाने पर्यटकहरु वढी हिड्ने गरेको पाईन्छ । साथै छिमेकी जिल्ला वाङ्गलुङको लाममेला, तमान, वुर्तिवाङ हुँदै ढोरपाटन जने पर्यटक पनि यसै गाउँपालिका हुँदै जाने गरेकाले पदमार्गको रुपमा यो गाउँपालिका महत्वपुर्ण गनत्व्यको रुपमा रहेको छ । यस गाउँपालिका भित्र पदयात्रका क्रममा देख्न सकिने विभिन्न किसिमका चराचुरुङ्गी, वन्यजन्तुहरु, वनस्पतिहरु चैत वैशाखमा वनै ढाक्ने गरि फुल्ने लालिगुरासका वनहरु, यहाँको मगर समुदाय र तिनिहरुका कला, संगित, र संस्कृतिहरुले पदयात्रालाई थप मनमोहक तुल्याउछन । यस क्षेत्रमा रहेका मुख्य मुख्य पदमार्गहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

तालिका नं. ९: पर्यटन पदमार्गहरुको विवरण

क्र.स.	पदमार्गको नाम	पदमार्ग	अवधी (दिनमा)
१	पश्चिम धौलागिरी पदमार्ग	दरबाङ — ताकम - मुना — लुलाङ - गुर्जा हुँदै धौलागिरी वेस क्याम्प	१ दिन (गाउँपालिका भित्र)
२	पुलाश्रम — मालिका —दरवाङ - धौलागिरी वेसक्याम्प पदमार्ग	बेनी — पुलाश्रम — टोड्के — मालिका — नागिधुरी — देउराली — दहचौर — वास्वोट — कायम खर्क — भालेवास्ने ताल — दुखुवेसी रातोढुंगा- दरवाङ — हुदै पश्चिम धौलागिरी पदमार्ग	४ दिन
३	मालिका चक्रिय पदमार्ग	दरवाङ — हक्लाङ डाँडा — गाईखर्क ताल - पन्थोक — धुरी — च्युरिवोट— सिस्नेरी — छाप — सोलेडाँडा — ओखरवोट — किटेनी - आवाखर्क — पाल्ले — जेम — रुम — विल्बाङ — सर्वाङखोला — मरावाङ — निस्कोट — केश छ्यारछ्यारे — दरवाङ	४ दिन
४	दरवाङ- सोलेडाँडा- गगन विसौना पदमार्ग	दरवाङ — फुलवारी — ओखरवोट — तामाखानी — सोलाडाँडा- पुथाताल — दहताल — सरवारी- वराण्डे - मालिकाधुरी — सिस्नेरी — गडिधुरी — थाप्लेडाँडा हुदै गगन विसौना	३ दिन
५	दरवाङ- रुम —दुरलेक	दरवाङ — अधिभारा — ताक्से — रुम — जेम —	३ दिन

	पदमार्ग	घाङ्लेपानी - गावखर्क — कुकुरखोरिया- हुदै दुरलेक	
६	दरवाङ — उत्तरगंगा पदमार्ग	दरवाङ — डाडाँगाउँ — किटेनी — सोले — लाम्मेला — तमान — वोङखानी — अंकुस देउराली- गुर्जाधार — जलजला — छेन्टुङ हुँदै उत्तरगंगा	२ दिन (गाउँपालिका भित्र)
७	दरवाङ- ईटलियन वेस क्याम्प पदमार्ग	दरवाङ - खार — भारवाङ — कल्लेनी — खाम्ला- हुँदै ईटलियन वेस क्याम्प	४दिन

स्रोत : वडा स्तरिय छलफल तथा गाउँपालिका स्तरिय समिक्षा वैठक

होमस्टे (गन्तव्य गाउँ)

पर्यटन पर्वर्द्धन तथा आकर्षणको लागि ४ वटा कुराहरु १. आकर्षण (Attraction), २. वासस्थान (Accommodation), ३. पहुँच (Accessibility)र ४. सर्वसुविधा (Amenities) को समीश्रण हुनु अति जरुरी रहेको हुन्छ । ती मध्ये ग्रामीण पर्यटनको लागि व्यवस्थित होमस्टेले महत्वपुर्ण भुमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । हामीले सुन्दै आएको तनहुको बन्दीपुर, लम्जुङको घलेगाउँ, स्याङ्जाको शिरुवारी आदी स्थानहरु होमस्टेको कारणले नै वढी चर्चित भएका स्थानहरु हुन । दृश्यावलोकनको हिसावले हेर्ने हो भने ती स्थानहरु भन्दा यस गाउँपालिकाको पदमार्गमा पर्ने / देखिने प्राकृतिक दृश्यहरु अझै उत्कृष्ट रहेका छन। त्यसैले पदमार्गमा पर्ने गाउँहरुमा व्यवस्थित होमस्टेहरुको विकास गर्ने, पाहुनाहरुलाई स्थानीय संस्कृति अनुसार स्वागत तथा विदाई गर्ने, मनोरन्जनात्मक साँस्कृतिक कार्यक्रमहरुको प्रस्तुतीकरण गर्ने, स्थानीय परिकारहरुबाट निर्मित खाद्य पदार्थहरु उपलव्ध गराउने आदी कार्यहरु गर्नुपर्ने हुन्छ । होमस्टे पनि सेवामुलक व्यवसाय नै भएको र यसको कुशल व्यवस्थापन बाट आन्तरीक तथा वाह्य पर्यटनमा गुणात्मक फड्को मारिने भएकोले गाउँपालिकाले यस कार्यमा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । विशेषत मगर समुदाय रहेको यस गाउँपालिकामा यहाँको कला तथा संस्कृतिहरु, भेषभुषा, मौलिक पहिचानको प्रचार प्रसारका लागि पदमार्गहरुको विकास संगसंगै पदमार्ग होमस्टेहरु संचालनमा ल्याउनुपर्ने देखिन्छ । होमस्टेको विकास गर्दा विशेषत पर्यटन कार्यालयले तोकेको मापदण्डको पालना गर्ने, व्यवस्थापन तालिम संचालन गर्ने, Basic Cooking Training, आधारभुत अङ्ग्रेजी भाषा तालिम र सरसफाई सम्वन्धमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ ।यस गाउँपालिकामा पनि आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटन प्रवर्धन गर्दै गाउँपालिका भित्रका तथा अन्य गाउँपालिका संग जोडिएका पदमार्ग भित्र पर्ने निस्कोट, रुम, ओखरवोट, देविस्थान, विम , दुखुवेसी जस्ता वस्तिहरुलाई होमस्टे गाउँ गन्तव्यको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ ।

साहसिक यात्रा

भीर मौरीको मह शिकार गर्नुलाई आजकल साहसिक पर्यटनको रुपमा लिने गरिएको छ । परम्परागत रुपमा हाम्रा पुर्खाहरुले गर्दै आईरहेको मह शिकार गर्ने तरिकालाई पर्यटकहरुले साहसिक र अनौठो रुपमा लिई त्यसको दृश्यमा रमाउने गर्दछन् । मालिका गाउँपालिकाको निस्कोटको मकिखोला महभिर, उवाखोला महभिर, अधिभारा र दरवाङको महवोट भिर जस्ता स्थानहरुमा पनि भीरमौरीको मह संकलन गर्ने कार्य हुँदै आईरहेकोमा त्यसलाई थोरै व्यवस्थित गरी निश्चित समय तथा दिन तोकेर र सो कार्यको व्यापक प्रचार प्रसार गर्न सकेको खण्डमा आन्तरीक तथा वाह्य पर्यटकहरुलाई आकर्षित गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

मनोरन्जनात्मक कृयाकलापहरु (पर्व तथा मेलाहरु)

म्याग्दी जिल्लामा बिभिन्न किसिमका मेला महोत्सव तथा खेलकुदका गतिविधीहरु भइनैरहेका हुन्छन् ।विशेष गरी म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघको आयोजनामा जिल्ला स्तरमा हरेक दुई वर्षमा म्याग्दी महोत्सव हुने गरेको पाईन्छ जसले आन्तरिक पर्यटन भित्र्याउन ठूलो भुमिका खेलेको छ । त्यस्तै वडा दशैको समयमा निस्कोटमा दशै मेला, देविस्थानको मगरदाङ्गमा बुद्धजयन्तिको अवसरमा लाग्ने "बुद्धजयन्ती तथा देउताभीर मेला तथा पर्वहरुले समेत आन्तरिक पर्यटक भित्र्याउन योगदान पुर्याएको पाईन्छ । जिल्ला स्तरमा संचालन हुने विभिन्न खेलकुदका क्रियाकलापहरु जस्तै सेभेन ए साईड फुटबल, जेसिस कप, तारो हान्ने खेल, जिल्ला स्तरीय भलिवल, विद्यालय स्तीय क्रिकेट, विद्यालय स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता, रनिङशिल्ड जस्ता थुप्रै साना ठूला खेलकुद भईरहने हुनाले यस गाउँपालिकाले पनि एउटा व्यवस्थित खेलकुद मैदानको निर्माण गरी खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गरेर आन्तरीक पर्यटकहरुलाई आकर्षित गर्न सक्ने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।

२.६ खनिज तथा खानीहरु

यस मालिका गाउँपालिका अन्तरगत रुमको धरेनमा रहेको स्लेट ढुङ्गाखानी जिल्लाकै ठुलो तथा प्रख्यात ढुङ्गाखानीको रुपमा चिनिच्छ । यस ढुङ्गा खानी बाट म्याग्दी जिल्लाका अधिकांस ठाउहरुको साथै छिमेकी जिल्ला बाग्लुङ्ग तथा पर्वतमा समेत घर छाउनको स्लेट ढुङ्गाहरु निर्यात हुने गरेको छ। दुम्सीलेकको स्लेटखानी, नयांबनको, तित्राखानी, छातीखाप लगायतका ठाँउहरुमा स्लेट ढुङ्गाखानी, त्यस्तै सोलेखोलाको खरीखानी जस्ता खानीहरु रहेको यस गाउँपालिका प्राकृतिक हिसाबले धनि रहेको छ।

करिब ७०/८० वर्ष पहिला स्थानीय समुदायका ब्यक्तीहरुको मुख्य पेशा खानिहरुको उत्खनन र तामाका सामाग्रीहरु निर्माण गर्ने भएको हुनाले यस गाँउपालिकाका बिभिन्न ठाँउहरु रुमको कुसिरखोला, खहरेखोला, छाराखोला, चिप्लरी, देविस्थानको खानीदुला, महखोला, खरबारी, बिलखोला र ओखरबोटमा रहेको तामाखानीउत्खनन् भएको पाईन्छ।यसका साथसाथै ओखरबोटको भालडुलामा रहेको सिसाखानी र खवाङ्ग सिस्नेरीमा रहेको फलामखानी पनी पहिले उत्खनन भएको पाईन्छ। हाल यस्ता सम्पुर्ण खानीहरु बन्द अवस्थामा रहेका छन् । यस्ता खानीहरुको अध्ययन तथा पुन उत्खनन गर्न सकेको खण्डमा गाउँपालिकामा औधोगीकरण हुने, रोजगारीहरुको श्रृजना हुने तथा पर्यटन प्रबर्दनमा समेत टेवा पुग्दछ ।

२.७ झरना, गल्छी गुफा तथा तालहरु

पर्यटकिय आकर्षणका स्रोतहरुका रुपमा रहेका बिभिन्न स्रोतहरुमध्ये झरना, गल्छी, गुफा तथा तालहरु पनि यस गाउँपालिकामा रहेका महत्वपुर्ण प्राकृतिक स्रोतहरु अन्तरगत पर्छन। यहाँ रहेका यि मनोरम पर्यटकिय सम्पदाहरुको प्रचारप्रसार गरिआन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरुको पर्यटकिय गन्तब्यको रुपमा बिकास गर्न सकेको खण्डमा आयआर्जन

तथा पर्यटन बिकासको क्षेत्रमा महत्वपुर्ण भुमीका खेल्ने निश्चित छ। यस गाँउपालिका भित्र रहेका मुख्य झरना ताल तथा पोखरिहरु निम्नअनुसार रहेका छन।

तालिका नं. १०: ताल, गल्छी , गुफा, तथा झरनाहरुको विवरण

क.स.	ताल , गल्छी तथा झरनाहरुको विवरण	स्थान
१	भाले बास्ने ताल	दरवाङ्ग
२	बराह ताल	निस्कोट
३	पुथा ताल	ओखरबोट
४	दह	ओखरबोट
५	गाडा खरसुङ ताल	ओखरबोट
६	गाईखर्क ताल	देविस्थान
७	खोरिया दह	देविस्थान
८	ठुलदह	देविस्थान
९	जंगले झरना	देविस्थान
१०	महखोला झरना	देविस्थान
११	कोटखोला झरना	देविस्थान
१२	घराङखोला झरना	देविस्थान
१३	पाते छहरा	देविस्थान
१४	धुन्द्रुक गल्छी	देविस्थान
१५	प्रभु गुफा	देविस्थान
१७	देउताभिर गुफा	देविस्थान
१८	बराह ताल	बिम
१९	बेल्फी छहरा	बिम
२०	भुकभुके छहरा	रुम
२१	मान्लाबस्ने छहरा	रुम
२२	खानी छहरा	रुम
२३	लाल झरना/गल्छी	दरवाङ्ग
२४	दारबोट गुफा	निस्कोट
२५	गुम्शिर गुफा	निस्कोट
२७	तामाखानी गुफा	ओखरबोट

स्रोत : वडा स्तरिय छलफल वैठक

२.८ सवाल, अवसर तथा चुनौतीहरु

- पर्यटनको प्रबर्द्धन र पर्यटकको आवागमनको वृद्धी हुँदै जाने क्रममा पारिस्थितीकीय प्रणाली, वन्यजन्तु वासस्थान र संस्कृतिमा पर्न सक्ने पर्यटनको वढदो नकारात्मक असरहरुलाई न्यूनीकरण र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- पर्यटन सेवा तथा सुविधाहरुको गुणस्तर (खासगरी साना तथा मझौला होटल, लज र होमस्टेहरुमा) लाई कायम गरिराखुपर्ने आवश्यकता ।
- गाउँमा रहेका युवा जनशक्तिहरु वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्ति बढदो रुपमा रहेकाले गुणस्तरीय जनशक्तिको अभाव ।
- पर्यटकीय उत्पादनहरुको विकास एवं विस्तार, प्रर्वधन, बजारीकरण, पर्यटनको विकास जस्ता विषयहरुमा सरोकारवाला निकायहरु, व्यवसायीहरु र समुदायका सदस्यको क्षमता अभिबृद्धि गर्नु पर्ने आवश्यकता ।
- अधिकांश नयाँ पर्यटकीय पूर्वाधारहरु श्रृजना गर्नुपर्ने अवस्था ।
- पर्यटन विकास, प्रबर्धन र व्यवस्थापनमा सम्बद्ध सरोकारवाला निकायहरुका बीच यथेस्ट समन्वय र साझेदारीको आवश्यकता।
- पर्यटन सेवामा पुर्वाधार तथा ब्यवस्थापनको अभाव
- प्रचारप्रसारको अभाव
- सरोकारवाला तथा संघ संस्थाहरुको कमी
- पर्यटनका विषयमा चेतनाको कमी
- पदमार्गहरु छोटिदै जानु तथा बैकल्पिक पदमार्गको पहिचान तथा निर्माण हुन नसक्नु
- ऐतिहासिक पुरातात्वीक, सांस्कृतिक, धार्मीक सम्पदाहरुको संरक्षण नहुनु
- पर्यटन सम्बन्धि तालिमप्रस जनशक्तीको कमी,

परिच्छेद ३:पर्यटन योजनाको सोच, लक्ष्य तथा उद्धेश्यहरु

३.१ पर्यटन योजनाको सोच

मालिका गाउँपालिका क्षेत्रको दिगो पर्यटन विकासका लागि देहाय बमोजिमको सोच प्रस्ताव गरिएको छ । "आगामी पाँच वर्षमा गाउँपालिका क्षेत्र समुदायमा—आधारित समावेशी, संरक्षणमुखि र दिगो पर्यटन विकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनको उत्कृष्ट नमुना गन्तब्यको को रुपमा विकसित हुनेछ ।"

३.२ पर्यटन योजनाको लक्ष्य

मालिका गाउँपालिकाक्षेत्रको पर्यटन योजनाको लक्ष्य देहाय वमोजिम किटान गरिएको छ । "समुदायमा—आधारित समावेशि, संरक्षणमुखी र दिगो पर्यटन विकास र व्यवस्थापनको माध्यमबाट जैविक विविधता एवं साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा उल्लेख्य योगदान पुर्‍याउनुका साथै स्थानीय समूदायको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने र स्थानिय अर्थतन्त्रमा योगदान पुर्‍याउने ।"

३.३ पर्यटन योजनाको उद्धेश्यहरु

गाउँपालिका क्षेत्रको पर्यटन विकास, प्रवर्धन एवं व्यवस्थापनका सोच एवं लक्ष्य हाँसिल गर्नका लागि देहाय बमोजिमका उद्देश्यहरु तय गरिएका छन् ।

१. **पर्यटन विकासको माध्यमवाट स्थानीय समुदायको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने तथा अर्थतन्त्रमा योगदान पुर्याउनेः**
   पर्यटन उत्पादनहरुको विस्तार, विविधिकरण एवं स्तरोन्नतिको माध्यमवाट उद्यम तथा रोजगारीको सृजना गरि पर्यटनको लाभ अधिकतम् समुदायसम्म पुर्याउने, समुदायको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने र अर्थतन्त्रमा पर्यटनको योगदानलाई बृद्धि गर्ने ।

२. **पर्यटनको नकरात्मक असर न्यूनिकरण गर्दे जैविक विविधता तथा साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा योगदान पुर्याउनेः**
   समुदायमा आधारित पर्यटनलाई सहभागितामुलक संरक्षणको महत्वपूर्ण साधन (औजार) को रुपमा प्रर्बधन गरि जैविक विविधता, भू—परिधि र साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा योगदान पुर्याउने । सचेतना अभिवृद्धि, योजनावद्ध पर्यटन बिकास, उपयुक्त प्रबिधिको प्रयोग र यथोचित ब्यबस्थापनको माध्यमवाट पर्यटनको नकरात्मक असर न्यूनिकरण गर्ने ।

३. **पर्यटन गन्तब्यको बिस्तार गर्ने र पर्यटकीय उत्पादन तथा क्रियाकलापको स्तरोन्नति, विविधिकरण एवं बिशिष्टिकरण गर्नेः**
   गाउँपालिका क्षेत्रका अधिकतम् समुदायसम्म पर्यटनको प्रतिफल पुर्याउन, पर्यटकको संतुष्टि बढाउनका लागि पर्यटन उत्पादन र क्रियाकलापहरुको स्तरोन्नति, विविधिकरण एवं बिशिष्टिकरण गर्ने र पर्यटनन गन्तब्यको विस्तार गर्ने ।

४. **वातावरण तथा संस्कृति मैत्रि पर्यटन पूर्वाधारहरुको विकास, विस्तार तथा स्तरोन्नति गर्नेः**
गुणस्तरीय, संरक्षणमूखि र समुदायमूखि पर्यटन विकासका लागि स्थानीय वातावरण र संस्कृति मैत्री सामुदायिक तथा नीजि पर्यटन पूर्वाधारहरुको विकास, स्तरोन्नति तथा विस्तार गर्ने ।

५. **बृहत्तर गाउँपालिका क्षेत्रको प्रभावकारी प्रवर्धन गर्ने र बजार विस्तार एबं बिविधिकरण गर्नेः**
मालिका गाउँपालिका क्षेत्रमा थप गुणस्तरीय पर्यटकहरु भित्राउनका लागि बृहत्तर गाउँपालिका क्षेत्रलाई उत्कृष्ट पर्यटन गन्तव्यको रुपमा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय पर्यटन बजारमा प्रभावकारी रुपले प्रवर्धन गर्ने र बजार विस्तार एबं बिविधिकरण गर्ने ।

३.४ पर्यटन योजनाका अपेक्षित उपलव्धीहरु

मालिका गाउँपालिकाको पर्यटन योजनाले आगामी पाँच बर्षको अबधिमा देहाय वमोजिमका उपलब्धिहरु हाँसिल गर्नेछ ।

उद्धेश्य नं. १ पर्यटन विकासको माध्यमवाट स्थानीय समुदायको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने तथा अर्थतन्त्रमा योगदान पुर्याएको हुनेछः

उपलब्धि नं.१.१ः पर्यटन उत्पादन, प्याकेजिङ, बजारखण्ड, प्रवर्धन, बजारीकरण आदिका वारेमा गाउँपालिका क्षेत्रका समुदायका सदस्हरुको चेतना अभिवृद्धि भई पर्यटन उद्यमशिलताको बिकास हुनेछ ।

उपलब्धि नं.१.२ः सीप, उपयुक्त प्रविधि, पुर्वाधार, वजारसम्वन्धी सूचना, पुजी आदि सम्मको पहुचमा अभिवृध्दि भई पर्यटनमा आधारित उद्यमहरुको विकास, स्तरोन्नती, तथा बिस्तार हुनेछ ।

उपलब्धि नं.१.३ः पर्यटन उत्पादन र क्रियाकलापहरुको स्तरोन्नति, विविधिकरण एवं विशिष्टिकरण भई रोजगारी र श्रमको बृद्धि हुनेछ ।

उपलब्धि नं.१.४ः अर्गानिक उत्पादन र परम्परागत सत्कार एवं सीपमा आधारित पर्यटकीय वस्तु एवं सेवा हरुकोविकास र बिविधिकरण भएको हुनेछ

उपलब्धि नं.१.५ः गाउँपालिका क्षेत्रका अधिकतम् समुदाय एवं सदस्यहरुले पर्यटनको प्रतिफल प्राप्त गरेका हुनेछन् साथै पर्यटन प्रतिफल समानुपातिक वितरण प्रणली विकास भई लागु भएको हुनेछ । पर्यटन विकास र संरक्षणमा स्थानिय समूदायको सक्रिय सहभागिता बढेको हुनेछ ।

उद्धेश्य नं. २. पर्यटनको नकरात्मक असर न्यूनिकरण गर्दे जैविक विविधता तथा साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा योगदान पुगेको हुनेछः

उपलब्धि नं.२.१ः पर्यटकीय महत्वका जैविक विविधता, प्राकृतिक भु परिधि र सांस्कृतिक सम्पदाहरुको अभिलेखिकरण भई उक्त सम्पदाहरुको पर्यटकीय महत्व र पर्यटनवाट उक्त सम्पदाहरु माथि पर्न सक्ने नकरात्मक प्रभावका वारेमा गाउपालिका क्षेत्रका सामुदाय, पर्यटन व्यवसायी तथा स्कुल/कलेजका विद्यार्थीहरु पर्याप्त मात्रामा सुसूचित भएका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं २.२: पर्यटनको नकरात्मक असर कम गर्नका लागि आवश्यक पर्ने नीतिगत खाकाहरु निर्देशिकाहरु , गाईड लाइन , आचार संहिता , पूर्वाधार स्टयाण्डर्ड तथा भवन कोड आदि तयार भई लागु भएका हुनेछन्

उपलब्धि नं २.३: पर्यटनको नकरात्मक असर कम गर्नका लागि उपयुक्त प्रविधि, स्वच्छ उर्जा र वातावरण मैत्री पूर्वाधारहरुको प्रयोग भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं २.४: पर्यटकीय दृष्टिकोणले समेत महत्वपुर्ण मानिएका जंगल, घाँसे मैदान, सिमसार क्षेत्र तथा नदिहरु संरक्षित भई पारिस्थितिकीय प्रणालीको गुणस्तरमा समेत सुधार आएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं २.५: पर्यटन, समुदाय र गाउँपालिका बीचको अन्तर सम्वन्ध र पर्यटनका प्रभावका वारेमा नियमित रुपमा अध्ययन अनुसन्धान भई अनुसन्धानबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा पर्यटनका प्रभाव न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनका पद्वति लागु भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं २.६: महत्वपुर्ण सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक र पुरातात्विक सम्पदाहरुको अभिलेखिकरण पुर्नरुत्थान, संरक्षण एवं निर्माण भई पर्यटकीय उत्पादनका रुपमा प्रबर्धित भएका हुनेछन् ।

उद्देश्य नं. ३: पर्यटकीय गन्तव्य बिस्तार हुनुका साथै पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापको स्तरोन्नति, विविधिकरणएवं विशिष्टिकरण भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ३.१: बजार सर्बेक्षण, अनुसन्धान तथा बिस्तृत सम्भाब्यता अध्ययनका माध्यमवाट नयाँपर्यटन गन्तव्य, रुट तथा क्रियाकलापहरुको पहिचान एवं छनौट भएका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं ३.२: उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग, पर्यटन पुर्वाधारको स्तरोन्नति, उच्च गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न सक्ने मानव संशाधनको विकास, स्तरीय प्याकेजिङ आदिको माध्यमवाट हालको पर्यटकीय सेवा तथा सुविधाहरुको गुणस्तरमा व्यापक सुधार भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ३.३: समुदाय तथा पर्यटन व्यवसायीहरुको क्षमता अभिवृध्दि तथा वजार सर्वेक्षणका नतिजाका आधारमा विभिन्न थिम (प्रकृतिमा आधारित, संस्कृतिमा आधारित, कृषिमा आधारित, इभेन्टस्मा आधारित आदि) मा आधारित पर्यटन प्याकेज तथा इटेनरीहरु (Tourism Package and Itineraries) विकास भई प्रवर्धित भएको हुनेछन् ।

उपलब्धि नं ३.४: उच्च गुणस्तरका पर्यटन सूचना तथा अनुवादका सुविधाहरुको विकास भई पर्यटकको सन्तुष्टिमा वृद्दी हुनुका साथै नयाँ नयाँ पर्यटकीय स्थलहरुमा समेत पर्यटकको आगमनमा वृद्दी भएको हुनेछ ।

उद्देश्य नं. ४: वातावरण तथा संस्कृति मैत्रि पर्यटन पूर्वाधार विकास, विस्तार तथा स्तरोन्नति भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ४.१: पर्यटकीय गन्तव्यहरुको सुरक्षा प्रत्याभूति, गन्तव्यको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा अभिवृद्दी, बैक तथा वित्तिय संस्था सम्मको पहुचको सुगमता, गा.पा.को समन्वयि भूमिका लगायतका माध्यमवाट लगानी मैत्रि वातावरण सृजना भई गाउँपालिका क्षेत्रको पर्यटन पुर्वाधारमा उल्लेख्य मात्रामा लगानी भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ४.२ः गाउँपालिकाको वाह्य र आन्तरिक पहुँचमा उल्लेख्य रुपमा सुधार भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ४.३ः पकाउने, तताउने तथा उज्यालो प्रयोजनका लागि वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग भएको हुनेछ भने स्थानीय यातायात सेवाको लागि वातावरण मैत्री यातायात साधनको प्रयोग भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ४.४ः ठोस तथा तरल फोहोर पदार्थको उचित व्यवस्थापन भई सडक, वाटोघाटो, जंगल, नदि क्षेत्रहरु प्रदुषणवाट मुक्त भएको हुनेछन् ।

उपलब्धि नं ४.५ःप्रत्येक पर्यटकीय स्थलमा सफा खानेपानी, मेडिकल सुविधा, पर्यटक प्रहरी तथाब सुरक्षा सम्बन्धि अन्य पूर्वाधारको बिकास भएको हुनेछ । प्रत्येक पर्यटकीय गाउँहरुमा इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ४.६ः पर्यटन सूचना र गाइडको लागि यथेष्ट मात्रामा उच्च गुणस्तरका सूचना वोर्ड, साइनेज, एरोवोर्ड, पर्यटक सूचना केन्द्र आदिको स्थापना भई पर्यटकहरु नयाँ गन्तब्यहरुमा आर्कर्षित हुनुका साथै पर्यटकको बसाई अबधि लम्बिनेछ ।

उद्देश्य नं. ५ः बृहत्तर गाउँपालिका क्षेत्रको प्रभावकारी प्रवर्धन भई बजार विस्तार एबं बिविधिकरण भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ५.१ः पर्यटक अनुभव सर्वेक्षण, पर्यटन वजार सर्वेक्षण र पर्यटकको हालको आगमन तथा वितरण अबस्था का आधारमा वृहत्तर गाउँपालिका क्षेत्रको पर्यटन प्रवर्धन रणनैतिक योजना तथा पर्यटन प्रबर्धन व्राण्ड/सव—व्राण्ड तयार भई लागु भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ५.२ः पर्यटन वजारको माग र सम्भाब्यताको आधारमा विभिन्न पर्यटन प्याकेजहरु तयार भई प्रबर्धन भएको हुनेछन् ।

उपलब्धि नं ५.३ः वृहत्तर गाउँपालिका क्षेत्रको प्रबर्धनका निम्ति सञ्चार तथा प्रवर्धनात्मक सामाग्रिहरु जस्तै व्रोसयर, नक्शा, गाइड बुक आदि प्रकाशित भई उपयुक्त च्यानलहरु मार्फत वितरण भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं ५.४ः वृहत्तर मालिका गाउँपालिका क्षेत्रको डिजिटल माध्यमहरु जस्तै वेभ साइट, Blogs, सामाजिक सञ्जाल आदिको प्रयोग भइ प्रभावकारी रुपमा प्रवर्धन भएको हुनेछ ।

उपरोक्त उपलब्धिहरु प्राप्त गर्नका लागि मालिका गाउँपालिका क्षेत्रको पञ्च वर्षीय पर्यटन योजनाले देहाय वमोजिमका परिमाणात्मक लक्ष्यहरु हाँसिल गरेको हुनेछ ।

तालिका नं. ११ः पर्यटन योजनाको अपेक्षित उपलब्धिहरु एवं प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरु

क.स	विवरण	परिमाणात्मक लक्ष्यहरु		
		ईकाइ	आधार वर्ष तथ्याङ्क	लक्ष्य
१	पर्यटक आगमन (आन्तरीक)	जना	२०००	३००००
२	पर्यटक आगमन (वाह्य)	जना	७००	१०,०००
३	पर्यटक वसाई अवधि (आन्तरीक)	दिन	३	७

४	पर्यटक वसाई अवधी (बाह्य)	दिन	२	५
५	आन्तरीक पर्यटक खर्च (दैनिक)	रुपैंया	१५००	३०००
६	बाह्य पर्यटक खर्च (दैनिक)	रुपैंया	२५००	५०००
७	पर्यटनवाट श्रृजित रोजगारी	जना	६	५००
८	प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	८	२००
९	अप्रत्यक्ष रोजगारी	जना	०	३००
१०	पर्यटकीय होटल, लज र होमस्टे	वटा	१०	२००
११	आधारभुत वेटर / वेट्रेस्ट तालिम प्राप्त जनशक्ति	जना	२	१००
१२	टुर गाईड	जना	६	२०
१३	आधारभूत कुकिङ	जना	२	५०
१४	होमस्टे व्यवस्थापन	जना	०	१००
१५	आधारभूत भाषा तालिम	जना	०	२०
१६	हस्तकला विक्री केन्द्र पसल	वटा	०	१
१७	साँस्कृतिक / जातीय संग्राहलय	वटा	०	२
१८	पर्यटन सूचना केन्द्र	वटा	०	३
१९	गाउँ पर्यटन गुरुयोजना	वटा	०	१
२०	पर्यटनबाट प्राप्त हुने राजश्व	रुपैंया	०	७०००००।-

३.५ पर्यटन योजनाको प्रमुख रणनीतिहरु

मालिका गाउँपालिका क्षेत्रको पञ्च वर्षीय पर्यटन योजनाले निर्दिष्ट गरेका सोच, लक्ष्य एवं उद्देश्यहरु प्राप्त गर्नका लागि देहाय बमोजिमका रणनीतिहरु अबलम्बन गरिनेछन् ।

(क) पर्यटनलाई महत्वपुर्ण संरक्षण औजारको रुपमा प्रवर्धन गरिनेछ ।

जैविक विविधता, प्राकृतिक भु परिधि र सांस्कृतिक सम्पदामा आधारित पर्यटनको विकासवाट गाउँपालिका क्षेत्रका समुदायको जीवनोस्तरमा सुधार ल्याई पर्यटनलाई संरक्षणको महत्वपुर्ण औजारको रुपमा प्रवर्धन गरिनेछ ।स्थानिय स्तरका प्राकृतिक स्रोत माथिको चाप कम गर्न, गरिविका कारण हुने गैह्र कानूनि चोरी लगायतका क्रियाकलाप रोक्न पर्यटनलाई वैकल्पिक जीवनयापनको माध्यमको रुपमा विकास गरिनेछ । दिगो पर्यटन विकासको सुनिस्चतताको लागि स्थानीय समुदायको अगुवाई र सक्रिय सहभागिताद्धारा जैविक विविधता तथा प्रकृतिक र सांस्कृतिक भु परिधि संरक्षण गर्ने अवस्था सृजना गरिनेछ ।पर्यटन विकासका दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण गाउँपालिका क्षेत्रका सामुदायीक वन, हिमाली क्षेत्र, नदीनाला, घाँसे मैदानलाई महत्वपूर्ण वन्यजन्तु एवं पंक्षीहरुको बैकल्पीक बासस्थानको रुपमा समेत विकास गर्न सहयोग गरिनेछ ।

(ख) पर्यटकीय गन्तव्यको बिस्तार र पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापहरुको विविधिकरण र एवं विशिष्टिकरण गरिनेछ ।

मालिका गाउँपालिका हुदै धौलागिरी वेसक्याम्प, पुनहिल, छिमेकी गाउँपालिका तथा छिमेकी जिल्ला मुस्ताङ सम्म जाने पर्यटक हरुको आगमनलाई यथावत राख्दै यस गाउँपालिकामा दिगो पर्यटन बिकास गर्नको लागि धौलागिरी आइसफल पदमार्ग, सेन्चुरी पदमार्ग, तथा धौलागिरी बेसक्याम्पमा अत्यावस्यक तथा आधार संरचनाहरु तयार गरि मुस्ताङ सम्मको पदयात्रा तय गर्न सकिने छ। यसैगरि गाउँपालिकामापर्यटन उत्पादन र क्रियाकलापहरुको स्तरोन्नति र विविधिकरण गरि पर्यटकीय क्रियाकलापद्धारा मनोरम दृश्याअवलोकनगरिनुका साथै थप गुणस्तरीय पर्यटक र पर्यटन वजार खण्डलाई आकर्षित गरिनेछ । यसैगरि पर्यटन उत्पादन र क्रियाकलापको विविधिकरण र क्षेत्रगत रुपमा विस्तार गरि अधिकतम समुदायका सदस्यहरुलाई पर्यटन व्यवसाय र रोजगारीका अवसर सृजना गरिनुका साथै आगमन हुने पर्यटकको संख्या बसाइं अवधि र खर्चमा बृद्धि गरि पर्यटनको आम्दानीमा बृद्धि गरिनेछ।

(ग) दीगो पर्यटन विकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनको लागि समन्वय, सहकार्य र साझेदारी ।

गुणस्तरीय पयटन सेवा र सुविधाको सनिश्चितता गर्ने, पर्यटन उत्पादन लाई विस्तार गर्ने, अधिकतम समुदायलाई पर्यटनको प्रतिफल प्रदान गर्ने, पर्यटन गन्तव्यको अझ प्रभावकारी रुपले प्रवर्धन एवं वजारीकरण गर्ने र पर्यटनको नकरात्मक असर न्युनिकरण गर्ने उदेश्य प्राप्तिका लागि सरकारी निकायहरु, नीजि क्षेत्र एवं व्यवसायीहरु, सामुदाय र नागरिक समाजका वीचमा प्रभावकारी — साझेदारी (PPPP), समन्वय र सहकार्य को वातावरण सृजना गरिनेछ । यसका लागि मालिका गाउँपालिका कार्यालयले समन्वयकर्ता र सहजकर्ताको भुमिका खेल्नेछ । पर्यटन विकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरुलाई अन्य क्षेत्रगत (सेक्टरल) तथा स्थानीय तहका योजनाहरुसंग एकिकृत गरिनेछ । समग्र गाउँपालिकालाई पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा प्रवर्धन र बजारकिरण गर्नका लागिपोखरा, काठमाण्डौ, लुम्बिनी, बाग्लुङ्ग, मुस्ताङ लगायतका गन्तव्यहरुसंग समन्वय र साझेदारीको रणनीति अवलम्बन गरिनेछ ।

३.६ पर्यटन गन्तव्यको विकासका चरण अनुसार अवलम्वन गरिने रणनीतिहरु

मालिका गाउँपालिका क्षेत्रका सवै ठाँउहरुको विकास समान हैसियतमा नभएका कारण स्थान विशेषलाई ध्यानमा राखि पर्यटन विकास, प्रवर्धन र रणनीतिहरु कार्यान्वयन गरिनेछ । वृहत्तर गाउँपालिकाको समग्र पर्यटन विकासको अवस्थालाई देहाय वमोजिमका ३ वटा बिकास चरणमा विभक्त गरि सोहि बमोजिमका रणनीतिहरु तय गरिएको छ ।

क) चरण १: पर्यटन गन्तव्यको लेखाजोखा तथा पर्यटन उत्पादन विकास

- पर्यटन चेतना अभिवृद्धि
- पर्यटन पुर्बाधार विकास
- सीप बिकास तालिम
- सर्वेक्षण, अध्ययन अवलोकन र अनुसन्धान
- संस्थागत संरचना विकास

ख) चरण २ः पर्यटन उत्पादनको स्तरोन्नति, विविधिकरण, विशिष्टिकरण र विस्तार

- स्थापित पर्यटन सेवा सुविधाहरुको गुणस्तर अभिवृद्धि
- पर्यटकीय क्रियाकलापहरुको विविधिकरण र स्तरीय प्याकेजिङ
- उच्च गुणस्तरका पुर्वाधार सहितका पर्यटकीय सेवा तथा सुबिधा बिकास गर्नका लागि नीजि क्षेत्रको लगानी आकर्षण गर्ने
- पर्यटकीय उद्यम तथा रोजगारीको बिविधिकरण
- पर्यटन व्यवसायी र पर्यटन सम्बन्धि सेवा/सामाग्रिहरु बेच्ने उत्पादक/सप्लायर्सका बीच सम्वन्ध विस्तार
- वजार विस्तार तथा सञ्जाल विस्तार

ग) चरण ३ः पर्यटन असर व्यवस्थापन तथा पर्यटन उत्पादन इनोभेशन एवं विविधिकरण

- पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलाप विविधिकरण
- नविन पर्यटकीय उत्पादन तथा क्रियाकलापको विकास
- पर्यटन असर न्युनिकरण एवं व्यवस्थापन
- उत्तरदायीपुर्ण दीगो पर्यटन अभ्यासका निर्देशिका, आचार सहिता निमार्ण कार्यान्वयन
- पर्यटक व्यवस्थापन
- वजार बिविधिकरण तथा उच्च मुल्यका बजारमा लक्षित पर्यटन प्रबर्धन
- अन्य पर्यटकीय स्थानसंगको सम्वन्ध विकास
- दिगो पर्यटन अभ्यास

३.७ प्रमुख कार्यक्रम, क्षेत्र तथा कृयाकलापहरु

मालिका गाउँपालिकाको पञ्च वर्षिय पर्यटन योजनाले तय गरेका लक्ष्य, उद्धेश्य तथा उपलव्धिहरु पाप्त गर्नका लागि देहाय वमोजिमका ८ प्रमुख कार्यक्रम क्षेत्रहरुमा पर्यटन बिकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापन सम्वन्धि क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिनेछन् ।

१. सँस्थागत संरचना सुदृढिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि ।
२. पर्यटकीय गन्तव्य विस्तार र पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापहरुको स्तरोन्नति, विविधिकरण एवं विशिष्टिकरण ।
३. पर्यटन पूर्वाधारहरुको विकास, स्तरोन्नति तथा बिस्तार ।
४. पर्यटन सूचना तथा अनुवादका सुबिधा बिकास ।
५. पर्यटन प्रवर्धन तथा बजारीकरण ।
६. पर्यटन उद्यम सृजना, रोजगारी अभिवृद्धि तथा संरक्षणमा स्थानिय समूदायको सहभागितामा अभिवृद्धि ।
७. जैविक बिविधता तथा भू—परिधिको दिगो संरक्षण, प्रवर्धन ।
८. सांस्कृतिक, धार्मिक तथा पूरातात्विक सम्पदाहरुको दिगो संरक्षण, प्रवर्धन ।

३.७.१ संस्थागत संरचना सुदृढीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धी

१. मालिका गाउँपालिका क्षेत्रलाई समुदायमा आधारित समावेशि, संरक्षण मुखि र दिगो पर्यटन विकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनको उष्कृष्ट नमुना र गन्तव्यको रुपमा विकास गर्नका लागि तय गरिएका लक्ष्य, उद्धेश्य र रणनीतिहरुलाई प्रभावकारी तथा समन्वयात्मक ढंगले अगाडि वढाउनका लागि गाउँपालिका क्षेत्र र व्यवसायिक स्तरमा देहाय बमोजिमका संस्थागत संरचनाहरु स्थापना गरि सक्रिय वनाइने छन् ।

(क) रगुगंगा गाउँपालिका कार्यालय अन्तरगत रहनेगरी एउटा पर्यटन इकाईको गठन गरिनेछ । यसको नेतृत्व जनप्रतिनिधीले गर्नेछन् । यस इकाईले गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन गरिने पर्यटनका सम्पुर्ण गतिविधिहरुको सहजीकरण गर्ने, तथ्यांक अध्यावधिक राख्ने र रिपोटिङ गर्ने कार्य गर्नेछ ।

(ख) समग्र मालिका गा. पा. लाई पर्यटन क्षेत्रको रुपमा विकास गरी प्रवर्धन गर्नका लागि गाउँपालिका पर्यटन परिषद गठन गरि सक्रिय गराउन सहजिकरण गरिने छ । सो परिषदमा गाउँपालिका भित्रका उपभोक्ता समिति पर्यटन व्यवसायिक संगठनहरु, पर्यटन संग सम्वन्धित कार्यगत समुहहरु/समितिहरु (होमस्टे व्यवस्थापन समिति लगायत) आदि संस्थागत पदेन सदस्य रहने गरि व्यवस्था मिलाइने छ । सो परिषदले गा.पा. क्षेत्रको पर्यटन योजना निर्माण र पर्यटन उत्पादनहरुको विकास, प्रवर्धन तथा व्यवस्थापन कार्यको क्षत्रिय स्तरमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने भूमिका खेल्नेछ । परिषद र परिषद सदस्य संस्थाले नेपाल पर्यटन बोर्ड, केन्द्रीय स्तरीय पर्यटन एशोसियसनहरु र संबन्धित बिभाग तथा मन्त्रालय लगायतका निकायहरुसंग अग्रगामी सम्वन्ध विकास गरी पर्यटन बिकास र प्रवर्धनमा सघाउ पुरयाउने छ भने मुस्ताङ, बाग्लुङ्ग,पोखरा, काठमाण्डौ लगायतका गन्तव्यका सरोकारवाला निकायहरु संग सहकार्य गरी गा.पा. लगायतका क्षेत्रको प्रर्वधनका प्रयासहरु अगाडि बढाउनेछ ।

२. पर्यटन बिकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनका कार्यहरुलाई प्रभावकारी एवं समन्वयात्मक ढंगले अगाडी वढाउनका लागि सो संग सम्वन्धित सरकारी, नीजि तथा सामुदायिक / सामाजिक सस्थाहरुको क्षमता अभिवृध्दि गर्नका लागि देहाय वमोजिमका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिने छन् ।

क. पर्यटन विकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनमा संगलन हुने गाउँपालिका र मातहतका सेक्टर कर्यालयहरु एवं विभिन्न इकाइहरुका कर्मचारीहरुलाई समुदायमा आधारित पर्यटन बिकासका लागि योजना तर्जुमा प्रक्रिया, पर्यटन उत्पादन प्याकेजिङ पर्यटन सूचना तथा अनुवाद, आगन्तुक सूचना केन्द्र व्यवस्थापन पर्यटन प्रवर्धन एवं वजारीकरण, पर्यटन उद्यम विकास, पर्यटनको असर व्यवस्थापन, पर्यटक व्यवस्थापन समावेशी पर्यटनका अवधारण, पर्यटन विकासका लागि सहकार्य एवं साझदारी विकास लगायतका विषयमा तालिम, गाष्ठी, अन्तरक्रिया कार्यक्रम, भ्रमण गोष्ठी आदिका माध्यमवाट क्षमता अभिवृदि गरिने छ । साथै सो तत्तत् निकायमा पर्यटन विकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पुर्वाधार प्रविधि एवं सिप समेत उपलव्ध गराइने छ ।

ख. पर्यटनलाई स्थानीय सरकारको योजनामा एकिकृत एवं मूलप्रवाहिकरण गराउनका लागि समवन्धित गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरु, उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरु, आमा समुहहरु, युवा कल्वहरु र उद्योग वाणिज्य संघका पदाधिकारीहरुलाई पर्यटन उत्पादनहरुको बिकासको लागि योजना तर्जुमा, प्रर्बधन, बजारीकारण, पर्यटन उद्यम तथा

रोजगारी विकास, पर्यटन र संरक्षण सम्वन्धि आचार संहिताहरु, पर्यटनका असर ब्यबस्थापन आदिका वारेमा अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

ग. होटल तथा लज व्यवसायी, रेष्टुरेन्ट व्यवसायी, होमस्टे सञ्चालक, पर्यटन यातायातका सेवा व्यवसायीहरु, हस्तकला व्यवसायी, टुर गाईड, आदिलाई पर्यटन, उत्पादन प्याकेजिङ अतिथी सत्कार डिजिटल प्रवर्धन एवं वजारीकरण, पर्यटन आचार संहिता, फोहरमैला व्यवस्थापन, अग्रगामी पश्चगामी सम्वन्ध विकास, पर्यटनका नकरात्मक प्रभाव न्युनिकरण वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग, सूचना, प्रविधितथा सञ्चार, जिम्मेवारपूर्ण पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन मोडल, जैविकविविधता, तथा संस्कृति संरक्षण आदिका सम्वन्धमा तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण आदिका माध्यमवाट क्षमता अभिवृध्दि गरिने छ ।

३. पर्यटनको दिगो र योजनावद्ध विकासका लागि सहभागितामूलक विधिवाट योजनाहरु तयार गरि सो योजनाहरुलाई गाउँपालिका क्षेत्रका वार्षिक तथा आवधिक योजनाका साथै स्थानीय वडाहरुको योजना र अन्य विषयगत क्षेत्रगत योजना (बन, कृषि, पशु, शहरी विकास, सडक, सञ्चार, खानेपानी, उर्जा, यातायात आदि) हरुमा समेत समावेश गरिने छ ।

- मुख्य पर्यटकीय स्थल गन्तव्य हरुको गुरुयोजना वा रणनैतिक योजना
- होमस्टे गाँउहरुको गाँउ पर्यटन योजनाहरु
- पर्यटन विकासका सम्भावना भएका समुदायिक वनहरुको पर्यटन योजनाहरु
- पर्यटन बिकास र संरक्षणका दृष्टिकोणले संवेदनशिल स्थलहरु (सिमसार, धार्मिक क्षेत्र आदि) को साइट योजनाहरु

४. दिगो पर्यटन विकास र व्यवस्थापनलाई सुनिश्चितता गर्नका लागि समुदाय स्तर र केन्द्रिय स्तरमा दिगो आर्थिक स्रोतका आधारहरु खडा गरिनेछन् । गाँउ स्तरमा समुदायिक पर्यटन तथा संरक्षण कोष खडा गरिने छ । सो कोषमा होमस्टे सञ्चालन, समुदायिक वन पर्यटन (दृश्याअवलोकन, गुराँस फुल्ने बनहरुको अवलोकन लगायत जैविक विविधताको अवलोकन), सहासिक खेलहरु, दृश्याअवलोकन, टुरगाइड आदिवाट प्राप्त हुने आम्दानीको निश्चित प्रतिशत रकम जम्मा गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । कोषको रकम पर्यटन विकास र संरक्षणमा प्रयोग गरिनेछ । कोषमा म्याचिङ फण्डको रुपमा रकम जम्मा गर्नका लागि बिभिन्न साझेदार निकायहरुलाई समेत अनुरोध गरिनेछ ।

५. पर्यटकीय गन्तव्य तथा रुटहरुलाई सुरक्षित बनाउनका लागि गाउँपालिकामा पर्यटन प्रहरीको सेवा उपलब्ध गराउन पहल गरिनेछ ।

६. पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना तथा पर्यटन प्रवेश विन्दुहरु लाई थप सूचनामुलक, प्रविधियुक्त र सेवामुलक वनाउनेः पर्यटनको योजनावद्ध विकास, पर्यटन गतिविधिहरुको अनुगमन एवं मुल्यांकन, पर्यटकीय फाइदाहरुको वाडफाड, पर्यटनका नकरात्मक प्रभावहरुको न्युनिकरण एवं व्यवस्थापन र पर्यटन प्रवर्धन एवं वजारिकरण लगाएतका कार्यलाई सधाउ पुरयाउनका लागि व्यवसाय स्तर, गाउँपालिका/नगरपालिका स्तर जिल्ला स्तर सेक्टर स्तर र केन्द्रिय स्तरमा (पर्यटक सम्वन्धी, व्यवसाय सम्वन्धि, रोजगारी सम्वन्धि) राख्ने प्रणालीको व्यवस्था गरिने छ ।

३.७.२ पर्यटन पुर्वाधारहरुको विकास, स्तरोन्नती तथा विस्तार

गाउँपालिका क्षेत्रको पर्यटन बिकास शुरुवाती चरणमा रहेकोले पर्यटन क्षेत्रको बिकासको लागि धेरै कुराहरुको एकिकृत संयोजनको जरुरत रहेको हुन्छ । पर्यटन भनेको प्राकृतिक, साँस्कृतिक, मानवीय आतिथ्यता, भौतिक विकास, कला, संस्कृति लगायतको प्रभावकारी संयोजन हो । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र देहाय बमोजिमका भौतिक पुर्वाधारहरुको बिकास तथा स्तरोन्नती गरिनेछ।

तालिका नं. १२: निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्नुपर्ने संरचनाहरुको विवरण

क्र.स	निर्माण गर्नुपर्ने कुराहरु	स्थान
१.	स्वागत गेट	गाउँपालिका क्षेत्रमा प्रवेश गर्ने मुख्य स्थान जस्तै दरवाङ
२.	पर्यटन सूचना बोर्ड (गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य आकर्षणका स्थलहरु (फोटो सहित), त्यहाँ पुग्न सकिने माध्यमहरु, लाग्ने समय र विशेषताहरु उल्लेख गरेर)	गाउँपालिका क्षेत्रमा प्रवेश गर्ने मुख्य नाकाहरु तथा पदमार्गहरु जस्तै दरवाङ, अधिभारा, देविस्थान
३.	पदमार्ग सूचना बोर्ड (पदमार्गको नक्सा, प्रत्येक दिन पुग्न सकिने ठाउँहरु, त्यस स्थानमा उपलव्ध हुने सेवा / सुविधाहरु (होमस्टे, क्याम्पिङ, दृश्यावलोकन गर्न सकिने स्थानहरु, संचार सुविधा आदी) सम्पर्क व्यक्ति र नम्वर समेत उल्लेख गरिएको,	गाउँपालिका क्षेत्रमा प्रवेश गर्ने मुख्य नाकाहरु तथा पदमार्गहरु जस्तै दरवाङ, अधिभारा, देविस्थान
४.	पदमार्ग (संकेत वोर्ड र सचेत बोर्ड सहित) — बाटो नअल्मलिने गरी निर्माण भएको, हरेक दोवाटोहरुमा संकेत गरिएको, पदमार्गमा सचेतता अपनाउनुपर्ने भए सो को समेत जानकारी (जस्तै जंगली जनावर, पहिरो जाने क्षेत्र, एक्लै नहिड्ने आदी)	यस गाउँपालिका क्षेत्रमा पर्ने मुख्य पदमार्गहरुको पुर्ण निर्माण । आवश्यकता अनुसार संकेतवोर्डहरु र सचेत वोर्डहरु सहित
५.	सडक (सम्भव भएसम्म पदमार्ग र सडक मार्ग फरक फरक हुनुपर्ने)	पदमार्गको शुरुवाती बिन्दु सम्मको सडक १२ महिना सम्म चल्ने हुनुपर्ने
६.	संचार (गाउँपालिकाको सबै क्षेत्रमा पहुँच पुग्ने गरी मोवाईल टावरको विस्तार गर्ने, पदमार्गका बिभिन्न स्थानमा आपतकालिन अवस्थामा सहयोग लिनको लागि नजिकको गाउँ र सम्पर्क नम्वरहरु राख्नुपर्ने,	गाउँपालिकाका सवै वाडहरुमा संचार सुविधा पुग्नुपर्ने
७.	खानेपानी	सवै पदमार्ग तथा धार्मिक स्थलहरुमा खानेपानी सुविधा उपलव्ध हुनुपर्ने
८.	सार्वजनिक शौचालहरु	धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थलहरुमा सार्वजनिक शौचालय सुविधा उपलव्ध हुनुपर्ने
९.	डस्टवीनहरु / कन्टेनरहरु	सवै वाड तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा फोहोर व्यवस्थापन हुनुपर्ने

१०.	बगैंचा / पार्कहरु	पदमार्ग तथा पर्यटकिय स्थलहरुमा वगैचा तथा पार्कहरु निर्माण गर्नुपर्ने
११.	छहारी, चौतारी, पाटी, पौवाहरु	शितलता प्रदान गर्नका लागि पटि पौवाहरु निर्माण गर्नुपर्ने , चौतारा तथा छहारीहरु मर्मत गर्नुपर्ने
१२.	भ्युटावर	दृश्यावलोकनका स्थलहरुमा भ्यु टावर निर्माण गर्नु पर्ने
१३.	सामुदायिक आवास गृह	पर्यटकिय गन्तव्यका उपयुक्त स्थानमा सामुदायिक आवास गृह निर्माण गर्नु पर्ने
१४.	संग्राहलय	गाउँपालिका स्तरमा संग्रहलय निर्माण गर्नुपर्ने
१५.	पर्यटन सुचना केन्द्र	मुख्य प्रवेशमार्गमा पर्यटन सुचना केन्द्र स्थापना गर्नु पर्ने
१६.	क्याम्प क्षेत्रको विकास	पदमार्गहरुमा क्याम्पिङ क्षेत्रको विकास
१७.	झोलुङ्गे पुल, कल्भर्ट	आबश्यकता अनुसार
१८	खानी तथा खनिज संरक्षण	खानी भएका स्थानहरु

३.७.३ पर्यटन सूचना तथा संचार

पर्यटकीय होटल, लज, होम—स्टे तथा रेष्टुरेण्टहरुमा इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गराईने छ । सामुदायिक लजहरुमा सामदायिक इन्टरनेट/वाईफाईको सुविधा उपलब्ध गराईनेछ ।

३.७.४ पर्यटन गन्तव्य, प्रवर्धन तथा वजारीकरण

पर्यटन क्षेत्रमा प्रचार प्रसारको महत्वपुर्ण भुमिका हुन्छ । प्रचार प्रसार भनेको कुनै पनि स्थान, क्षेत्र वा विषय सम्बन्धी सूचना तथा जानकारीहरु वढि भन्दा वढि व्यक्तिहरु समक्ष पुर्याउने कार्य हो । उचित प्रचार प्रसारको अभावमा थुप्रै महत्वपुर्ण र रमरणीय क्षेत्रहरु ओझेलमा परिरहेका छन।हाम्रो गाउँपालिकाका सम्भावित पर्यटकीय क्षेत्रहरुको वारेमा वारेमा मानिसहरुको ध्यान आकर्षित गर्नेगरी प्रसारप्रचार गर्नु महत्वपुर्ण कार्य हुन आउँछ । प्रचार प्रसार कार्य कुनै एक तरिका बाट मात्र नभई संचारका सम्पुर्ण माध्यमहरु मार्फत गर्नु जरुरी छ ताकी सवै किसिममा व्यक्तिहरु समक्ष सन्देश पुऱ्याउन सकियोस । प्रचार प्रसारको लागि गर्न सकिने केही कार्यहरु गरिने छन।

- व्रोसर निर्माण
- रेडियो , टेलिभिजन, पत्रपत्रिका मार्फत प्रचार प्रसार
- वेवसाईट, सामाजिक संजालको प्रयोग
- फोटो, डकुमेन्ट्री निर्माण
- पर्यटन अभियान (बैठक, अध्ययन अवलोकन मुख्य मुख्य स्थानहरु)
- होर्डिङ्ग बोर्डहरु

३.७.५ पर्यटन उद्यम / व्यवसाय श्रृजना, रोजगारी अभिबृद्धी तथा स्थानीय समुदायको सहभागिता

सामुदायमा आधारित पर्यटनको विकासको मध्यमबाट स्थानीय समुदायमा उद्यम/व्यवसायको विकास गर्ने र रोजगारीका अवसर सृजना गरि जैविक विविधता, प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा यस क्षेत्रका समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।

१. पर्यटन उद्यम विकास र रोजगारीका लागि चेतना अभिवृद्धि तथा उद्यमशिलता विकासः

यस गा.पा. क्षेत्रका पर्यटकीय आकर्षणहरु, पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापहरु, लक्षित बजार खण्डहरु, पर्यटक वितरणको अवस्था, बजार खण्ड र पर्यटकीय क्रियाकलाप बमोजिमका पर्यटकका रुचीहरु, सम्भावित पर्यटकीय उद्यम तथा रोजगारीका अवसरहरु, पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापको सकारात्मक र नकरात्मक असरहरु, पर्यटनका नकरात्मक असर न्यूनिकरणका उपायहरु आदिका बारेमा समुदायलाई अभिमूखिकरण तालिम सञ्चालन गरिनेछ । सो को आधारमा सम्भावय उद्यमीहरुले उपयुक्त उद्यम छनौट गरि व्यवसाय बिकास योजना तयार गर्ने ।

२. उद्यम तथा व्यवसाय सृजना गर्न आवश्यक पूर्वाधारको विकास

उद्यमशिलता तथा सीप विकास तालिम, वैंक तथा सहकारी मार्फात सहज र सहुलियतपूर्ण ऋणको व्यवस्था, बजार संगको सम्बन्ध विकास, ठूला तथा साना व्यवसायीहरु र प्रवर्धकहरुका बीच सम्बन्ध स्थापना लगायतका पर्यटन ब्यबसाय बिकासका पहलहरु अगाडी बढाई सामुदायलाई देहाय बमोजिम पर्यटन उद्यम/व्यवसाय सृजना गर्न, स्तरोन्नति गर्न र विस्तार गर्न सहयोग गरिनेछ ।

क. पर्यटन बजारीकरण/ उद्यमव्यबसायहरुः, पर्यटन सूचना केन्द्र, पर्यटक पथ प्रर्दशक, स्थानीय उत्पादनहरुको विक्री गर्ने हस्तकला पसल आदि ।

ख. खानपिन तथा वसोवाससंग सम्बन्धित उद्यमहरुः होटल, होम—स्टे, फार्म—स्टे, क्याम्प साइट, रेष्टुरेण्ट, चियापसल, कफी सप, खाजाघर, आदि ।

ग. मनोरञ्जन र साइट सिइङः संग्रहालय सञ्चालन, सांस्कृति/सांगितिक केन्द/कार्यक्रम र सञ्चालन, पर्यटक पथ प्रदर्शक, हस्तकला पसल, कृषि अर्गानिक फार्महरु, भिलेज टुर आदि ।

३. दक्षता तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि सीप विकास तालिम सञ्चालनः

गाउँपालिका क्षेत्रमा पर्यटकीय सेवा तथा सुविधाहरुको विस्तार गर्न पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापहरुको विविधिकरण गर्नका लागि देहाय बमोजिमका व्यवसायिक सीप विकास तालिमहरु सञ्चालन गरिनेछ । सो तालिमहरु सञ्चालन गर्दा परम्परागत ज्ञान र सीपलाई समेत प्रवर्धन गरिनेछ । तालिम सञ्चालनका लागि गाउँपालिका, समुदाय,नीजि क्षेत्रका तालिम प्रदायक संस्थाहरु, नेपाल पर्यटन बोर्ड, नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठान संग सम्बन्धन प्राप्त तालिम इन्स्छिच्युटहरु आदि संग सहकार्य र साझेदारी गरिनेछ ।

क. आधारभूत एवं एडभान्स कुकिङ, हाउस किपिङ तथा लज व्यवस्थापन तालिमहरु

ख. आधारभूत एवं एड्भान्स होम—स्टे व्यवस्थापन तथा पाहुना सत्कार तालिमहरु

ग. आधारभूत एवं एड्भान्स पथप्रदर्शक तालिम

ङ. पर्यटनमैत्री हस्तकला डिजाइन तालिम

च. सिलाई, बुनाई तथा इम्ब्रोइडरी तालिम

छ. संग्रहालय तथा पर्यटन सूचना केन्द्र व्यवस्थापन तालिम

ज. अर्गानिक कृषि उपज उत्पादन तालिम (तरकारी, माछा, मासु, दुध, मह, फलफूल आदि)

झ. सथानिय वातावरण र संस्कृति मैत्री सिकर्मी तथा डकर्मी तालिम

ञ. विपद जोखिम न्यूनिकरण, व्यवस्थापन, आपतकालिन उद्धार तथा प्राथमिक उपचार तालिम

४. पर्यटन उद्योगमा आवश्यक पर्ने सेवा/ सामाग्रीहरुको उत्पादन र सुदृढिकरण

क. व्यापक अभिमूखिकरण, क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम, पूर्वाधार विकास, सहज ऋण पहुच र पर्यटन व्यवसायी संग सिधा सम्पर्क स्थापना जस्ता कार्यक्रम मार्फत स्थानीय सामुदायलाई पर्यटन क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने सेवा तथा सामाग्रीहरु स्थानीय स्तरमै उत्पादन गरि खपत गरि वाह्य सेवा तथा सामाग्रिको आपूर्तिलाई न्यूनिकरण गरिनेछ ।

ख. कृषिजन्य उत्पादनहरु जस्तै तरकारी, फलफूल, माछा मासु, दूध, दहि, बटर, मह, अन्नवाली आदिको आपूर्ती स्थानीय क्षेत्रबाटै गर्ने, सकभर सबै उत्पादनलाई अर्गानिक बनाउने (रासयनिक मल र विषादी प्रयोग नगर्ने)

ग. पर्यटन उद्योगमा प्रयोग हुने सेवा तथा सामाग्रि उत्पादन गर्न्न आवश्यक पर्ने सामुदायिक पूर्वाधार विकास (सिचाई कुलो, चिस्यान केन्द्र, विजुली, सडक, सञ्चार आदि), सीप, प्रविधि र बजार सम्बन्धि सूचना एवं जानकारी उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।

घ. स्थानीय स्तरमा उत्पादन गरिएका सामाग्रिहरु (तरकारी, फलफूल, हस्तकला आदि) बिक्रीका लागि बिक्री तथा प्रदर्शनी केन्द्रहरुको स्थापना गर्न पहल गरिनेछ ।

ङ. मेला तथा महोत्सवहरुका माध्यमबाट स्थानीय उत्पादनहरुको प्रचार प्रसार र बजारीकरणमा सहयोग गरिनेछ ।

च. होम—स्टे गाउँमा एक होम—स्टे घर एक करेशाबारीको अवधारणा अनिवार्य रुपमा लागु गरिनेछ ।

३.७.६ सांस्कृतिक, धार्मिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरुको दीगो संरक्षण तथा प्रवर्धन

१. स्थानिय सरकार, नीजिक्षेत्र र समुदाय लगायतका सरोकारवाला निकायहरुसंग मिलेर गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका महत्वपूर्ण प्राकृतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक एवं ऐतिहासिक सम्पदाहरुको खोजिनीति गरि पुस्तक एवं डकुमेन्ट्रीका रुपमा अभिलेखीकरण गरि पर्यटन श्रोत पुस्तिकासामाग्रीका रुपमा प्रयोग गरिनेछ ।

२. सांस्कृतिक, धार्मिक र ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण गर्न तथा पर्यटन विकासका कारण स्थानीय संस्कृति, वास्तुकला, भेषभुषा तथा रितिरिवाजमा पर्न सक्ने नकरात्मक प्रभावहरु न्यूनिकरण गर्नका लागि सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण शिक्षा कार्यक्रम संञ्चालन गरिनेछ ।

३. सांस्कृतिक, धार्मिक एवं पूरातात्विक महत्वका सम्पदाहरुको पुर्नउत्थान, पुननिर्माण, सौन्दर्यिकरण र संरक्षण गरि पर्यटकीय उत्पादनका रुपमा प्रवर्धन गरिनेछ । जस अन्तरगत सांस्कृतिक होम–स्टे, तीर्थाटन, आध्यात्मिक कार्यक्रम, अध्ययन अनुसन्धान, भिलेज टुर, मेडिटेशन, योगा आदि क्रियाकलाप सञ्चालन हुन सक्नेछन् । एक गाउँ एक होम स्टे उत्पादनको अवधारणा अनुरुप सामुदायिक होम स्टे स्थापना गरिनेछ ।

४. स्थानीय संस्कृति, परम्परा, रितिरिवाज, इतिहास झल्कने मेला तथा नाचगानहरु आयोजना गरि पर्यटकीय आकर्षणका रुपमा विकास गरि र युवा पिढिलाई संरक्षणमा सहभागि गराइनछे । सांस्कृतिक समूहलाई सांगितिक सामाग्री, गर गहना तथा कोरियोगा्रफी तालिम लगायतका सहयोग उपलब्ध गराईनेछ ।

५. स्थानीय वास्तुकला र संस्कृति झल्कने नीजि तथा सामुदायिक सम्पत्तिहरु (जस्तैः घर, मन्दिर आदि) को निर्माण गर्दा आर्थिक (वा सामाग्रि) प्रोत्साहन उपलब्ध गराइनेछ ।

६. सांस्कृतिक केन्द्र तथा जातिय संग्रहालयहरुको स्तरोन्नति तथा बिस्तार गरि थप सूचनामूलक र आकर्षक बनाइ पर्यटकहरुलाई आर्कषण गरिनेछ ।

७. सांस्कृतिक, धार्मिक र पूरातात्विक सम्पदाहरुको महत्वको बारेमा जानकारी दिन र त्यसको संरक्षणको महत्व जगाउनका लागि सूचनामूलक बोर्डहरु राखिनेछन् ।

परिच्छेद ४ : योजना कार्यन्वयन, अनुगमन तथा मुल्यांङ्कन

४.१ योजना कार्यान्वयन व्यवस्था

यस पर्यटन योजनाको कार्यान्वयन गर्ने मुख्य जिम्मेवारी मालिका गाउँपालिकाको हुनेछ । यस योजनामा तल उल्लेख गरिएका निकायहरुको सहयोग र सहजिकरणमा रही पर्यटन योजनालाई देहाय वमोजिम कार्यान्वयन गर्नेछ

क. मालिका गाउँपालिकाको कार्यालय र यस गाउँपालिका अन्तरगतका वाडहरुको नियमित वार्षिक कार्यक्रमको रुपमा सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरुः

स्विकृत पर्यटन योजनामा समावेश गरिएका प्रमुख कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरुलाई वार्षिक योजनामा समावेश गरि विभिन्न उप समिति-समुहहरुद्धारा प्रत्यक्ष रुपमा वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरि यस योजनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन तथा कार्यान्वयन गरिने छ ।

ख. बिकास तथा संरक्षण साझेदारहरुसंग सहकार्य गरि सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरुः

हाल यस गाउँपालिकामा पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागी कार्य गर्दै आईरहेका निकाय तथा संस्थाहरु, जिल्ला समन्यव समिति, म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ, म्याग्दी जेसीज, TAAN Nepal, निजि क्षेत्र लगायतका संस्थाहरु संग सहकार्य गरेर पर्यटन विकास र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिनेछन् ।

ग. अरु स्थानीय तहहरु, निजि क्षेत्र तथा अन्य सरकारी निकायहरुसंग सहकार्य गरि संचालन गरिने कार्यक्रमहरुः

पर्यटन योजनामा समावेश गरिएका अन्य महत्वपुर्ण कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरु सम्वन्धित गाँउपालिकाहरु, नगरपालिकाहरु, महानगरपालिका, जिल्ला समन्वय समितिहरु, अन्य सरकारी निकायहरु, उद्योग वाणिज्य संघहरु, पर्यटन एशोसियशनहरु र गै.स.स. हरुसंग सहकार्य, समन्वय र साझेदारी गरि संचालन गरिनेछ र सोको समन्वय र सहजिकरण गर्ने कार्य समेत गाउँपालिकाको कार्यालयले गर्नेछ ।

यसका साथसाथै गाउँपालिका मार्फत सञ्चालन गरिने मुख्य क्रियाकलापहरुमा पर्यटन विकासका लागि सस्थागत संरचना तथा नीति नियहरुको सुनिस्चितता गर्ने, गा.पा. क्षेत्रभित्रका पर्यटकीय पूर्वाधारहरुको विकास एवं मर्मत संभार गर्ने, समुदायमो चेतना अभिवृद्धि गर्ने, उद्यमीहरुका लागि सीप विकास तालिम सञ्चालन गर्ने, पर्यटन उत्पादन, वजारखण्ड र पर्यटनका असरहरुका वारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने, पर्यटकीय असरहरुको व्यबस्थापन गर्ने आदि हुनेछन् । यसैगरी पर्यटकीय सम्पदाहरुको संरक्षण गर्ने, नयाँ पर्यटकीय रुट तथा स्थलहरुको पहिचान गरि विकास गर्ने, पर्यटकहरुको सुरक्षा प्रत्याभूत गर्ने आदि जस्ता क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछ ।

यस पर्यटन योजनाको कार्यन्वयनका लागि अन्य निकायको भूमिका देहाय वमोजिमका हुनेछन्:

क) यस योजनको कार्यन्यवनका लागी गाउँपालिकाका साथसाथै यहाँ रहेका उपभोक्ता समितिहरु, अन्य सरकारी तथा गैह्रसरकारी निकायहरु, युवा कल्वहरु, आमा समुहहरु, टोल सुधार समितिहरु र विकास साझेदार सस्थाहरुसंग समेत सहकार्य र साझेदारी गरी पर्यटनका क्रियाकलापहरु कार्यन्यवयन गर्नेछन् । खासगरि उपभोक्ता समितिहरुले सचेतना अभिवृध्दि, सीप विकास तालिम सञ्चालन, पुर्वाधार विकास, लगायतका क्रियाकलापहरु सञ्चालनमा महत्वपुर्ण भुमिका खेल्नेछन्।

ख) सरकारी तथा नीजि क्षेत्रहरु होटल व्यवसायिहरु उद्योग वाणिज्य संघ लगायतका संस्थाहरुले होटल, लज, पर्यटन यातायात, सञ्चार, बैकिंङ, मेडिकल सेवा लगायतका पुर्वाधारहरुमा स्वमं लगानी गर्ने र लगानी आकर्षित गर्न अनुकुल वातावरण तयार गर्ने कार्य गर्नेछन्। यस वाहेक यी संस्थाहरुले नयाँ पर्यटकीय उत्पादन तथा गन्तव्यहरुको पहिचान तथा विकास गर्ने, सामुदायिक पुर्वाधारहरुको निर्माण गर्ने, उद्यमीहरुको सीप तथा क्षमता अभिवृध्दि गर्ने, फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्ने र पर्यटकीय गन्तव्यहरुको प्रचार प्रसार गर्ने, पर्यटकीय सेवा र सुविधाको गुणस्तर अभिवृध्दि गर्ने, कर्मचारीहरुको सीप तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, पर्यटन उत्पादन तथा गन्तव्यहरुको प्रवर्धन र बजारीकरण गर्ने र पर्यटनका नकरात्मक असर कम गर्नका लागि उपयुक्त प्रविधि र पूर्वाधारको प्रयोग गरी फोहोर मैला व्यवस्थापन गर्ने, वायु प्रदुषण एवं जल प्रदुषण कम गर्ने लगायतका क्रियाकलाप समेत सञ्चालन गर्नेछन्।

ग) अन्य सरकारी निकायहरु जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जि.स.स. प्रहरि कार्यालय तथा अन्य सुरक्षा निकायहरुले पर्यटक तथा पर्यटन व्यवसायीहरुको सुरक्षा गर्ने र पर्यटकीय लगानी तथा सम्पत्तिहरुको सुरक्षा गर्ने कार्य गर्नेछन् । साथै यस गाउँपालिका वाहिरका पर्यटकीय स्रोत एवं सम्पदाहरुको संरक्षण गर्ने र आन्तरिक पर्यटन विकास गर्ने कार्य गर्नेछन्। कृषि विकास शाखा, पशु विकास शाखा, उद्योग विकास शाखा आदिले तरकारी, माछा मासु, फलफुल, दुग्ध पदार्थ, हस्तकला लगायतका सामाग्रिको उत्पादन सम्वन्धि सीप, प्रविधि र पूर्बाधार सहयोग उपलव्ध गराउनेछन्।

घ) बिकास साझेदारहरु संस्थाहरु तान नेपाल, धौलागिरी पर्यटन परिषद, उद्योग वाणिज्य संघ लगायतका विकास तथा संरक्षण साझेदारहरुवाट समुदायका सदस्य तथा उद्यमीहरुको क्षमता अभिवृद्धि, पर्यटन पूर्वाधार निर्माण, चेतना अभिवृद्धि, पर्यटन प्रवर्धन, सीप विकास तालिम लगायतका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न गाउँपालिकालाई सहयोग गर्नेछन्। यस वाहेक सहभागितामूलक योजना तर्जुमा एवं मुल्यांकन र अध्ययन अनुसन्धानमा समेत यी निकायहरुले सघांउ पुरयाउने छन्।

ङ) सडक विकास तथा स्तरोन्नती, पर्यटन वसपार्क, पर्यटन सूचना केन्द्र, फोहेरमैला व्यवस्थापन, वैकल्पिक उर्जा र वातावरण मैत्री यातायात साधनको प्रयोग लगायतका पर्यटन पुर्वाधारहरुको विकासका लागि सरकारी निकायवाट समेत लगानी भित्राउनका लागि आबश्यक समन्वय गरिनेछ ।

४.२ बजेट/स्रोत व्यवस्थापन

४.२.१ प्रस्तावित अनुमानित वजेट

यस गुरु योजनामा समावेश गरिएका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरुको कार्यन्वयनको लागि रु ७,५०,००,०००।- (अक्षेरुपी सात करोड पचास लाख रुपैयाँको अनुमानित वजेट प्रस्ताव गरिएको छ ।

तालिका नं. १३ः प्रमुख कार्यक्रम तथा प्रस्तावित अनुमानित बजेट

क्र.स.	**विवरण**	**वजेट (हजारमा .रु)**	**वजेट (प्रतिशतमा)**
१	पर्यटन पूर्वाधारहरुको विकास, स्तरोन्नति तथा बिस्तार	६२८००	८४
२	सस्थागत संरचना सुदृढिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि	८९००	१२
३	पर्यटकीय गन्तब्य विस्तार र पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापहरुको स्तरोन्नति, विविधिकरण, प्रवर्धन तथा विशिष्टिकरण	३३००	४
	कुल जम्मा	**७५०००**	**१००**

४.२.२ स्रोत संभाव्यता प्रक्षेपण तथा नपुग स्रोत परिचालन

पर्यटन योजना कार्यन्वयनका लागि आवश्यक पर्ने वजेटको व्यवस्था देहाय वमोजिमका सम्भावित स्रोतहरु परिचालन गरि गरिनेछ ।

- निजि क्षेत्रले पर्यटन पूर्वाधार, सेवा, सुविधा र मानव संशाधन विकासमा गर्ने लगानी ।
- समुदाय र सामुदायिक संस्थाहरुले गर्ने लगानी ।
- छिमेकी नगरपालिका र गाउँपालिकाहरुले गर्ने लगानी ।
- जिल्ला स्थित अन्य सरकारी निकायले गर्ने लगानी (सीप मूलक तालिम, प्रविधि, पूर्बाधार बिकास आदि) ।
- नेपाल पर्यटन बोर्डद्वारा पर्यटन प्रवर्धनका लागि गरिने लगानी ।
- समुदायका सदस्यहरुको जनसहभागिता ।

उपरोक्त नियमित र सम्भाबित स्रोतहरुवाट प्राप्त हुने रकममा नपुग हुने रकम व्यवस्थापन गर्नका लागी देहाय वमोजिमका वैकल्पिक रणनीतिहरु अवलम्वन गरिने छन्।

क) समुदायका सदस्यहरुको जनसहभागिताको योगदानमा वृद्धी गरिने छ ।

ख) समुदाय र निजि क्षेत्रको लगानी प्रवर्धन गर्न आर्थिक प्रोत्साहन र प्रविधि सहयोग उपलव्ध गराइने छ ।

ग) सामुदायिक पुर्वाधार, सामुदायिक उद्यम सृजना र ठुला पर्यटन पुर्वाधार निर्माणमा सामुदायिक निजि समुदायिक साझेदारी (PPPP) अवधारणा लागु गरिनेछ ।

घ) गाउँपालिका भित्र सञ्चलनमा रहेका सहकारी संस्थाहरुलाई पर्यटनमा आधारित उद्यम बिकासका लागि प्रयोग गर्न सहजिकरण गरिनेछे छ ।

ङ) आवश्यकता अनुसार स्थानीय सरकारहरुसंग मिलेर अन्य बिकास तथा संरक्षण साझेदार निकायहरुको सहयोग जुटाउन पहल गरिने छ ।

च) बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरु लाई पर्यटन क्षेत्रमा लगानी गर्ने वातावरण सृजना गरिने छ ।

छ) समुदायमा आधारित संस्थाहरु र स्थानिय गैर सरकारी संस्थाहरुलाई पर्यटन क्षेत्रमा योगदान गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

४.३ योजना अनुगमन तथा मुल्याङ्कन

गाउँपालिकाले अन्य निकायहरुसंग समेत समन्वय र सहकार्य गरी आ—आफ्ना मातहतका निकायहरुको परिचालन गरि देहायका विधिहरु अवलम्वन गरी पञ्चवर्षिय पर्यटन योजनाको कार्यन्वयनको अनुगमन र मुल्यांकन गर्ने कार्य गर्ने छ ।

तालिका नं. १४: पर्यटन विकास योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन तालिका

क्र.स.	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन कार्य	समय तालिका	अनुगमन विधी
१	आधार प्रतिवेदन तयारी	आ.व. २०७५/०७६ को पहिलो ६ महिना	यसै योजनामा समाबेश गरिएका विवरणहरु र विभिन्न समिति तथा निकायहरुवाट प्राप्त बिवरण थप गरि प्रतिवेदन तयार गर्ने
२	बार्षिक प्रगति समीक्षा प्रतिवेदन	आ.व. को अन्तमा	बार्षिक प्रतिवेदन, बार्षिक प्रगति समीक्षा कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन
३	मध्यावधी मुल्याङ्कन	तेश्रो वर्षको दोश्रो तीन महिनामा	बाह्य स्वतन्त्र परामर्शदाता समूहबाट
४	योजनाको अन्तिम मुल्याङ्कन	पाँचौं वर्षको मध्यमा	बाह्य स्वतन्त्र परामर्शदाता समूहबाट

अनुगमन तथा मुल्यांकनवाट प्राप्त नतिजाको आधारमा आवश्यकता अनुसार पर्यटन योजना कार्यन्वयनका रणनीति एवं क्रियाकलापहरु पुनरावलोकन र सुधार गरिने छ । नियमित अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्यका अलावा पर्यटक र पर्यटक गाइड, पर्यटन व्यवसायी, पर्यटन समिति लगायतका निकायद्धारा दिइने सुझावहरुलाई समेत मुल्यांकनको महत्वपूर्ण तथ्याङ्क स्रोतका रुपमा लिइने छ । अनुगमन तथा मुल्यांकन वाट प्राप्त सुझावहरुका कार्यन्वयनका लागि गाउँपालिका, वाड प्रतिनिधिहरु कार्यरत संघ संस्थाहरु, आमा समुहहरु होमस्टे व्यवस्थापन समितिहरु, होटल व्यवसायिहरु, लगायतको संयन्त्रको परिचालन गरिनेछ ।

४.४ प्रमुख कार्यक्रम, क्रियाकलाप, बजेट तथा कार्यान्वयन जिम्मेवारी

१. सँस्थागत संरचना सुदृढिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि ।

२. पर्यटकीय गन्तब्य विस्तार र पर्यटन उत्पादन तथा क्रियाकलापहरुको स्तरोन्नति, विविधिकरण एवं विशिष्टिकरण ।

३. पर्यटन पूर्वाधारहरुको विकास, स्तरोन्नति तथा बिस्तार

४. पर्यटन सूचना तथा अनुवाद सुबिधा बिकास ।

५. पर्यटन प्रवर्धन तथा बजारीकरण ।

६. पर्यटन उद्यम सृजना, रोजगारी अभिवृद्धि तथा संरक्षणमा स्थानिय समुदायको सहभागितामा अभिवृद्धि ।

७. जैविक बिविधता तथा भू—परिधिको दिगो संरक्षण र प्रवर्धन ।

८. सांस्कृतिक, धार्मिक तथा पूरातात्विक सम्पदाहरुको दिगो संरक्षण तथा प्रवर्धन ।

तालिका नं : १५ प्रमुख कार्यक्रम, कृयाकलाप, बजेट तथा कार्यान्वियन जिम्मेवारी तालिका

क्र.स.	प्रमुख कार्यक्रम तथा गतिविधी	स्थान	लक्ष्य		वजेट .रु) (हजारमा	वार्षिक लक्ष्य					कार्यन्वयन गर्ने निकाय र लगानीको सम्भाव्य श्रोत	
			ईकाई	परिणाम		वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	सहयोगी संस्था	नेतृत्वदायी संस्था
भौतिक पुर्वाधार तर्फ												
१	प्रवेश द्वार निर्माण	दरवाङ	वटा	१	१५००	१					मालिका गा.पा.	वडा नं ६
२	सुचना वोर्ड	दरवाङ, विम, अधिभारा, देविस्थान र पर्यटकिय स्थलहरु	वटा	१०	३००	४	४	२			मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडा र पर्यटन सुचना केन्द्र
३	संकेतहरु निर्माण	सबै पदमार्गहरुमा	वटा	आवश्कता अनुसार	३०० (करिव)						मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडा
४	पदमार्गहरु निर्माण तथा स्तरोन्नती	• पश्चिम धौलागिरी पदमार्ग • पुलाश्रम — मालिका — रातोढुंगा पदमार्ग • मालिका चक्रिय पदमार्ग • दरवाङ- सोलेडाँडा- गगन विसौना पदमार्ग • दरवाङ- रुम — दुरलेक पदमार्ग • दरवाङ — उत्तरगंगा पदमार्ग • दरवाङ- ईटलियन वेस क्याम्प पदमार्ग	वटा	७	१०५००	२	२	१	१	१	मालिका गा.पा.,TAAN, NATTA म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ, जिसस, छिमेकी गा.पा.,न.पा	सम्वन्धित वडा,TAAN, म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ,

५	भ्यु टावर निर्माण	हक्लाङ डाँडा	वटा	१	१५००	१					मालिका गा.पा., म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ, म्याग्दी जेसिज,	समवन्धित वडा
६	सार्वजनिक सौचालय निर्माण	दरवाङ, मालिका, अधिभारा, हक्लाङ डाँडा, देविस्थान, दुरलेक, सोलेडाँडा, डाडाँगाउँ	वटा	१०	१००००	३	२	२	२	१	मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु तथा उपभोक्ता समितिहरु
७	खानेपानी धारा निर्माण	पदमार्गहरु, सोलेडाँडा, मालिका, हक्लाङ डाँडा,	वटा	२०	२०००	५	५	५	५		मालिका गा.पा.,वडाहरु	सम्वन्धित वडाहरु,
८	फोहोर व्यवस्थापनको लागि डस्टबिन खरिद	सवै वाड तथा पदमार्गहरु	वटा	१००	२००	२०	२०	२०	२०	२०	मालिका गा.पा., वडाहरु	सम्वन्धित वडाहरु, टोल सुधार समितिहरु
९	झोलुङ्गे पुल निर्माण	भालेवास्ने ताल, वेलिखोला, सर्वाङ, दाङखोला	वटा	४	८०००		१	१	१	१	मालिका गा.पा.	सम्बन्धित वाडहरु
१०	वगैचा निर्माण	छ्यारछ्यारे, निस्कोट वराह ताल	वटा	२	१०००		१	१			मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
११	सत्तल पार्टी पौवा निर्माण	भालेवास्ने ताल, मालिका, सोलेडाँडा, दुरलेक, वराह ताल	वटा	५	५०००	१	१	१	१	१	मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
१२	पिकनिक स्थल निर्माण	छ्यारछ्यारे, लाममेला, गफाधुरी, दुम्सिलेक, सोर्वाङ	वटा	५	१५००	१	१	१	१	१	मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
१३	संग्राहलय निर्माण	गाउँपालिका स्तर	वटा	१	२०००		१				मालिका गा.पा.,	मालिका गा.पा.

१४	मठ मन्दिर, सम्पदा संरक्षण तथा स्तरोन्नती	मालिका मन्दिर, शिद्दथान, शिव मन्दिर,	वटा	३	१५००	१		१	१		मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
१५	पर्यटन सुचना केन्द्र निर्माण	दरवाङ	वटा	१	१०००	१					मालिका गा.पा., पर्यटन सुचना केन्द्र बेनी	मालिका गा.पा.
१६	सामुदायिक आवास गृह निर्माण	दिच्याम, डाडाँगाउँ, ओखरवोट	वटा	३	७५००		१	१	१		मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
१७	गाउँ गन्तव्यको रुपमा होमस्टे गाउँ निर्माण तथा व्यवस्थापन	बिम, निस्कोट, रुम, देविस्थान,	वटा	४	२०००	१	१	१	१		मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
१८	टेन्टिङ क्याम्पिङका लागि न्युनतम पुर्वाधार निर्माण	सोलेडाँडा, किटेनी, विम र दरबाङ	वटा	४	२०००		१	१	१	१	मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
१९	गुफा तथा तालहरु संरक्षण तथा प्रचार प्रसार	देवीस्थान, बिम, निस्कोट, दरबाङ	वटा	५	५०००	१	१	१	१	१	मालिका गा.पा.	सम्वन्धित वडाहरु
आयआर्जन तथा क्षमता विकास तर्फ												
२०	आधारभूत एवं एड्भान्स होम–स्टे व्यवस्थापन तथा पाहुना सत्कार तालिम तथा भ्रमण	सबै वडाहरु	पटक	१	८००	१					मालिका गाउँपालिका,HOSAN Nepal	सवै वडाहरु
२१	आधारभूत एवं एडभान्स कुकिङ, हाउस किपिङ तथा लज व्यवस्थापन तालिम	सवै वाडहरु	पटक	१	५००		१				मालिका गाउँपालिका,HAN Nepal	सवै वडाहरु
२२	पर्यटक गाईड तथा पथ	सवै वाडहरु	पटक	१	५००	१					मालिका गाउँपालिका,	सवै वडाहरु

	प्रदर्शक तालिम										NATTA, SOTTO	
२३	पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि स्थानिय तहमा अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकास	सवै वाडहरु	पटक	१	७००		१				मालिका गाउँपालिका	सवै वडाहरु
२४	सम्भाव्य पर्यटन उद्यमी तथा कामदारहरुलाई पर्यटन सम्वन्धी सचेतना तथा उद्यमशिलता विकास तालिम	सवै वाडहरु	पटक	१	७००			१			मालिका गाउँपालिका, विभिन्न संघ सस्थाहरु	सवै वडाहरु
२५	कृषी पर्यटनका लागि व्यवसायिक कृषी फारम संचालनमा सहयोग तथा अर्गानीक कृषी उपज उत्पादन तालिम	सबै वाडहरु	पटक	२	१०००		१	१			मालिका गाउँपालिका	सम्वन्धित वडाहरु
२६	पशु फार्महरु संचालनमा सहयोग	सबै वाडहरु	पटक	१	१०००			१			मालिका गाउँपालिका	सम्वन्धित वडाहरु
२७	माछा फर्महरु संचालनमा सहयोग	अधिभारा	वटा	१	५००		१				मालिका गाउँपालिका,	सम्वन्धित वडाहरु
२८	हस्तकालाका सामाग्री निर्माण तालिम	सबै वाडहरु	पटक	१	५००				१		मालिका गाउँपालिका,	सम्वन्धित वडाहरु
२९	संग्राहलय तथा पर्यटन सुचना केन्द्र व्यवस्थापन तालिम	गाउँपालिका स्तर	वटा	१	२००	१					मालिका गाउँपालिका, पर्यटन सुचना केन्द्र,	मालिका गाउँपालिका

३०	स्थानिय वातावरण,सांस्कृति र परम्परागत वस्तुकला निर्माण सम्वन्धि सिकर्मी डकर्मी तालिम	सवै वाडहरु	वटा	१	५००			१			मालिका गाउँपालिका,	सम्वन्धित वडाहरु
३१	विपद जोखिम न्युनिकरण, व्यवस्थापन, आपतकालिन उद्दार तथा प्रथामिक उपचार तालिम	सवै वाडहरु	पटक	१	३००	१					मालिका गाउँपालिका, जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति	वडा स्तरिय विपद व्यवस्थापन समिति
३२	प्रत्येक होमस्टेहरुमा कम्पोस्टिङ पिट तथा करेसावारी व्यवस्थापन तालिम	सवै वाडहरु	पटक	१	५००		१				मालिका गाउँपालिका, HOSAN	सवै वडाहरु, HOSAN
३३	लोप हुन लागेका गित संगित मेलाहरुको प्रवर्धन तथा सांस्कृतिक सांगितिक/ मेलाहरु आयोजनामा सहयोग	रुम, रुम डाडाँगाउँ, देविस्थान, विम, दरवाङ	पटक	१	७००			१			मालिका गाउँपालिका, विभिन्न जातजातिका संघ संस्थाहरु	सवै वाडहरु
३४	सांस्कृतिक समुहहरुलाई सांस्कृतिका सामाग्री निर्माण तालिम	सवै वडाहरु	पटक	१	५००		१				मालिका गाउँपालिका, विभिन्न जातजातिका संघ सस्थाहरु	सवै वाडहरु
प्रवर्धन समन्यव तथा सहकार्य तर्फ												
३५	पर्यटन ईकाईको स्थापना	गाउँपालिका स्तर	वटा	१	१००	१					मालिका गाउँपालिका,	मालिका गाउँपालिका

३६	भिडियो डकुमेन्ट्रि, फुटेज निर्माण तथा पर्यटकिय सुचना प्रसारण (डिजिटल)	गाउँपालिका स्तर	पटक	१	५००	१					मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ, म्याग्दी जेसिज, धौलागिरी पर्यटन परिषद, जिल्ला समन्वय समिति, पत्रकार महासंघ,मिडिया सोसाईटी, पर्यटन वोर्ड, टेलिभिजन	मालिका गाउँपालिका
३७	छिमेकी गाउँपालिका, म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ, म्याग्दी जेसिज, धौलागिरी पर्यटन परिषद, जिल्ला समन्वय समिति, पत्रकार महासंघ,TAAN Nepal, HAAN Nepal, पर्यटन वोर्ड जस्ता निकायहरुसंग समन्यव तथा सहकार्य गर्ने	गाउँपालिका स्तर	पटक	२	२००	१		१			मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ, म्याग्दी जेसिज, धौलागिरी पर्यटन परिषद, जिल्ला समन्वय समिति, पत्रकार महासंघ,TAAN Nepal, HAAN Nepal, पर्यटन वोर्ड,	मालिका गाउँपालिका
३८	पर्यटन विकास र प्रवर्धनका लागि पर्यटन तथा संरक्षण कोष स्थापना गरि म्याचिङ फण्ड उपलव्ध गराउने	गाउँपालिका स्तर	पटक	१	५००	१					मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघ, म्याग्दी जेसिज, धौलागिरी पर्यटन परिषद, जिल्ला समन्वय समिति,	मालिका गाउँपालिका

											पर्यटन वोर्ड,	
३९	पर्यटन विकास, प्रवर्धन र व्यवस्थापनाका उत्कृष्ट नमुनाहरुको अध्ययनका लागि अध्ययन अवलोकन भ्रमण आयोजना गर्ने	गाउँपालिका स्तर	पटक	१	१०००	१					मालिका गाउँपालिका,	सवै वडाहरु
४०	पर्यटकिय गन्तव्यका स्थानहरु, होमस्टे, होटलहरुमा प्रभावकारि इन्टरनेट तथा वाईफाई सुविधा उपलव्ध गराउन सहजिकरण	गाउँपालिका स्तर	पटक	१	२००		१				गाउँपालिका स्तर, विभिन्न संचार तथा सुचना प्रविधि संग सम्वन्धित कम्पनिहरु	गाउँपालिका तथा वडाहरु
४१	आन्तरिक पर्यटन वजारलाई आकर्षित र विस्तारका लागि पत्रिका,रेडियो, टेलिभिजन, मार्फत सामाचार तथा विज्ञापन प्रकाशन गर्ने, व्रोसर प्रकाशन गर्ने	गाउँपालिका स्तर	पटक	१	३००	१					मालिका गाउँपालिका, मिडिया सोसाईटी पत्रकार महासंघ, पर्यटन वोर्ड, टेलिभिजन	मालिका गाउँपालिका
४२	पदमार्गहरुको विकासका लागि छिमेकी नगरपालिका र गाउँपालिकाहरुसंग समन्वय	गाउँपालिका स्तर	पटक	१	५००	१					मालिका गाउँपालिका	मालिका गाउँपालिका, छिमेकी नगरपालिका र गाउँपालिकाहरु

अनुसूचीहरु

अनुसूची १- पदमार्गको नक्शा

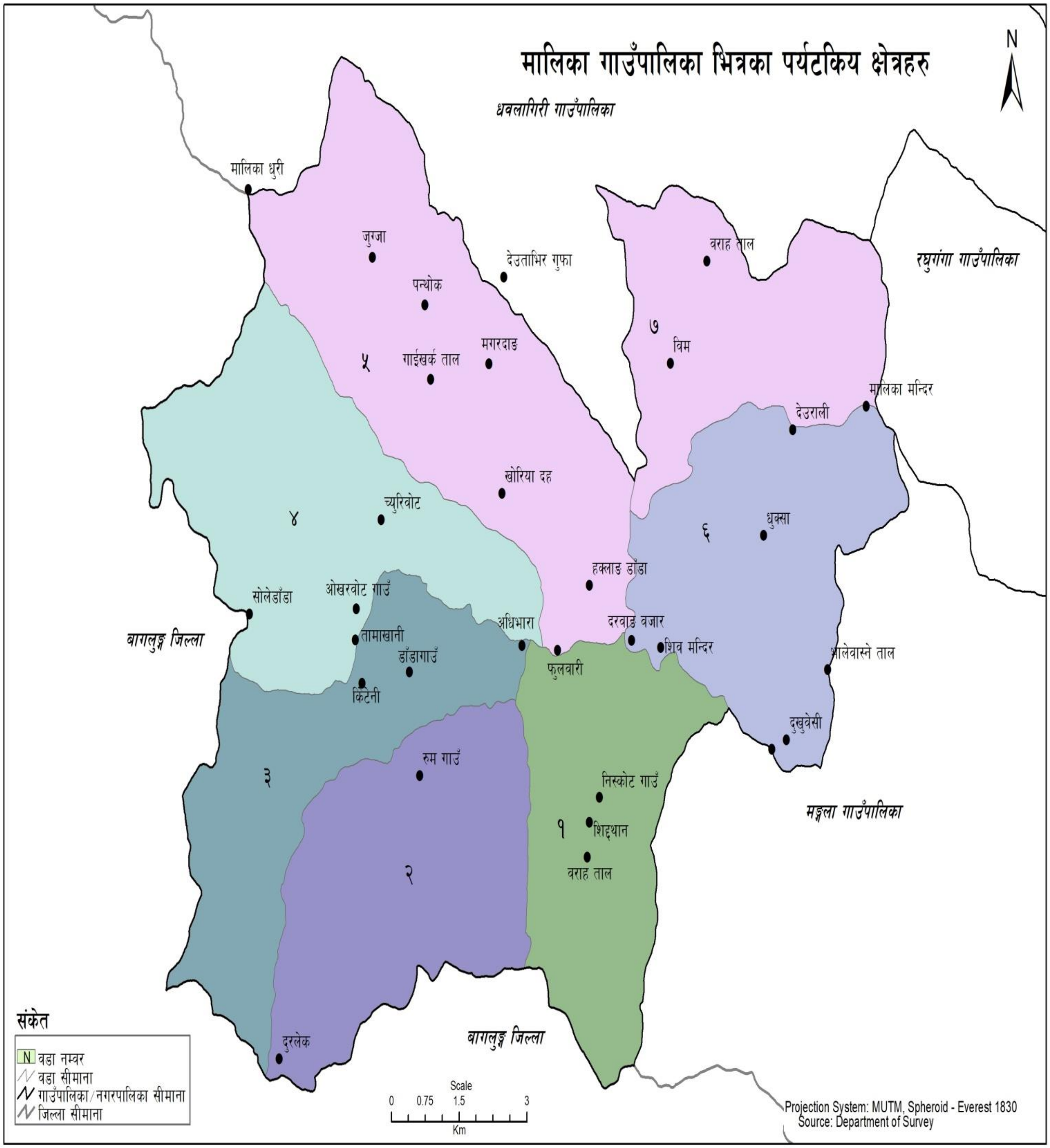

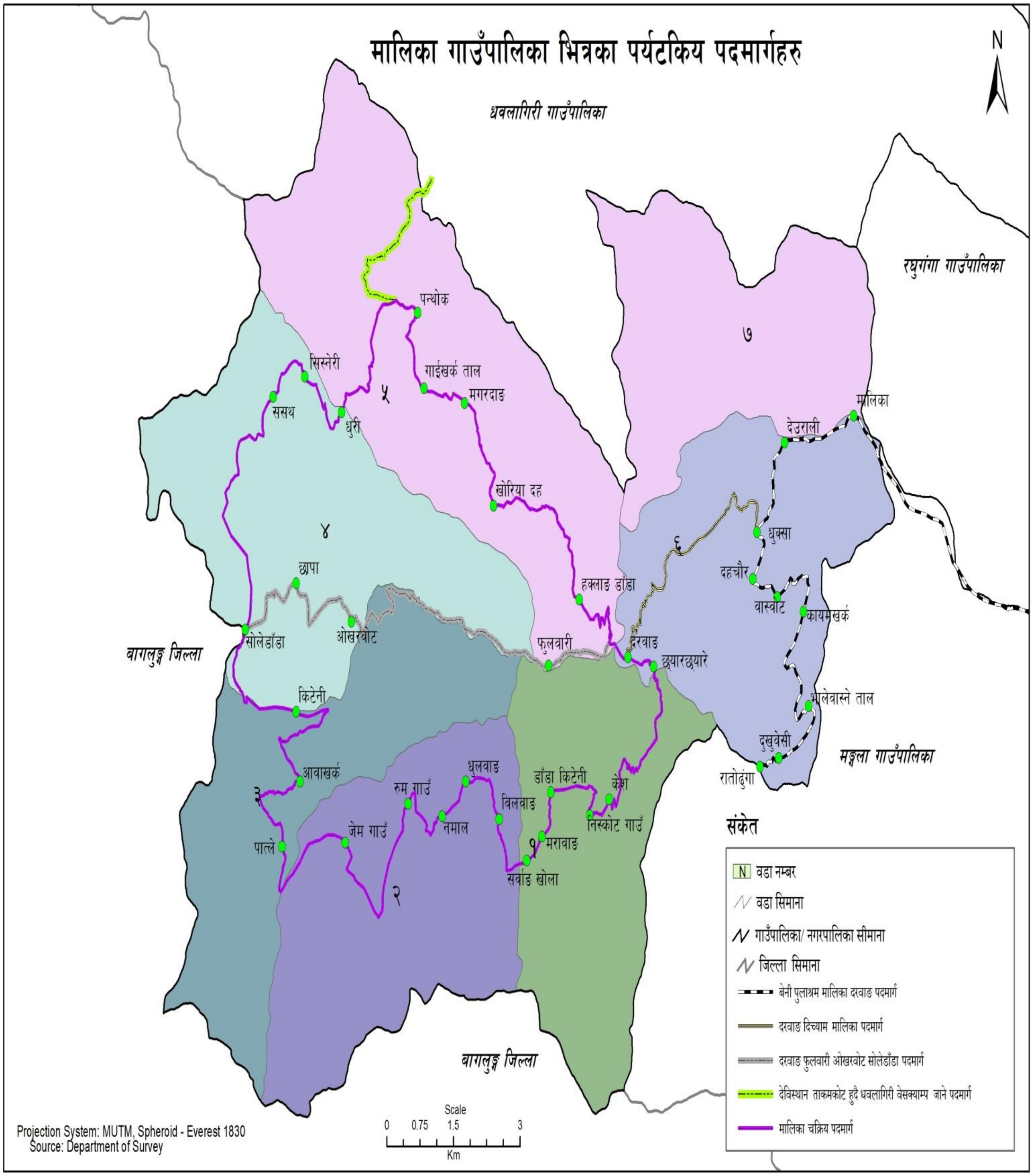
मालिका गाउँपालिका भित्रका पर्यटकिय पदमार्गहरु
N
धवलागिरी गाउँपालिका
रघुगंगा गाउँपालिका
बागलुङ्ग जिल्ला
मङ्गला गाउँपालिका
बागलुङ्ग जिल्ला
७
५
४
६
३
२
१
पन्थोक
गाईखर्क ताल
मगरदाङ
सिस्नेरी
ससथ
धुरी
खोरिया दह
हक्लाङ डाँडा
छापा
सोलेडाँडा
ओखरवोट
फुलवारी
दरवाङ
छ्यारछ्यारे
किटेनी
आवाखर्क
पाल्ले
जेम गाउँ
रुम गाउँ
धुलवाङ
नमाल
विलवाङ
डाँडा किटेनी
केश
निस्कोट गाउँ
मरावाङ
सर्वाङ खोला
मालिका
देउराली
धुक्सा
दहचौर
वास्वोट
कायमखर्क
भालेवास्ने ताल
दुखुवेसी
रातोढुंगा
संकेत
N वडा नम्बर
वडा सिमाना
गाउँपालिका/ नगरपालिका सीमाना
जिल्ला सिमाना
बेनी पुलाश्रम मालिका दरवाङ पदमार्ग
दरवाङ दिच्याम मालिका पदमार्ग
दरवाङ फुलवारी ओखरवोट सोलेडाँडा पदमार्ग
देविस्थान ताकमकोट हुदै धवलागिरी वेसक्याम्प जाने पदमार्ग
मालिका चक्रिय पदमार्ग
Scale
0 0.75 1.5 3
Km
Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
Source: Department of Survey

अनुसूची नं २: तथ्याङ्क संकलन तथा छलफल गोष्ठीहरु र योजनाको प्रस्तुतिकरणमा सहभागिहरुको विवरण

बडाको नामः निस्कोट वाड नं : १ मितिः २०७५।०२।१५

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	टंक प्रसाद पुन	वडा अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
२	दिल कुमार पुन	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
३	मन कुमारी वि.क.	दलित महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
४	हरि वहादुर पुन	प्र. अ.	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
५	वुद्दी वहादुर पुन	शिक्षक	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
६	अशुन रिजाल	भेटेनरि ईन्चार्ज	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
७	कुमारी पुन		मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
८	याम वहादुर पुन		मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
९	मकर वहादुर पुन		मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
१०	भ वहादुर पुन	सामाजिक परिचालक	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
११	जलमाया पुन	कार्यालय सहयोगी	मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट
१२	ईन्द्रमान वि.क.		मालिका गाउँपालिका — १ निस्कोट

बडाको नामः ओखवोट वाड नं : ४ मितिः २०७५।०२।२१

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	दिलिप कुमार शेरचन	वडा अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
२	उदविर रसाईली	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
३	याम वहादुर पुन	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
४	मनरुपा घर्ती	महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
५	रेशम वहादुर पुन	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
६	थुम प्रसाद घर्ती मगर		मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
७	धुर्व चोखाल		मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
८	याम वहादुर पुन	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
९	नविन पुन मगर	शिक्षक	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
१०	भिम प्रसाद पुन	शिक्षक	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
११	हरिमाया पुन	कार्यालय सहयोगी	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
१२	रसमाया पुन		मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
१३	ललित वहादुर घर्ती	प्र.अ.	मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
१४	तुल प्र पुन		मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट
	मन पटेल		मालिका गाउँपालिका — ४ ओखरवोट

बडाको नामः देविस्थान | वाड नं : ५ | मितिः २०७५।०२।२२

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	पिपला वुढा	वडा अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
२	सु. दिल वहादुर पुन	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
३	राजमति वुढा	महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
४	लाल कुमारि रसाईली	दलित महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
५	डम्वर वहादुर घर्ती	प्र.अ.	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
६	नर वहादुर वि.क.	शिक्षक	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
७	तिल कुमारी घर्ती		मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
८	शुशिला सिउथानी		मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
९	देउ कुमारी		मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१०	भिम वहादुर पुन	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
११	पुर्ण प्रसाद पुन	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१२	दम वहादुर घर्ती मगर	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१३	हिम वहादुर पुन	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१४	भक्त वहादुर पुन	सा.व.उ.स. अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१५	तिलमाया पुन	शिक्षक	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१६	कुम वहादुर फगामी	शिक्षक	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१७	सन्दिप वि.क.	सामाजिक परिचालक	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१८	याम प्रसाद तिवारी	शिक्षक	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान
१९	मिलन थापा	वडा सचिव	मालिका गाउँपालिका — ५ देविस्थान

बडाको नामः विम | वाड नं : ७ | मितिः २०७५।०२।२३

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	रेशम वहादुर जुग्जाली	वडा अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
२	चनदेवी पुन	महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
३	सरु सिर्पाली	दलित महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
४	प्रेम जुग्जाली	कल्व अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
५	धन वहादुर जुग्जाली	खानेपानी समिति अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
६	वल वहादुर जुग्जाली	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
७	रुपलाल पुन	खानेपानी समिति उपाध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
८	याम वहादुर जुग्जाली	टोल सुधार अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
९	नरसिंह शेरपुन्जा	टोल सुधार सचिब	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१०	कुमार जुग्जाली	कल्व उपाध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
११	सलमान जुग्जाली	कल्व सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ७ विम

१२	क्षेत्र पुन	कल्व सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१३	पृथ जुग्जाली	कल्ब कोषाध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१४	गिता देवी जुग्जाली	आमा समुह अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१५	ओममाया जुग्जाली	आमा समुह सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१६	लोक किसान जुग्जाली	कल्व सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१७	वुद्धी वहादुर जुग्जाली	जेष्ठ सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१८	मिलन थापा	वडा सचिव	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
१९	तिर्थ वहादुर दर्जा	दलित संजाल अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम
२०	कालि प्रसाद जुग्जाली	वि.व्य.स. अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ७ विम

बडाको नामः रुम वाड नं : २ मितिः २०७५।०३।०१

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	नर वहादुर पुन	वडा अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
२	हिरा वहादुर वुढाथोकी	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
३	लिला पुन	महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
४	थाम वहादुर पुन	समाजसेवी	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
५	धनराज वि.क.	कार्यालय सहयोगी	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
६	सिता पुन	सामाजिक परिचालक	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
७	विमला रोका	महिला समुह अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
८	होम वहादुर वुढाथोकी		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
९	रेमती वि.क.		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
१०	हर्कलाल दर्जी		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
११	तारा वहादुर रोका		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
१२	रन वहादुर घर्ती	कल्व सदस्य	मालिका गाउँपालिका — २ रुम
१३	थाम वहादुर रोका		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
१४	नविन घर्ती		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
१५	देविन्द्र पुन		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
१६	पन्थराम पुन		मालिका गाउँपालिका — २ रुम
१७	तुल वहादुर पुन		मालिका गाउँपालिका — २ रुम

बडाको नामः डाडाँगाउँ वाड नं : ३ मितिः २०७५।०३।०१

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	हेम वहादुर पुन	वडा अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२	खिममाया पटेल	दलित महिला सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ

३	ओमदेवी खत्री	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
४	ओम वहादुर कामी	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
५	सस वहादुर रोका	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
६	कुलमान पटेल	मनोनित सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
७	सिता पटेल	का.स.	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
८	हिरा पुन	सा.प.	मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
९	वैसमला सिर्पाली		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१०	सिर कुमारी पटेल		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
११	दिलिप पुन		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१२	केश वहादुर वुढाथोकी		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१३	मन वहादुर वुढा		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१४	लिल प्र. पटेल		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१५	दल वहादुर गोतामे		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१६	पक वहादुर पटेल		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१७	प्रमे वहादुर वुढा		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१८	दल वहादुर पटेल		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
१९	थम वहादुर पुन		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२०	निसान रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२१	हेम वहादुर वुढा		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२२	ह वहदुर रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२३	नर वहादुर रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२४	शेर वहादुर वुढा		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२५	पोपट रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२६	प्रेम रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२७	वालकुमार रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२८	पदम वहादुर पुन		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
२९	विष्णु रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
३०	जीवन रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
३१	टेक वहादुर पौडेल		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
३२	याम वहादुर रसाईली		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ
३३	भिम वहादुर रोका		मालिका गाउँपालिका — ३ डाँडागाउँ

बडाको नामः दरवाङ वाड नं : ४ मितिः २०७५।०३।०३

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	श्री प्रसाद रोका मगर	गाउँपालिका अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ

२	सन्तनाथ सुवेदी	वडा अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
३	कर्ण वहादुर रोका मगर	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
४	पहल सिंह थापा	प्र.स. नि.	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
५	गौमति चपाई	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
६	पज वहादुर रोका	वडा सदस्य	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
७	लेक वहादुर पुन	उ.वा.सं. ईकाई उपाध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
८	ओम प्रकास शेरचन	पुर्व सभापति जि.वि.स. म्यागदी	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
९	भेक वहादुर सेतिमर		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१०	रघुनाथ न्यौपाने		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
११	सुनिल गुरुङ		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१२	दिलमाया जुग्जाली		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१३	रुपना जुग्जाली		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१४	खिम वहादुर पुन		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१५	राजेन्द्र जुग्जाली पुन	मितेरी युवा कल्व अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१६	सागर गुरुङ		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१७	लाल वहादुर रोका		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१८	नन्द प्र रोका		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
१९	चित्र वहादुर वि क		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२०	विष्णु सुनार		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२१	जसिकला		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२२	श्री प्रसाद वुढाथोकी		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२३	हिरा वहादुर पुन	सचिव नेपाल रेडक्रस सोसाईटी दरवाङ	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२४	पिरन रोका	अध्यक्ष, न्यू मालिका युवा क्लव	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२५	धनवहादुर रोका	अध्यक्ष पुर्णगाउँ टोल सुधार समिती	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२६	हेम वहादुर रोका		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२७	सनम वहादुर फगामी		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२८	सोम वहादुर के.सी.	वडा सचिव	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
२९	श्रीलाल सुवेदी	अध्यक्ष तोलावाङ टोल सुधार समिती	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
३०	मेघ वहादुर वुढाथोकी	अध्यक्ष नव मालिका वचत तथा ऋण सहकारि संस्था लि.	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
३१	ओमकार रोका मगर	मालिका मन्दिर व्यवस्थापन	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ

		समिती सचिव	
३२	दल वहादुर गुरुङ		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
३३	दिल वहादुर गुरुङ		मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ
३४	दिवाकर सुवेदी	प्र.अ. जनप्रिय मा.वि.	मालिका गाउँपालिका — ६ दरवाङ

पर्यटन गुरुयोजनाको वस्तुगत विवरणको प्रस्तुतिकरण कार्यक्रममा उपस्थित सहभागीहरुको विवरण

मितिः २०७५।०३।२१

क्र.स.	नाम थर	पद	ठेगाना
१	श्री प्रसाद रोका मगर	अध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
२	खरमाया विटालु	उपाध्यक्ष	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
३	छविलाल सुवेदी	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
४	सन्तनाथ सुवेदी	अध्यक्ष वडा नं ६	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
५	रेशम वहादुर जुग्जाली	अध्यक्ष वडा नं ७	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
६	टंक प्रसाद पुन	अध्यक्ष वडा नं १	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
७	नर वहादुर पुन	अध्यक्ष वडा नं २	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
८	हेम वहादुर पुन	अध्यक्ष वडा नं ३	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
९	दिलिप कुमार शेरचन	अध्यक्ष वडा नं ४	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१०	पिपला वुढा	अध्यक्ष वडा नं ५	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
११	चनदेवी पुन	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१२	मनरुपा घर्ती	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१३	सरु सिर्पाली		मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१४	गौमति चपार	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१५	कुलमान पटेल	गाउँ कार्यपालिका सदस्य	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१६	ज्ञान वहादुर पुन	मालिका ६	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१७	लाल कुमारी रसाईली	वाड सदस्य	मालिका गाउँपालिका, म्याग्दी
१८	लक्ष्मी पुन	पर्यटन विज्ञ	
१९	रामचन्द्र सुवेदी		
२०	कुलचन्द्र रेग्मी	कार्यकारी अधिकृत	शुभारम्भ उद्यमशिल नेपाल प्रा.लि.

अनुसुची ३ : फोटोहरु

वडा स्तरिय छलफल वैठकका झलकहरु

गाउँपालिका स्तरिय समिक्षा वैठकका झलकहरु

म्याग्दी भ्रमण वर्ष २०७५

सन्दर्भ सामाग्री

१. जिल्ला पर्यटन विकास गुरुयोजना

२. गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण

३. गाउँ विकास समितिका वस्तुगत विवरणहरु

४. म्याग्दी उद्योग वाणिज्य संघका स्मारिकाहरु

५. म्याग्दी भ्रमण वर्ष २०७५ ब्रोसर

६. बिभिन्न अनलाईन पत्र पत्रिकाहरु

७. संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उडड्यान मन्तत्रालयको वेवसाईट

८. राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको वेवसाईट

९. जिल्ला समन्व समितिको वेवसाईट

१०. चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा मध्यवर्ति क्षेत्र पर्यटन योजना २०७४/०७५ – २०७८/०७९

११. सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहहरुको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रतिवेदन २०७३/७४, जिल्ला बन कार्यालय म्याग्दी